

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS IR PROCESO INSTITUTAS

MARTYNAS GRABAUSKAS
BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS IR KRIMINOLOGIJOS PROGRAMA
Programų valstybinis kodas 621M90011

**BYLŲ DĖL JURIDINIŲ ASMENŲ PADARYTŲ NUSIKALSTAMŲ VEIKŲ PROCESAS:
TEORINIAI IR PRAKTINIAI ASPEKTAI**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas:
Doc.dr. Jolanta Zajančkauskienė

Vilnius, 2015

TURINYS

ĮVADAS	3
1. JURIDINIS ASMUO TRAUKIAMAS BAUDŽIAMOJON ATSAKOMYBĖN	7
1.1. Juridinio asmens samprata bei bendrieji požymiai	7
1.2. Juridinis asmuo kaip baudžiamosios teisės subjektas	11
1.3. Juridinio asmens trauktino baudžiamojon atsakomybės sąlygos numatytos Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse.....	16
2. BYLŲ DĖL JURIDINIŲ ASMENŲ PADARYTŲ NUSIKALSTAMŲ VEIKŲ PROCESO YPATUMAI	26
2.1. Bylų dėl juridinių asmenų padarytų nusikalstamų veikų proceso samprata ir paskirtis	27
2.2. Ikiteisminis tyrimas: pradėjimas, įtarimo pareiškimas.....	28
2.2.1. Trauktino baudžiamojon atsakomybėn juridinio asmens atstovavimas	32
2.2.2. Laikinųjų procesinių prievartos priemonių taikymas juridiniams asmenims	37
2.2.3. Ikiteisminio tyrimo užbaigimas	43
3. BYLŲ DĖL JURIDINIŲ ASMENŲ PADARYTŲ NUSIKALSTAMŲ VEIKŲ NAGRINĖJIMAS TEISME	49
3.1. Įrodymų tyrimas.....	49
3.2. Nuosprendžio priėmimas byloje, kurioje teisiami juridinis asmuo ir fizinis asmuo	55
IŠVADOS.....	64
PASIŪLYMAI	65
LITERATŪROS SĄRAŠAS	66
ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS	76
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA	78
SANTRAUKA ANGLŲ KALBA.....	79
PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ.....	80

IVADAS

Tiriama problema. Bylų dėl juridinių asmenų padarytų nusikalstamų veikų proceso instituto specifiškumas lemia būtinybę iširti, ar toks esamas reguliavimas Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse¹ yra veiksmingas ir optimalus. Taip pat svarbu išsamiai atskleisti, ar teisinis reglamentavimas atitinka baudžiamojo proceso principus. Tai ištyrus bus galima nustatyti šio instituto reguliavimo korekcijas, kurios leistų geriau užtikrinti juridinio asmens traukiamojo (įtariamą) baudžiamajon atsakomybės teises bei teisėtus interesus.

Baigiamojo darbo aktualumas. Bylų dėl juridinių asmenų padarytų nusikalstamų veikų procesas skirtingai reguliuojamas Europos valstybėse. Vienos šalys, (Rusija²) yra apsibrėžusios įstatymo normose, kad baudžiamosiose bylose nusikaltimo subjektas gali būti tik fizinis asmuo, kitos šalys (Prancūzija³, Suomija⁴), kaip ir Lietuva išskiria fizinio ir juridinio asmens baudžiamąją atsakomybę. Lietuvos Respublika remdamasi tarptautinėmis sutartimis: Tarptautinė konvencija dėl kovos su terorizmo finansavimu⁵, Jungtinių Tautų konvencija prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą⁶ ir kitomis, taip pat Europos Sąjungos teisės aktai: Baudžiamosios teisės konvencija dėl korupcijos⁷, Europos Tarybos Ministrų rekomendacija dėl juridinių asmenų atsakomybės už padarytas nusikalstamas veikas vykdant savo veiklą⁸ bei kitais teisės aktų reikalavimais ir rekomendacijomis įtraukė į teisinę sistemą, juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės ir procesinės teisės nuostatas. Nors po šių normų įtraukimo į teisinę sistemą praėjo nemažas laiko tarpas, Lietuvos teismų praktika šiose bylose nėra gausi, kuri dar besiformuoja ir nėra išgvildenta. Teoriniu lygmeniu nebuvo koncentruotai ir išsamiai nagrinėtas šis specifinis proceso institutas. Tai lėmė pasirinktos temos aktualumą atskleisti ikiteisminio tyrimo ir teismo nagrinėjimo ypatumus, kuriuose įtariamasis (kaltinamas) juridinis asmuo. Be to, mokslinio darbo tyrimo aktualumą lemia poreikis atskleisti, kuo šis specifinis procesas skiriasi nuo proceso, kuriame teisiama fizinis asmuo. Stokojant bylų dėl juridinių asmenų padarytų nusikalstamų veikų instituto mokslinių tyrimų, kyla daug neatsakytų klausimų, dėl įtariamųjų (kaltinamųjų) juridinių

¹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 37-1341.

² Criminal Code of the Russian Federation. [interaktyvus], [žiūrėta 2015-02-17]. <http://www.legislationline.org/download/action/download/id/4247/file/RF_CC_1996_am03.2012_en.pdf>.

³ Criminal Code of the French Republic. [interaktyvus], [žiūrėta 2015-02-17]. <http://www.legislationline.org/download/action/download/id/3316/file/France_Criminal%20Code%20updated%20on%2012-10-2005.pdf>.

⁴ Criminal Code of the Republic of Finland. *Chapter 9 – Corporate criminal liability*. [interaktyvus], [žiūrėta 2015-02-17]. <http://www.legislationline.org/download/action/download/id/4723/file/Finland_CC_1889am2012_en.pdf>.

⁵ Tarptautinės konvencijos dėl kovos su terorizmo finansavimu. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 8-268.

⁶ Jungtinių Tautų konvencija prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 51- 1933.

⁷ Baudžiamosios teisės konvencija dėl korupcijos. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 23- 853.

⁸ Council of Europe Committee of Ministers. *Recommendation No. R (88) 18 Concerning liability of enterprises having legal personality for offences committed in the exercise of activities*. [interaktyvus], [žiūrėta: 2015-02-08] <<https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=233230&secMode=1&DocId=698704&Usage=2>>.

asmenų teisinio reguliavimo ir proceso eigos. Tai lėmė poreikį ištirti šį institutą, kompleksiskai tiek teoriniu, tiek praktiniu lygiu.

Baigiamojo darbo mokslinis naujumas ir tiriamos problemos ištyrimo lygis. Tiek teoriniu, tiek praktiniu lygiu šis institutas Lietuvoje nėra nagrinėtas. Juridinių asmenų baudžiamąją atsakomybę analizavo D. Soloveičikas⁹, R. Drakšas¹⁰, E. Sinkevičius¹¹, G. Šulija, V. Šulija¹² ir kiti autoriai. Tačiau procesiniai aspektai nebuvo nagrinėti iš esmės, tik apžvelgiami trauktino baudžiamojon atsakomybėn juridinio asmens bendrieji proceso požymiai. Galima paminėti šiuos autorius: R. Ažubalytė, R. Jurka, M. Šalčius, J. Zajančauskienė¹³. Taip pat paminėtinas vadovėlis „*Specifinės baudžiamojo proceso rūšys*“¹⁴, kuriame apibūdinamas traukiamo baudžiamojon atsakomybėn juridinio asmens atstovavimo, procesinių prievartos priemonių taikymo institutai ir nuosprendžio priėmimas bylose, kuriose teisiami juridiniai ir fiziniai asmenys. Be to, galima išskirti „*Baudžiamojo proceso teisės*“¹⁵ vadovėlį, kuriame bendrais bruožais aptariamas bylų dėl juridinių asmenų padarytų nusikalstamų veikų procesas. G. Švedas¹⁶ yra parašęs apie įtariamojo juridinio asmens statusą baudžiamajame procese, remiantis Konstitucinio Teismo jurisprudencija. Bendrąsias juridinių asmenų procesines nuostatas pateikia Baudžiamojo proceso kodekso komentaro autoriai¹⁷. Ir besiformuojanti Lietuvos teismų praktika, kurių subjektai yra juridiniai asmenys.

Kadangi šiai temai buvo skiriama ganėtinai mažai dėmesio, o teismų praktika kintanti ir besiformuojanti, tai sąlygojo iš esmės pažvelgti, į specifinį baudžiamojo proceso institutą, atliekant kompleksinį, teisinį tyrimą, teoriniu ir praktiniu lygmeniu.

Baigiamojo darbo reikšmė. Pasirinktas juridinių asmenų padarytų nusikalstamų veikų proceso instituto analizė, apėmė iki šiol iš esmės mažai nagrinėtą specifinę baudžiamojo proceso rūšį. Šiame darbe paminėtos išvados ir pasiūlymai galės būti naudingi besiformuojančiai baudžiamojo proceso doktrinai, taip pat teisės taikymo praktikai sprendžiant tam tikras problemas ir siekiant optimizuotai įgyvendinti baudžiamojo proceso principus.

⁹ Soloveičikas, D. *Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė. Lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 2006.

¹⁰ Drakšas, R. *Baudžiamoji atsakomybė ir jos realizavimo formos*. Vilnius: Justitia, 2008.

¹¹ Sinkevičius, E. Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė pagal 2000 m. Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą ir jos sąlygos. *Teisė*. 2003, 48: 130-143.

¹² Šulija, G.; Šulija V. Juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės samprata ir taikymo problemos Lietuvoje. *Jurisprudencija*. 2003, 41 (33): 91-105.

¹³ Ažubalytė, R., et al. *Baudžiamojo proceso teisė*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014, 217-248.

¹⁴ Ažubalytė, R.; Jurgaitis, R.; Zajančauskienė, J. *Specifinės baudžiamojo proceso rūšys*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011, p. 185-216.

¹⁵ Goda, G.; Kazlauskas M.; Kuconis P. *Baudžiamojo proceso teisė*. Vilnius: Registrų centras, 2011.

¹⁶ Švedas G. Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui - 10 metų. *Kai kurie probleminiai juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės aspektai Lietuvos konstitucinėje jurisprudencijoje ir baudžiamosios justicijos doktrinoje*. Vilnius: Registrų centras 2011, p. 91-109.

¹⁷ Goda, G., et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. V- XI dalys* Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003.

Tyrimo tikslas. Kompleksiškai išnagrinėti juridinių asmenų padarytų nusikalstamų veikų proceso institutą, ikiteisminio tyrimo bei teismo nagrinėjimo ypatumus ir nustatius teisinio reguliavimo trūkumus, pateikti galimus tobulinimo pasiūlymus.

Tyrimo uždaviniai. Šiame darbe yra keliami šie uždaviniai:

- 1) Atskleisti esmines juridinio asmens, kaip teisinės atsakomybės prigimties teorijas, šio subjekto sampratą bei baudžiamosios atsakomybės kilimo sąlygas.
- 2) Išanalizuoti bylų dėl juridinių asmenų padarytų nusikalstamų veikų proceso ypatumus, pateikti šio instituto sampratą, ikiteisminio tyrimo pradėjimo ir užbaigimo ypatumus, išsamiai atskleisti trauktino baudžiamojon atsakomybėn juridinio asmens atstovavimo bei laikinųjų procesinių prievartos priemonių taikymo instituto aspektus.
- 3) Remiantis teismų praktika kompleksiškai išanalizuoti bylų dėl juridinių asmenų padarytų nusikalstamų veikų teisminį nagrinėjimą (atskleidžiant įrodymo tyrimo bei nuosprendžio priėmimo teismo proceso aspektus).

Tyrimo metodika. Tiriamajame darbe, aiškinant juridinių asmenų padarytų nusikalstamų veikų proceso institutą, panaudoti šie metodai:

- 1) Istorinis metodas. Šio metodo esmė pasireiškia, atskleidžiant juridinio asmens, kaip baudžiamosios atsakomybės subjekto atsiradimo teisinėje sistemoje prielaidas.
- 2) Sisteminis analizės metodas. Darbe analizuojamas specifinio baudžiamąjo proceso instituto tyrimo objektas, atskleidžiant bylų dėl juridinių asmenų padarytų nusikalstamų veikų sampratą, paskirtį, pagrindiniai požymiai bei santykis su kitais proceso institutais.
- 3) Dokumentų analizės metodas. Pateikiama teismų praktika bei baudžiamąjo proceso teorijos nuostatos, atskleidžiant kylančias problemas, pagrindžiant galimus sprendimo variantus.
- 4) Loginis. Šiame darbe naudojama mokslinė literatūra ir jos pavyzdžiai vertinami kartu su teismų praktikos nuostatomis.
- 5) Apibendrinimo. Panaudojus šį metodą buvo išskirti bylų dėl juridinių asmenų padarytų nusikalstamų veikų instituto požymiai, atskleisti trūkumai besiformuojantys teismų praktikoje bei teorijoje ir pateikti šių problemų sprendimo būdai.

Tyrimo struktūra. Darbą sudaro įvadas, trys dėstomosios dalys, išvados, pasiūlymai, literatūros sąrašas, anotacijos ir santraukos lietuvių ir anglų kalbomis.

Pirmojoje dalyje pateikiamas juridinio asmens, kaip baudžiamosios atsakomybės subjekto teorijos, samprata bei pagrindiniai požymiai. Taip pat juridinio asmens trauktino baudžiamojon atsakomybėn sąlygos, įtvirtintos Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse ir šio subjekto kaltės klausimas.

Antrojoje dalyje analizuojama bylų dėl juridinių asmenų padarytų nusikalstamų veikų proceso samprata bei ypatumai. Remiantis teismų praktika, baudžiamojo proceso teorija, išryškinami ikiteisminio tyrimo pradėjimo akcentai bei juridinio asmens atstovavimo ir laikinųjų procesinių prievartos priemonių taikomų juridiniams asmenims institutų analizė.

Trečioje darbo dalyje pateikiama teismų praktika, išsamiai atskleidžiant juridinio asmens teisinę padėtį. Akcentuojamas įrodymų tyrimas, nuosprendžio priėmimas byloje, kurioje kartu teisiami juridiniai ir fiziniai asmenys.

Ginamieji teiginiai. Įtariamojo (kaltinamojo) juridinio asmens teisinės padėties reguliavimas Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse neatitinka lygiateisiškumo principo esmės.

1. JURIDINIS ASMUO TRAUKIAMAS BAUDŽIAMOJON ATSAKOMYBĖN

Baudžiamosios justicijos dinamiškumas lėmė tai, kad juridinių asmenų veikla pradėta reguliuoti ne tik civilinės teisės normomis, bet ir baudžiamosios teisės nuostatomis. Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė įtvirtinta daugelyje Europos valstybių: Suomijoje¹⁸, Šveicarijoje¹⁹, Estijoje²⁰, Prancūzijoje²¹. Ne išimtis tapo ir Lietuvos Respublika. Lietuvoje juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė buvo įtvirtinta tik 2002 m. Šiame skyriuje pateikiama teisės mokslininkų išskiriamos juridinio asmens teorijos: fikcijos, realybės ir neigimo, juridinio asmens baudžiamosios teisės subjekto galimumo ir negalimumo idėjos, taip pat specifiniai šio subjekto patraukimo atsakomybėn požymiai bei Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse²² įtvirtintos patraukimo baudžiamojon atsakomybėn sąlygos.

1.1. Juridinio asmens samprata bei bendrieji požymiai

Juridinio asmens baudžiamoji atsakomybė Lietuvoje buvo įtvirtinta priėmus 2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymą, kuris įsigaliojo 2003 m. gegužės 1 d.²³ Pažymėtina, kad Lietuvos Respublikos Seimas 2002 m. sausio 25 d. priėmė tuo metu galiojusio Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (1961 m. birželio 26 d. redakcija) 7¹, 32, 35, 282, 284, 290 straipsnių pakeitimo, kodekso papildymo 11¹, 22¹, 32¹, 32², 302² straipsniais ir 319, 320 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymą²⁴. Šiomis pataisomis pirmą kartą Lietuvoje, tuo metu galiojusiame Baudžiamajame kodekse buvo įtvirtintos baudžiamosios nuostatos, susijusios su juridinių asmenų baudžiamąja atsakomybe. Taip pat priimtas ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas²⁵, kuriame nustatytos procesinės nuostatos reglamentuojančios bylų dėl juridinių asmenų padarytų nusikalstamų veikų procesą. Galima teigti, jog juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės įtvirtinimas Baudžiamajame kodekse yra vienas iš didžiausių iššūkių tiek baudžiamosios teisės praktikams, tiek teoretikams, kadangi tai specifinis

¹⁸ Criminal Code of the Republic of Finland. *Chapter 9 – Corporate criminal liability*. [interaktyvus], [žiūrėta 2015-02-17]. <http://www.legislationline.org/download/action/download/id/4723/file/Finland_CC_1889am2012_en.pdf>.

¹⁹ Criminal Code of the Swiss Confederation. *Title seven: Corporate Criminal Liability*. [interaktyvus], [žiūrėta 2015-03-14]. <http://www.legislationline.org/download/action/download/id/5686/file/Swiss_CC_1937_am2014_en.pdf>.

²⁰ Criminal Code of the Republic of Estonia. *Liability of legal persons*. [interaktyvus], [žiūrėta 2015-03-14]. <http://www.legislationline.org/download/action/download/id/4707/file/Estonia_Penal%20Code_am2013_en.pdf>.

²¹ Criminal Code of the French Republic. *Article 121-2*. [interaktyvus], [žiūrėta 2015-03-14]. <http://www.legislationline.org/download/action/download/id/3316/file/France_Criminal%20Code%20updated%20on%2012-10-2005.pdf>.

²² Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 89-2741.

²³ *Ibid.*

²⁴ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 7¹, 32, 35, 282, 284, 290 straipsnių pakeitimo, kodekso papildymo 11¹, 22¹, 32¹, 32², 302² straipsniais ir 319, 320 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 15-555.

²⁵ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas, *supra* note 1.

baudžiamosios teisės subjektas, kuris nebuvo įtvirtintas iki 2002 m. sausio 25 d. priimant (1961 m. birželio 26 d. redakcijos) pataisais²⁶ ir šiuo metu galiojantį Baudžiamąjį kodeksą²⁷.

Įstatymo leidėjas juridinio asmens trauktino baudžiamojon atsakomybėn sampratos nepateikia nei Baudžiamajame kodekse, nei Baudžiamojo proceso kodekse. Šiuo atveju reikėtų vadovautis Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 8 d. nutarimu, kuriame teigiama: „kad BK nėra apibrėžtos juridinio asmens, atstovavimo juridiniam asmeniui, vadovaujančių pareigų ir kitos sąvokos, svarbios aiškinant BK 20 straipsnio nuostatų turinį. Todėl ginčijamo teisinio reguliavimo nuostatos turi būti aiškinamos ne tik sistemiškai tarpusavyje, bet ir kartu su kituose įstatymuose įtvirtintomis nuostatomis, reguliuojančiomis juridinio asmens valdymo organų sudarymą, teisių ir pareigų įgyvendinimą, taip pat atstovavimo teisinius santykius“²⁸. Vadovaujantis nuostata, kad teisinės nuostatos sąveikauja tarpusavyje ir sudaro vieningą sistemą, galima remtis Lietuvos Respublikos civiliniu kodeksu²⁹, kuriame yra pateikta juridinio asmens samprata: juridinis asmuo yra savo pavadinimą turinti įmonė, įstaiga ar organizacija, kuri gali savo vardu įgyti ir turėti teises bei pareigas, būti ieškovu ar atsakovu teisme (CK 2.33 str. 1 d.). Taip pat (CK 2.34 str.) teigiama, jog juridiniai asmenys gali būti skirstomi į viešuosius ir privačiuosius. Viešieji juridiniai asmenys yra valstybės ar savivaldybės, jų institucijų arba kitų asmenų, nesiekiančių naudoti sau, įsteigti juridiniai asmenys, kurių tikslas – tenkinti viešuosius interesus (CK 2.34 str. 2 d.). O privatieji juridiniai asmenys yra juridiniai asmenys, kurių pagrindinis tikslas – tenkinti privačius interesus (2.34 str. 3 d.). Civilinio kodekso 2.81 straipsnyje įtvirtinta norma, jog juridiniai asmenys įgyja civilines teises, prisiima civilines pareigas ir jas įgyvendina per savo organus, kurie sudaromi ir veikia pagal savo įstatymus ir juridinių asmenų steigimo dokumentus. Juridinių asmenų valdymo organų nariais gali būti tik fiziniai asmenys. Civilinis kodeksas išskiria šiuos juridinio asmens požymius: juridinis asmuo yra savarankiškas teisinių santykių subjektas, galintis savo vardu įgyti ir turėti teises bei pareigas, būti ieškovu ar atsakovu teisme, visas šias teises įgyvendinantis per fizinius asmenis – tai yra per įmonės vadovą, darbuotoją, atstovą ar advokatą. Juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės šalininkai D. Soloveičikas³⁰, E. Sinkevičius³¹, G. Šulija, V. Šulija³², išskiria juridinio asmens, kaip

²⁶ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 71, 32, 35, 282, 284, 290 straipsnių pakeitimo, kodekso papildymo 111, 221, 321, 322, 3022 straipsniais ir 319, 320 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 15-555.

²⁷ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 89-2741.

²⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 8 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20 straipsnio 1, 2, 3 dalių (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija), 20 straipsnio 5 dalies (2004 m. liepos 5 d. redakcija) 43 straipsnio 4 dalies (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 2009, Nr. 69-2798.

²⁹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 15-555.

³⁰ Soloveičikas, D., *supra* note 9.

³¹ Sinkevičius, E., *supra* note 11.

³² Šulija, V., Šulija, G., *supra* note 12.

teisinių santykių požymius: juridinis asmuo yra priklausomas nuo fizinių asmenų, kaip teisės subjektas turi būti apibrėžtas teisės aktų nustatyta tvarka, ir gali dalyvauti teisinėje sistemoje kaip teisės subjektas. Juridinio asmens požymiai gali būti pirminiai ir išvestiniai. Pirminiai požymiai apibrėžia juridinį asmenį. Išvestiniai požymiai papildo, detalizuoja pirminius juridinio asmens požymius³³, prie išvestinių požymių galima priskirti atskirą juridinio asmens turtą, kuris leidžia šiam subjektui įgyvendinti tikslus, taip pat tai sąlygoja, jog juridinio asmens turtas tvarkomas atskirai nuo juridinio asmens steigėjų turto. Pirminiuose požymiuose pateikiamas organizacinis vieningumas, teisnumas ir veiksnumas, procesinis teisnumas ir veiksnumas. Teisnumas pasireiškia, kaip galėjimą turėti konkrečias teisės normose numatytas teises ir pareigas. Veiksnumas pasireiškia, kaip galėjimą savo veiksmais įgyti ir įgyvendinti, realizuoti tokias teises bei pareigas. Procesinis teisnumas pasireiškia, kaip galėjimas turėti procesines teises ir pareigas. Procesinis veiksnumas pasireiškia, kaip galėjimas savo veiksmais įgyti ir įgyvendinti procesines teises bei pareigas.

Juridinio asmens veikla ir fizinio asmens veikla tarpusavyje glaudžiai susieta ir be fizinio asmens tokia juridinio asmens veikla būtų negalima. Manytina, kad juridinio asmens sąvoka turėtų būti apibrėžta Baudžiamajame kodekse. Nepaisant to, kad Konstitucinis Teismas teisingai nurodė, jog ši nuostata turi būti aiškinama sistemiškai, tačiau apibrėžti juridinio asmens trauktino baudžiamojon atsakomybėn sampratą baudžiamajame įstatyme būtų tikslinga. Manytina, kad praktikoje dėl to taptų aiškesnis šių baudžiamosios teisės normų taikymas.

Teisinėje literatūroje teigiama, jog „*juridinio asmens (angl.- legal person, pranc.- personne morale, vok.- juristische Personen), kaip teisinių santykių objekto institutas buvo minimas jau Hamurabio kodekse*“³⁴. O juridinio asmens sąvoką ir pirmąsias juridinio asmens esmės aiškinimo idėjas pateikė kanonų teisė. XIII amžiuje Romos popiežius Innokentijus IV davė pradžią, taip vadinamai „fikcijos“ teorijai. Jis nurodė, kad juridinis asmuo egzistuoja tik žmonių sąmonėje, kaip jų sąmonės produktas, jis neturi nei kūno, nei valios, o veikia tik dėka jo narių – žmonių. Todėl juridinis asmuo yra *persona ficta*, t. y. dirbtinis teisės subjektas, neturintis žmogui būdingų atributų, tačiau dalyvaujantis įvairiuose santykiuose savo, o ne jų sudarančių narių vardu³⁵. Plėtojant fikcijos teorijos idėją, teisės literatūroje teigiama, kad „*vienintelis teisės subjektas yra fizinis asmuo. Juridinis asmuo yra ne kas kita kaip dirbtinai sudarytas teisės subjektas. Tai yra tam tikra teisinė fikcija. Juridinis asmuo neveiksnus, veiksnūs yra tik susidedantys iš fizinių asmenų juridinio asmens valdymo organai*“³⁶. Šios doktrinos esmę aiškinant lingvistiškai, galima

³³ Mikelėnas, V. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys. Pirmasis leidimas*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 93.

³⁴ Mikelėnas V. *Civilinė teisė*. Kaunas. 1998, p. 88-89.

³⁵ Abramavičius A., Mikelėnas V. *Įmonių vadovų teisinė atsakomybė*. Vilnius 1998, p. 248.

³⁶ Sinkevičius E., *supra* note 11, p. 132.

pastebėti tam tikrų šios teorijos trūkumų. Kadangi žodis „fikcija“ (lot. - *fictio*)³⁷ reiškia išgalvojimą, prasimanymą, nesamą dalyką. Todėl vadovaujantis šia idėja, juridinio asmens patraukimas baudžiamojon atsakomybėn yra neįmanomas, kadangi ši teorija nepripažįsta juridinio asmens, kaip teisės subjekto. Teisinis subjektas, tai yra juridinis asmuo, kaip organizacija, įmonė ar įstaiga, kuri gali savo vardu įgyti ir turėti teises bei pareigas, būti ieškovu ir atsakovu teisme yra realiai egzistuojantis ir veikiantis subjektas, todėl „fikcijos“ teorija yra kritikuotina. Tokios teorijos požiūriu, juridinio asmens baudžiamoji atsakomybė šiuolaikinėje teisėje būtų, kaip ir neįmanoma, nesuderinama su šiuolaikine teise, todėl manytina, kad ši teorija šiai dienai yra pasenusi ir praradusi savo prasmę. Anglijos teisės teorijoje, taip pat išskiriama fikcijos teorija, kildinama iš kanonų teisės. Fikcijos teorijos esmė ta, kad juridinių asmenų negalima laikyti, kaip realių subjektų, kurie galėtų savarankiškai dalyvauti teisinėje sistemoje. Šie subjektai neturi, nei proto, nei valios, tokia teorija egzistuoja tik teisėje. Korporacijos yra dirbtinė būtybė, tai tik intelekto kūrinys³⁸. Kaip matyti, tiek kontinentinė, tiek bendroji (common law) teisių sistema pripažino fikcijos teoriją, tačiau ilgainiui šią juridinio asmens, kaip *persona ficta* teoriją pakeitė, labiau pagrįsta ir atitinkanti teisės normas – realybės teorija.

Realistinės teorijos pradininkai (Gierkė, F. Litztas) teigia, kad juridinis asmuo yra savarankiškas subjektas, galintis mąstyti, turintis teises ir pareigas, todėl juridinio asmens negalima tapatinti su jo dalyviais. Ši teorija grindžiama prielaida, kad juridinis asmuo egzistuoja, kaip socialinė tikrovė realybėje, todėl galima teigti, kad kiekvienas juridinis asmuo turi savo tikslus ir interesus, kurie gali iš esmės nesutapti su bendrovės organų narių tikslais ir interesais³⁹. Realybės teorija atsirado 19-ajame amžiuje Vokietijoje. Pagal šią teoriją juridiniai asmenys gali savarankiškai išreikšti savo valią, gali būti teisės subjektais, atsakyti už savo padarinius. Asmenys susieti bendrų interesų sukuria tam tikrą organizaciją, kuri egzistuoja teisinėje sistemoje ir turi gebėjimą sąmoningai valdyti savo įmonę⁴⁰. Juridiniai asmenys turi teises ir pareigas, kurias įgyvendina per fizinius asmenis. Juridinis asmuo suvokiamas, kaip kolektyvinis junginys, kurio turtas ir tikslai atskirti nuo jį sudarančių asmenų ir turintis tokias pačias teises ir pareigas, kaip fizinis asmuo, išskyrus tas teises ir pareigas, kurios siejamos tik su fiziniu asmeniu. Pritartina realybės teorijos idėjai, jog juridinis asmuo yra savarankiškas teisės subjektas, turintis teises ir pareigas, ir galintis būti baudžiamosios teisės dalyviu. Manytina, kad ši teorija pagrindžia juridinių asmenų baudžiamąją atsakomybę.

³⁷ Thesaurus Latino-Lituanicus [interaktyvus], [žiūrėta 2015-05-08] <<http://www.thesaurus.flf.vu.lt/?antraste=fictio&searchWhere=header&submit=Ie%C5%A1koti>>.

³⁸ Pettet, B. *Company Law. Second edition*. Great Britain. 2005: by Henry Ling Ltd., at the dorset Press, Dorchester, Dorset, p. 48.

³⁹ Soloveičikas D. *supra* note 9, p. 63-64.

⁴⁰ Ben Pettet., *op. cit.*, p. 48.

Juridinių asmenų neigimo teorijos šalininkai teigia, jog teisėje reikėtų atsisakyti fikcijų, taip pat jie laikosi pozicijos, kad nereikia tikrovės maskuoti teisinėmis fiktyviomis sąvokomis, taip pat ir juridinio asmens sąvoka. Juridinis asmuo tėra tik tam tikrų individų grupei priklausantis kolektyvinis turtas, tvirtina juridinio asmens neigimo teoretikai⁴¹. Remianti šios teorijos idėja, jokia baudžiamoji atsakomybė negali kilti juridiniam asmeniui, kadangi pats neigimas suponuoja baudžiamosios teisės subjekto nebuvimą. Todėl manytina, jog ši teorija šiuolaikinėje teisėje yra nepraktiška ir nepritaikoma.

Apibendrinant, galima konstatuoti, kad šiuolaikinė teisė, siekdama taikyti baudžiamąją atsakomybę juridiniams asmenims, negali vadovautis nei fikcijos teorija, kuri teigia, kad *persona ficta* yra dirbtinis teisės subjektas ir dėl savo neveiknumo negali dalyvauti teisinėje sistemoje, nei neigimo teorija, kuri neigia pačio juridinio asmens egzistavimą. Tinkamiausia būtų pripažinti realybės teoriją, kuri pripažįsta juridinį asmenį kaip teisinių santykių subjektą, kuris gali atsakyti už neteisėtas veikas pagal baudžiamąjį įstatymą.

1.2. Juridinis asmuo kaip baudžiamosios teisės subjektas

Aptarus juridinio asmens sampratą, būtina išsiaiškinti, kas lėmė šio teisinio subjekto įtraukimą į Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą: kokios tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės normos tai sąlygojo. Taip pat svarbu nustatyti, kodėl buvo pasirinktos tokios represinės poveikio priemonės, kaip baudžiamoji atsakomybė. Antroje šio poskyrio dalyje bus pamėginta atsakyti į klausimą, kokios būtinos sąlygos, norint patraukti juridinį asmenį baudžiamojon atsakomybėn, ar jų įtvirtinimas Baudžiamajame kodekse atitinka baudžiamosios teisės principus.

Juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės įtvirtinimą lėmė įvairūs Europos Sąjungos teisės aktai, tarptautinės sutarys ir įsipareigojimai. 1999 m. gruodžio 9 d. pasirašyta Tarptautinė konvencija dėl kovos su terorizmo finansavimu⁴². Šios konvencijos 5 straipsnyje numatyta, kad šalies teritorijoje esantis, ar pagal įstatymus įsteigtas juridinis subjektas būtų patrauktas atsakomybėn, kai už jo valdymą atsakingas asmuo padaro šioje sutartyje numatytas veikas. Taip pat ši konvencija reglamentuoja ne tik baudžiamąją atsakomybę, bet administracinę ir civilinę atsakomybę, tai leidžia valstybei pasirinkti kaip alternatyvią reguliavimo formą.

2000 m. gruodžio 13 d. Palerme pasirašytoje Jungtinių Tautų konvencija prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą (Seimo ratifikuota 2002 m. kovo 19 d. įstatymu⁴³), šios konvencijos

⁴¹ Meškys, L. Juridinių asmenų administracinė atsakomybė: kaltės nustatymo problemos ir sprendimo būdai. *Jurisprudencija*. 2006 4(82): 61-68.

⁴² International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism. [interaktyvus], [žiūrėta 2015-02-08] <<http://www.un.org/law/cod/finterr.htm>>.

⁴³ Jungtinių Tautų konvencija prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 51-1933.

10 straipsnis apibrėžia juridinių asmenų atsakomybę už dalyvavimą sunkiuose nusikaltimuose, kuriuose dalyvauja, kaip nusikalstama grupė ir kitas šioje normoje nustatytas veikas. Taikant tokią prievartos priemonę siekiama kovoti su organizuotu nusikalstamumu.

Europos Tarybų valstybių narių ir kitų valstybių 1999 m. sausio 27 d. Strasbūre pasirašyta Baudžiamosios teisės konvencija dėl korupcijos (Seimo ratifikuota 2002 sausio 25 d. įstatymu⁴⁴). Šios konvencijos 18 straipsnis nustato juridinio asmens atsakomybę už aktyviojo kyšininkavimo, prekybos poveikiu ir pinigų plovimo baudžiamuosius nusikaltimus, kuriuos jų naudai įvykdo fiziniai asmenys.

Europos Tarybų Ministrų komiteto 1988 m. spalio 20 d. rekomendacijoje Nr. R(88) 18 valstybėms narėms dėl juridinių asmenų atsakomybės už padarytas nusikalstamas veikas vykdant savo veiklą nustatoma įmonių baudžiamoji atsakomybė dėl savo vykdomos veiklos tais atvejais, kai nusikalstamos veikos yra padarytos tiek susijusios su įmonės pagrindine veikla, tiek nesusijusios su šia veikla. Nurodoma, kad įmonės turėtų būti traukiamos baudžiamojon atsakomybėn, nepaisant to, ar yra nustatytas, ar gali būti nustatytas fizinis asmuo, padaręs nusikalstamas veikas įmonės vardu. Įmonės atsakomybė neturėtų pašalinti fizinio asmens nuo baudžiamosios atsakomybės⁴⁵.

Taip pat paminėtini ir šie teisės aktai: Tarybos pamatinis sprendimas 2002 m. 19 d. dėl kovos su prekyba žmonėmis (2002/629/TVR)⁴⁶; Tarybos sprendimas 2003/568/TVR 2003 m. liepos 22 d. dėl kovos su korupcija privačiame sektoriuje⁴⁷; Tarybos pamatinis sprendimas 2003 m. gruodžio 22 d. dėl kovos su seksualiniu vaikų išnaudojimu ir vaikų pornografija (2004/68/TVR)⁴⁸; 2004 m. spalio 25 d. Tarybos pamatinis sprendimas 2004/757/TVR, nustatantis būtiniausias nuostatas dėl nusikalstamų veikų sudėties požymių ir bausmių neteisėtos prekybos narkotikais srityje⁴⁹; Tarybos sprendimas 2005/222/TVR 2005 m. vasario 24 d. dėl atakų prieš informacines sistemas⁵⁰. Šiuose bei kituose tarptautinėse sutartyse, konvencijose ir reglamentuose kalbama apie juridinių asmenų baudžiamąją atsakomybę. Baudžiamosios atsakomybės plėtimas

⁴⁴ Baudžiamosios teisės konvencija dėl korupcijos. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 23-853.

⁴⁵ Council of Europe Committee of Ministers. *Recommendation No. R (88) 18 Concerning liability of enterprises having legal personality for offences committed in the exercise of activities*. [žiūrėta: 2015-02-08] <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=233230&ScMode=1&DocId=698704&Usage=2>

⁴⁶ Tarybos pamatinis sprendimas 2002 m. liepos 19 d. dėl kovos su prekyba žmonėmis (2002/629/TVR). *Valstybės žinios*. 2004 m. Nr. 2002/629.

⁴⁷ Tarybos pamatinis sprendimas 2003/568/TVR 2003 m. liepos 22 d. dėl kovos su korupcija privačiame sektoriuje. *Valstybės žinios*. 2004 m. Nr. 2003/568.

⁴⁸ Tarybos pamatinis sprendimas 2003 m. gruodžio 22 d. dėl kovos su seksualiniu vaikų išnaudojimu ir vaikų pornografija (2004/68/TVR). *Valstybės žinios*. 2004 m. Nr. 2004/68.

⁴⁹ 2004 m. spalio 25 d. Tarybos pamatinis sprendimas 2004/757/TVR, nustatantis būtiniausias nuostatas dėl nusikalstamų veikų sudėties požymių ir bausmių neteisėtos prekybos narkotikais srityje. *Valstybės žinios*. 2004 m. Nr. 335-8.

⁵⁰ Tarybos sprendimas 2005/222/TVR 2005 m. vasario 24 d. dėl atakų prieš informacines sistemas. *Valstybės žinios*. 2005 m. Nr. 69-67.

už terorizmo finansavimą, tarptautinį organizuotą nusikalstamumą, korupcinio pobūdžio nusikaltimus – tai yra kyšininkavimą, prekybą poveikiu, pinigų plovimą, nusikalstamas veikas susijusias su prekyba žmonėmis, taip pat veikas susijusias su seksualiniu vaikų išnaudojimu ir kitų veikų įtraukimą į Lietuvos teisinę sistemą, lėmė siekis Europos Sąjungos valstybių narių privalomus Europos Sąjungos teisės aktus derinti su nacionalinės teisės aktais⁵¹. Neabejotina, kad plečiantis Europos Sąjungos teisei ir formuojantis naujai Europos Sąjungos praktikai, europeizacijos įtaka vis didės nustatant naujas juridinių asmenų atsakomybės normas, siekiant sustiprinti kovą su nusikalstamomis veikomis.

Minėtas siekis suderinti įstatymo normas su tarptautinių dokumentų ir Europos Sąjungos teisės aktais lėmė tai, kad Lietuvoje buvo pasirinktas juridinių asmenų, kaip *ultima ratio* baudžiamosios atsakomybės modelis. Nors kai kuriose Europos Sąjungos teisės aktuose teigiama, kad pati šalis gali pasirinkti, kokią atsakomybę taikys juridiniams asmenims: civilinę, administracinę ar baudžiamąją. Žvelgiant į Europos valstybes, didžiojoje daugumoje juridinių asmenų veiklą reguliuoja ne tik civilinė teisė ar administracinė teisė, bet ir baudžiamosios teisės normos. Pavyzdžiui, Jungtinės Karalystės, Airijos teisės sistema juridinių asmenų baudžiamąją atsakomybę pripažinusios jau senai, tačiau kontinentinės teisės sistemos valstybėse tokią atsakomybę pripažino žymiai vėliau: Portugalija – 1984, Švedija - 1986, Norvegija – 1991, Islandija – 1993, Prancūzija – 1994, Suomija - 1995, Danija – 1996, Belgija – 1999, Slovėnija – 1999, Vengrija – 2001, Estija, Malta, Lietuva – 2002, Šveicarija, Kroatija, Lenkija, Bulgarija – 2003, Austrija – 2005 metais⁵². Taip pat Vokietijoje jau seniai diskutuojama, ar iš dalies turėtų būti pakeistas teisinis reguliavimas, įtraukiant baudžiamąją atsakomybę dėl juridinių asmenų nusikalstamos veikos. Nors daugelis yra teigiančių, kad tokia atsakomybės forma yra nesuderinama su Vokietijos baudžiamosios teisės esme. Baudžiamosios atsakomybės šalininkai teigia, kad esamas reguliavimas nustatantis pinigines baudas yra nepakankamas ir tokios atsakomybės formos reikalauja Europos Sąjungos teisė. O šios idėjos oponentai teigia, kad įmonių baudžiamoji atsakomybės įtvirtinimas baudžiamajame įstatyme yra negalimas, kadangi Vokietijos baudžiamasis kodeksas grindžiamas individualios kaltės sąvoka, taip pat juridiniai asmenys neturi sąmonės būdingo fiziniams asmenims. Nepaisant to, tam tikras reguliavimas yra, tai pateikiamas konfiskavimo orderis (konfiskavimą numato Vokietijos baudžiamojo kodekso 73 dalis⁵³) ir bauda

⁵¹ Jurka, R., *et al. Baudžiamojo proceso tarptautiškumas: patirtis iššūkiai*. Vilnius. Mykolo Romerio universitetas, 2013, p. 13.

⁵² Švedas, G., *et al., supra note 16*, p. 94.

⁵³ Criminal Code of the Federal Republic of Germany. *Seventh title, Confiscation and deprivation orders, section 73*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-03-14]. <http://www.legislationline.org/download/action/download/id/3235/file/Germany_CC_1971_amended_2009_en.pdf>.

siekiant nubausti už juridinių asmenų įstatymo pažeidimus. Tokią atsakomybę galima pavadinti (quasi-criminal) kvazibaudžiamąja⁵⁴.

Vadovaujantis anksčiau minėtais tarptautinės teisės ir Europos Sąjungos teisės aktų pagrindais, juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės sąlygos ir pagrindai buvo numatyti Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20 straipsnyje.

Mūsų teisinė valstybė juridinio asmens subjektiškumą pripažįsta kaip savarankišką, specifinių teisinių santykių subjektą. „*Juridinio asmens, kaip savarankiško teisinių santykių subjekto, specifiškumą lemia inter alia tai, kad jis, turėdamas savarankišką struktūrą, teisnumą ir veiksnumą, t. y. būdamas savarankiškas teisinių santykių subjektas, tų santykių dalyvis yra per fizinius asmenis (vadovą, įgaliotą atstovą ir pan.)*“⁵⁵. Taigi juridinis asmuo Lietuvos baudžiamojoje teisėje yra laikomas atskiru teisinių santykių subjektu, kuris gali būti nusikalstamos veikos subjektu ir atsakyti už fizinio asmens padarytą nusikalstamą veiką.

Tačiau ir Lietuvoje yra nepalaikančių juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės galimumo. Antai R. Drakšas nepritaria, jog juridinis asmuo gali būti nusikalstamos veikos subjektu. Šio autoriaus nuomone, juridinis asmuo būdamas teisinių santykių subjektu, negali būti nusikalstamos veikos subjektu. Tai grindžia tuo, kad juridinio asmens kaltės nustatymas yra dirbtinis. Nes kaltė yra apibrėžiama, kaip nusikalstamą veiką darančio asmens psichinis santykis su daroma veika numatyta baudžiamajame kodekse⁵⁶. Taip pat autorius teigia, jog juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė pažeidžia *non bis in idem* principą, nes patraukus baudžiamojon atsakomybėn fizinį asmenį ir juridinį asmenį už tą pačią nusikalstamą veiką yra pažeidžiamos šių asmenų teisės⁵⁷. Be to, pažeidžiamas ir individualios atsakomybės principas, pagal kurį tik kaltas, padaręs nusikalstamą veiką asmuo būtų traukiamas baudžiamojon atsakomybėn⁵⁸.

V. Piesliakas teigia, jog juridinio asmens baudžiamoji atsakomybė, remiantis Baudžiamuoju kodeksu yra išvestinė iš fizinio asmens baudžiamosios atsakomybės. Todėl juridinio asmens baudžiamoji atsakomybė gali papildyti fizinio asmens baudžiamąją atsakomybę, tačiau jos pakeisti negali⁵⁹. Panašios nuomonės laikosi E. Sinkevičius. Jis teigia, kad juridiniai asmenys yra realiai egzistuojantys teisės subjektai, savo veiksnumą įgyvendina per valdymo organus – tai yra fizinius asmenis, nuo kurių yra priklausomi ir jei fiziniai asmenys padaro nusikalstamas veikas juridinio asmens naudai ar interesais, turi būti traukiami atsakomybėn abu asmenys⁶⁰. Šių autorių nuomone pagrįsta tuo, kad juridiniai asmenys atsako už fizinio asmens

⁵⁴Clifford Chance. *Coporate Liability in Europe*. London: Clifford Chance 2012, p. 13.

⁵⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 8 d. nutarimas, *supra* note 28.

⁵⁶ Drakšas, R., *supra* note 10, p. 241.

⁵⁷ *Ibid.*, p. 245.

⁵⁸ *Ibid.*, p. 247.

⁵⁹ Piesliakas, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė*. Pirmoji knyga. Baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai. Vilnius: Justitia, 2009, p. 330.

⁶⁰ Sinkevičius, E., *supra* note 11, p. 141.

padarytas nusikalstamas veikas. Teigtina, jei nėra nustatomas fizinis asmuo padaręs nusikalstamą veiką, negalima ir juridinio asmens baudžiamoji atsakomybė.

D. Soloveičikas laikosi pozicijos, kad juridiniai asmenys gali būti baudžiamosios teisės subjektais. Juridinio asmens patraukimo baudžiamojon atsakomybėn galimybę ir jo požymiai teisės kontekste gali būti aiškintini, kaip ir civilinėje teisėje (juridinis asmuo turi būti įsteigtas teisės aktų nustatyta tvarka, gali dalyvauti teisiniuose santykiuose, yra sudaryti juridinio asmens organai, galintys veikti juridinio asmens vardu ir jo interesais, tai suponuoja, jog juridinis asmuo atsako civiline atsakomybe). Kadangi juridinis asmuo turi civilinį teisnumą bei veiksnumą, taip pat civilinį procesinį teisnumą bei veiksnumą, iš to darytina išvada, jog juridinis asmuo yra toks pat teisės subjektas, kaip ir fizinis asmuo, kuris gali veikti savo vardu, turėti interesus ir tikslus, kurie gali būti susiję su nusikalstamomis veikomis⁶¹. „*Juridinis asmuo yra tas sui generis ego, kuris gali būti atsakingas už nusikalstamos veikos padarymą ir traukiamas baudžiamojon atsakomybėn taip kaip ir fizinis asmuo*“⁶². D. Soloveičiko nuomone, juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė yra savarankiška atsakomybės rūšis, ir juridinis asmuo laikytinas nusikaltimo subjektu⁶³. Įmonės priimdamos sprendimus, pasirinkdamos veiklos sritį yra atsakingos už savo veiksmus, todėl turi atsakyti už sukeltus padarinius. Galima pritarti šio autoriaus nuomonei, jog juridinio asmens veikoje gali būti ne tik teisėti siekliai, bet ir nusikalstamos veikos požymiai, kurias yra uždraudęs Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. Vadovaujantis šio autoriaus nuomone, jog juridinio asmens baudžiamoji atsakomybė yra savarankiška atsakomybės rūšis, o juridinis asmuo gali būti nusikalstamos veikos subjektu, darytina išvada, kad juridinio asmens baudžiamoji atsakomybė gali kilti ir nenustačius fizinio asmens. Manytina, kad tai teigiamas sprendimas, kuris pagreitintų baudžiamąjį procesą įrodinėjant juridinio asmens kaltę, patraukimas baudžiamojon atsakomybėn būtų kur kas paprastesnis. Nors tokiam juridinio asmens savarankiškos baudžiamosios atsakomybės modeliui, kai nėra nustatomas fizinis asmuo, nepitaria G. Švedas. Jo nuomone, „*įstatymų leidėjas, pripažindamas juridinį asmenį savarankišku nusikalstamos veikos subjektu, būtų turėjęs teisiškai reglamentuoti ir kitus su juridiniu asmeniu susijusius baudžiamosios teisės institutus, pavyzdžiui, atsakomybę šalinančias aplinkybes, bausmių skyrimo taisykles ir t. t. <...> hipotetiškai pripažinus juridinį asmenį nusikalstamos veikos subjektu (nenustatant fizinio asmens, faktiškai padariusio nusikalstamą veiką), būtų pažeistos juridinio asmens procesinės teisės, pavyzdžiui, teisė žinoti, kuo yra įtariamasis (kaltinamas), teisė į veiksmingą gynybą, teisė į teisingą teismą ir t. t.*“⁶⁴.

⁶¹ Soloveičikas, D. Šiuolaikinės juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės realizavimo doktrinos. *Teisė*. 2003, 46 p. 141.

⁶² *Ibid.*, p. 141.

⁶³ Soloveičikas, D., *supra* note 9, p. 79.

⁶⁴ Švedas, G., et al., *supra* note 16, p. 97.

Manytina, jog tokia pozicija, dėl baudžiamojo įstatymo pataisų būtinybės, norint juridinį asmenį laikyti savarankišku nusikalstamos veikos subjektu yra įmanoma. Įstatymų leidėjas įtvirtindamas tokią nuostatą, privalėtų keisti Baudžiamojo kodekso bendrosios dalies nuostatas: dėl kaltės (psichinis santykis su padaryta nusikalstama veika), nepakaltinamumo (medicininis kriterijus), būtiniosios ginties, bausmių skyrimo ir kitas. Be Baudžiamojo kodekso korekcijų ši galimybė negali būti įgyvendinta Lietuvoje. Dėl teiginio, jog būtų pažeistos juridinio asmens procesinės teisės, jei jis būtų pripažintas nusikaltimo subjektu, kai nėra nustatytas fizinis asmuo, manytina, kad jis yra diskutuotinas. Bet kokių atveju įtarimas ar kaltinimas būtų pareikštas juridiniam asmeniui už tam tikrą Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekse specialiojoje dalyje numatytą veiką ir juridinio asmens atstovas susipažintų su pareikštu įstatymo nustatyta tvarka įtarimu ar kaltinimu bei turėtų galimybę pasiruošti gynybai. Įmonės akcininkai, vadovai žino apie juridinio asmens veiklą, jos vykdomą politiką ir kuo užsiima (teisėtais ar neteisėtais veiksmis). Manytina, kad tokiu atveju veiksminga gynyba yra reali. Žvelgiant iš kitos pusės, yra pažeidžiamas atsakomybės neišvengiamumo principas, kai yra nustatyta nusikalstama veika, žinomas veikos kaltininkas, tačiau nepatraukiamas baudžiamojon atsakomybėn. Kaip pavyzdį galima pateikti atvejį, kai tam tikra įmonė užteršia gamtą nuodingomis medžiagomis ir randami tariamos įmonės duomenys, bet nėra nustatomas fizinis asmuo. Pagal dabar Lietuvoje galiojančias baudžiamosios teisės nuostatas nebūtų galima patraukti atsakomybėn juridinio asmens. Jeigu juridinis asmuo būtų pripažintas savarankišku nusikalstamos veikos subjektu, būtų galima patraukti baudžiamojon atsakomybėn ir nenustačius fizinio asmens. Manytina, kad toks juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės modelis vertas teisės mokslininkų bei praktikų diskusijos.

1.3. Juridinio asmens trauktino baudžiamojon atsakomybės sąlygos numatytos Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse

Juridinio asmens patraukimo baudžiamojon atsakomybėn sąlygos yra numatytos BK 20 straipsnio 1, 2 ir 3 dalyse. Baudžiamojo kodekso 20 straipsnio 1 dalyje yra imperatyviai nurodoma už kokias nusikalstamas veikas, numatytas Kodekso specialioje dalyje, privalo atsakyti juridinis asmuo. Įstatymų leidėjas vadovaudamasis minėtais tarptautinės teisės ir Europos Sąjungos teisės aktų reikalavimais nustatė juridinių asmenų baudžiamąją atsakomybę už šias nusikalstamas veikas: nusikaltimus žmogaus gyvybei, sveikatai, laisvei; nusikaltimus ir baudžiamuosius nusižengimus žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui, vaikui ir šeimai; nusikaltimus asmens privataus gyvenimo neliečiamumui, intelektinei ir pramoninei nuosavybei, elektroninių duomenų ir informacijų sistemų saugumui; intelektinei ir pramoninei nuosavybei, elektroninių duomenų ir informacinių sistemų saugumui; nusikaltimai ir baudžiamieji

nusižengimai ekonomikai ir verslo tvarkai, finansų sistemai, valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams, teisingumui ir t. t.

Galima išskirti tris juridinio asmens patraukimo baudžiamojon atsakomybėn sąlygų grupes: viena iš jų yra susijusi su subjekto, kuriam padarius nusikalstamą veiką baudžiamojon atsakomybėn yra traukiamas ir juridinis asmuo, specifiniais požymiais, o kita sąlygų grupė apibūdina pačią veiką, motyvus ir tikslus, kurie padaryti individualiai ar juridinio asmens vardu ir siekiant įgyvendinti juridinio asmens interesus ar gauti iš to naudos⁶⁵. Ir trečia grupė, kai juridinis asmuo gali atsakyti, bet neprivalo, už nusikalstamas veikas ir tuo atveju, jeigu jas juridinio asmens naudai padarė juridinio asmens darbuotojas ar įgaliotas atstovas dėl vadovaujančias pareigas einančio asmens nepakankamos priežiūros arba kontrolės.

Baudžiamojo kodekso 20 straipsnio 2 ir 3 dalyse įtvirtinti specifiniai požymiai, kuriuos turi atitikti nusikalstamą veiką padaręs fizinis asmuo, tai yra šis asmuo turi eiti vadovaujančias pareigas juridiniame asmenyje ir turėti vieną iš alternatyvių požymių, tai atstovauti juridiniam asmeniui, ar priimti sprendimus juridinio asmens vardu, ar kontroliuoti juridinio asmens veiklą.

Sąvoka vadovaujančios pareigos įtvirtintos BK 20 straipsnio 2 dalyje remiantis Generalinio prokuroro rekomendacijomis⁶⁶, reiškia, kaip asmens galimybę teikti kitiems juridinio asmens darbuotojams privalomus nurodymus arba galimybę formuoti juridinio asmens ar jo struktūrinės dalies veiklos kryptis. Prie tokių asmenų priskiriami juridinio asmens valdymo subjektas – įmonės direktorius, prezidentas arba juridinio asmens valdymo organui atstovaujantis narys, kaip valdybos pirmininkas. Jau minėtame Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 8 d. nutarime, teigiama, kad esminiai šios sąvokos aspektai gali būti nurodyti ūkio subjektų veiklą reglamentuojančiose teisės aktuose. Taip pat juridinio asmens valdymo nuostatos apibrėžiamos Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse, Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatyme⁶⁷, Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldybių įmonių įstatyme⁶⁸, Lietuvos Respublikos asociacijų įstatymas⁶⁹ ir kituose teisės aktuose. Kaip Konstitucinis Teismas pastebėjo: „*sąvokos „vadovaujančios pareigos“ aiškinimas baudžiamosios atsakomybės taikymo juridiniams asmenims požiūriu turi būti ne lingvistinis, bet sisteminis, kai taikoma keletas kriterijų, padedančių kompleksiskai įvertinti konkretaus fizinio asmens vaidmenį juridinio asmens veikloje, t. y. juridinio asmens valdymo struktūrą, konkretaus asmens einamas pareigas, tų pareigų aprašymą (pareigine instrukcija), jo vykdomas funkcijas. Pavyzdžiui, kai juridinis asmuo yra sudėtingos struktūros įmonė ar organizacija, prie vadovaujančių asmenų gali būti priskirti ir juridinio asmens skyrių ar*

⁶⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 8 d. nutarimas, *supra* note 28.

⁶⁶ Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro įsakymu patvirtintos Rekomendacijos dėl baudžiamosios atsakomybės juridiniams asmenims taikymo. 2004 m. Nr. I-188.

⁶⁷ Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo pakeitimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 123-5574.

⁶⁸ Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldybės įmonių įstatymas. *Valstybės žinios*. 1994 m. Nr. I-722.

⁶⁹ Lietuvos Respublikos asociacijų įstatymas. *Valstybės žinios*. 2004 m. Nr. 25-745.

padalinių vadovai.⁷⁰ Apibendrinus šias teisės normas ir minėtą Konstitucinio Teismo nutarimą, galima teigti, jog sąvoka „*vadovaujančios pareigos*“ apima tam tikro asmens kompetenciją teikti kitiems juridinio asmens darbuotojams nurodymus susijusius su įmonės veikla arba galimybę formuoti juridinio asmens ar jo struktūrinės dalies veiklos kryptis, taip pat priimti sprendimus įmonės vardu.

Atstovavimą, remiantis Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 8 d. nutarimu, reikėtų suprasti, kaip nesutartinį atstovavimą (t. y. teisę veikti juridinio asmens vardu siejama su atitinkamo fizinio asmens vadovaujančiomis pareigomis). Baudžiamosios teisės teorijoje atstovavimas suprantamas, kaip teisė veikti juridinio asmens vardu, esant teisiniams santykiams su trečiaisiais asmenimis⁷¹. Teismų praktikoje požymis „*atstovauti juridiniam asmeniui*“ aiškinamas tik formaliai pakartojant BK 20 straipsnyje įtvirtintą normą⁷².

Kitas požymis įtvirtintas BK 20 straipsnio 2 dalies 2 punkte – tai teisė priimti sprendimus juridinio asmens vardu, kuris reiškia teisę nuspręsti dėl juridinio asmens veiklos. Tai gali būti klausimų sprendimai susiję su juridinio asmens veikla, sudarant sutartis su trečiaisiais asmenimis, taip pat kiti aspektai susiję su juridinio asmens veikla – tai juridinio asmens struktūros, personalo veiklos klausimai, kurie gali apimti priimat ar atleidžiant darbuotojus, apibrėžiant jų funkcijas, nustatant atlyginimą už darbą, įskaitant darbuotojų skatinimo priemones, sistemą, skirti drausmines nuobaudas darbuotojams, taip pat personalo veiklos klausimus, kurie yra susiję su juridinio asmens veiklos strategija, finansų valdymo klausimais ir kitais aspektais, kurie gali būti išvardinti juridinio asmens įstatuose⁷³. Galima teigti, kad tai fizinio asmens teisė, priimti sprendimus juridinio asmens atžvilgiu remiantis teisės normomis. Teismų praktikoje ši sąlyga nėra detalizuojama, pateikiama formaliai, atkartojant Baudžiamojo kodekso normas⁷⁴.

Teisė kontroliuoti juridinio asmens veiklą įtvirtinta BK 20 straipsnio 2 dalies 3 punkte. „*Teisė kontroliuoti juridinio asmens veiklą reiškia teisę prižiūrėti, ar tinkamai vykdoma juridinio asmens veikla, teisė imtis priemonių, jeigu paaiškėja, kad įmonės veikla nėra vykdoma tinkamai arba pakankamai, kad būtų pasiekti maksimalūs veiklos rezultatai*“⁷⁵. Kaip matyti kontrolės

⁷⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 8 d. nutarimas, *supra* note 28.

⁷¹ Abramavičius, A., et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis (1- 98 straipsniai)*. Vilnius: VĮ Registrų centro Teisinės informacijos centras, 2004, p. 123.

⁷² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. sausio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-9-303/2015; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. sausio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-93-489/2015; Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. sausio 19 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-8-307/2015.

⁷³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 8 d. nutarimas, *supra* note 28.

⁷⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. balandžio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-35/2011; Vilniaus apygardos teismo 2014 m. gegužės 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-135-256/2014.

⁷⁵ Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro įsakymu patvirtintos Rekomendacijos dėl baudžiamosios atsakomybės juridiniams asmenims taikymo, *supra* note 66.

proceso pagalba, siekiama užtikrinti, kad reali veikla atitiktų planuojamą veiklą ir tikslai būtų pasiekti. Įvertinus tai, jog tam tikros organizacijos junginys funkcionuoja neapibrėžtumo sąlygomis, galimi nukrypimai nuo numatyto plano. Kaip pabrėžia Konstitucinis Teismas 2000 birželio 8 d. nutarime, šis požymis turi būti aiškinamas remiantis teisės aktų nuostatomis, reglamentuojančiais įvairių rūšių juridinių asmenų valdymo organų kompetenciją. „<...> vadovaujančias pareigas einančio asmens vykdoma kontrolė, inter alia, reiškia teisę prižiūrėti, ar tinkamai yra vykdoma juridinio asmens veikla, taip pat teisę imtis tam tikrų priemonių, kad veikla būtų vykdoma tinkamai ir būtų pasiekti kuo geresni veiklos rezultatai. Ši teisė apima ne tik organizacijos veiklos rezultatų ir finansinių išteklių valdymo kontrolę – ji gali apimti, pavyzdžiui, saugos reikalavimų laikymosi įmonėje kontrolę ir pan.“⁷⁶. Požymis „kontroliuoti juridinio asmens veiklą“ turi būti nustatinėjamas, kaip alternatyvus norint inkriminuoti veiką. Kaip pavyzdį galima paminėti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus nutartį Nr. 2K-654/2012 kurioje teismas pasisakė, jog A. Ž. pagrįstai buvo kaltinamas tuo, kad juridinio asmens UAB „M“ naudai ir interesais apgaulingai tvarkė apskaitą (BK 222 str. 1 d.). A. Ž. būdamas juridinio asmens direktorius, t. y. eidamas vadovaujamas pareigas, ir turėdamas teisę šiam juridiniam asmeniui UAB „M“ atstovauti, priimti sprendimus jo vardu, kontroliuoti veiklą bei veikdamas juridinio asmens vardu ir interesais, atsakingas už buhalterinės apskaitos tvarkymą, byloje nustatytu laikotarpiu padarė buhalterinės apskaitos pažeidimus, tai yra nusikalstamą veiką, už kurią pripažinti kaltais ir nuteisti tiek A. Ž., tiek juridinis asmuo UAB „M“.⁷⁷ Kaip matyti iš nutarties, teismas įvardindamas požymį „kontroliuoti juridinio asmens veiklą“ nekonkretizuoja šios normos tik formaliai pateikia, kad fizinis asmuo turėjo teisę kontroliuoti juridinį asmenį.

Antra sąlygų grupė apibūdina pačią veiką, motyvus ir tikslus, kurie padaryti individualiai ar juridinio asmens vardu ir siekiant įgyvendinti juridinio asmens interesus ar gauti iš to naudos.

Juridinio asmens naudos ar interesų siekimas įtvirtintas BK 20 straipsnio 2 dalyje, tai būtina sąlyga norint kvalifikuoti veiką, juridinio asmens atžvilgiu. Fizinis asmuo darydamas nusikalstamą veiką, siekia materialinės ar kitokios naudos juridiniam asmeniui, kuriam jis dirba arba veikia juridinio asmens interesais. Materialinė nauda pripažįstama, kai juridinis asmuo gauna paskolą ar subsidiją, išvengia mokesčių mokėjimo ar juos sumažina, išvengia ekonominių ar kitų sankcijų⁷⁸. Konstitucinis Teismas 2009 m. birželio 8 d. nutarime pasisakė, jog „naudos požymis paprastai yra aiškinamas kaip susijęs su materialinės naudos užtikrinimu, o interesų užtikrinimas – kaip reiškiantis kitų (ne materialinių) juridinio asmens siekių įgyvendinimą. Pažymėtina ir tai, kad šis požymis padeda kvalifikuoti veiką ir leidžia nustatyti, kada fizinio asmens padaryta

⁷⁶ Ažubalytė, R. et al., *supra* note 13, 194-195.

⁷⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. gruodžio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-654/2012.

⁷⁸ Abramavičius, A. et al., *supra* note 71, p. 123.

*nusikalstama veika gali būti vertinama kaip juridinio asmens nusikalstama veika, t. y. kai iš šios veikos juridinis asmuo turi konkrečios naudos ir tą naudą pripažįsta arba kai juridinis asmuo yra suinteresuotas tokia veika ir jos sukuriama padariniais*⁷⁹.

Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas baudžiamojoje byloje konstatavo, jog byloje buvo nustatyta, kad L. B. kaip juridinio asmens vadovas, padarydamas nusikalstamas veikas numatytas BK 183 straipsnio 2 dalyje, BK 300 straipsnio 2 dalyje, 182 straipsnio 2 dalyje, vadovaujantis BK 20 straipsnio 2 dalimi nuteisė juridinį asmenį UAB „F. L.“, kadangi L. B. veikė juridinio asmens naudai ir (ar) interesais, panaikino prievolę sumokėti į valstybės biudžetą 194 062,33 LT PVM, 161 718,55 Lt pelno mokesčio, taip įgijo turtinę teisę į didelės vertės turtą⁸⁰.

Kaip matyti nauda, teismų praktikoje pasireiškia, kaip materialios naudos gavimu, juridiniam asmeniui, neatsižvelgiant į tai, ar jis gavo realios naudos, ar ne. Įrodinėjant šį požymį būtina nustatyti ar fizinis asmuo siekdamas įgyvendinti savo tikslus naudos siekė konkrečiam juridiniam asmeniui, ar tai buvo siekiama patenkinti fizinio asmens interesus. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas baudžiamojoje byloje nustatė, jog V. R. padarė nusikalstamą veiką, dėl kurios UAB „T“ gavo tiesioginės materialinės naudos panaikinant turtinę prievolę mokėti PVM valstybei ir panaudojant neteisėtus pinigus bendrovės veikloje. Fizinis asmuo išrašinėdavo netikras sąskaitas – faktūras už realiai nesuteiktas kitos įmonės paslaugas, o sumokėti pinigai vėliau buvo susigrąžinti. Veikiant pagal tokią schemą už nesumokėtą PVM valstybei pinigai buvo panaudoti šios įmonės reikmėms.⁸¹ Nors kitoje baudžiamojoje byloje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pasisakė, jog V. M. veikė juridinio asmens UAB „L“ vardu siekdamas patenkinti asmeninius interesus, o ne juridinio asmens⁸². Todėl kiekvienu atveju būtina nustatyti, ar naudos buvo siekiama tik fiziniam asmeniui, ar buvo siekiama naudos ne tik fiziniam, bet ir juridiniam asmeniui.

Kitoje byloje teismas nustatė naudos faktą, bet kokia naudos apimtis nebuvo nurodyta. *„Šiuo atveju nėra svarbu, kiek juridinis asmuo dėl E. D. nusikalstamos veikos gavo realios naudos. Svarbu tai, kad tokią naudą gavo ir ją pripažino, buvo suinteresuotas nusikalstama veika ir jos padariniais*⁸³. Kita kaip alternatyvi sąlyga, tai veikimas juridinio asmens interesais – laikoma nematerialūs siekiai, kaip pavyzdys gali būti viešojo konkurso sudarymas, kurį atitinka, tik viena

⁷⁹ Konstitucinis Teismas 2009 m. birželio 8 d. nutarimas, *supra* note 28.

⁸⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. sausio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-92/2012.

⁸¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. birželio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-345/2011.

⁸² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. vasario 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-149-699/2015.

⁸³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. sausio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-9-303/2015.

konkreči įmonė. Įmonės interesai yra tol, kol jie negali būti įkainoti pinigais. Kai interesas gali būti įvertintas pinigais ir sudaro įmonės turto dalį, tokiu atveju jie tampa nauda.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nagrinėjamoje byloje pasisakė, kad pirmos instancijos teismas ir apeliacinės instancijos teismas traukdami UAB „A“ tik formaliai konstatavo, kad J. J. ir M. A. darydami nusikalstamą veiką, veikė juridinio asmens naudai ir interesais, nepaaiškindami tokios savo išvados. Taip pat byloje nėra duomenų, kad jų veika buvo daroma bendrovės naudai ir interesais, todėl juridinis asmuo buvo išteisintas šioje baudžiamojoje byloje. Kaip matyti vien formalus pasakymas, jog fiziniai asmenys veikė juridinių asmenų naudai ir interesais, nepateikiant įrodymų yra niekiniai, todėl tokiais atvejais baudžiamoji atsakomybė negali kilti juridinių asmenų atžvilgiu. Kitoje byloje teismas „*intereso*“ sąvoką įvardijo, kaip galimą siekimą gauti pranašumą prieš kitas įmones (išskirtinų sąlygų sudarymą) konkuruojant viešųjų pirkimų konkursuose⁸⁴. Kaip matyti iš teismų praktikos, reikia nustatyti bent vieną iš alternatyvių sąlygų juridinio asmens naudos ar interesų gavimą, norint patraukti baudžiamojon atsakomybėn abu subjektus. Kitu atveju nenustačius juridinio asmens naudos ir interesų, turi būti priimtas išteisinamasis nuosprendis. Todėl kiekvienu atveju būtina nustatyti juridinio asmens kaltę, kadangi šio subjekto baudžiamoji atsakomybė yra išvestinė iš fizinio asmens atsakomybės, galima teigti, kad nustatius fizinio asmens padarytą veiką, reikią atskirai nustatyti ir juridinio asmens kaltę padarius nusikalstamą veiką.

Baudžiamojo kodekso 2 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad asmuo atsako pagal baudžiamąjį įstatymą tik tuo atveju, jeigu yra kaltas padaręs nusikalstamą veiką. BK 20 straipsnyje įtvirtintą teisinį reguliavimą aiškinant kartu su BK 2 straipsnio 3 dalyje nustatytu reguliavimu konstatuotina, kad juridinis asmuo už fizinio asmens padarytą nusikalstamą veiką atsako tik esant juridinio asmens kaltei⁸⁵. Galima teigti, jog visais atvejais norint juridinį asmenį patraukti baudžiamojon atsakomybėn reikia nustatyti šio subjekto kaltę.

I. Ligeikaitės⁸⁶ teigimu BK 20 straipsnyje įtvirtintos sąlygos, traukiamo juridinio asmens baudžiamojon atsakomybė yra netiesioginės. Todėl kiekvienu atveju juridinis asmuo atsako už kito asmens nusikalstamą veiką. Būtina nustatyti fizinį asmenį, įrodyti jo kaltę, tada remiantis bylos duomenimis ši veika gali būti priskirta juridiniam asmeniui, už kurią jis gali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn. Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė visada kvalifikuojama remiantis BK 20 straipsnyje įtvirtintomis sąlygomis.

⁸⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. birželio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-277/2014.

⁸⁵ Zajančkauskienė, J. Teismų praktikos aktualijos baudžiamosiose bylose dėl juridinių asmenų padarytų nusikalstamų veikų. *Jurisprudencija*. 2013, 20(4), p. 1528.

⁸⁶ Ligeikaitė, I. Juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės sąlygos. *Jurisprudencija*. 2003, 45(37), p. 51.

Kaltė baudžiamosios teisės teorijoje suprantama, kaip asmens psichinis santykis su baudžiamąja įstatymo specialiosios dalies straipsnio dispozicijoje aprašytais objektyviaisiais nusikalstamos veikos sudėties požymiais⁸⁷. E. Sinkevičius juridinio asmens kaltę aiškina kaip normatyvinę, kurią galima suvokti, kaip „*priekaištą*“, kai juridinis asmuo veikė pažeisdamas baudžiamosios teisės normas, elgdamasis neteisėtai. Tokia kaltė yra vertinamojo pobūdžio, kuri turi būti aiškinama objektyviai. Autorius teigia, kad teismai nagrinėdami baudžiamąsias bylas, turi nustatyti objektyviasias juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės sąlygas, tai įvertinti „*protingo žmogaus akimis*“, ir nustatęs įmonės kaltę, privalėtų suformuluoti „*priekaištą*“⁸⁸. Panašios nuomonės yra V. Šulija ir G. Šulija, kurie teigia, jog juridinio asmens kaltės problematika negali būti išspręsta fiziniams asmenims taikoma psichologinės kaltės samprata. Juridinio asmens valią, ko siekė šis subjektas, yra įmanoma nustatyti. Tačiau juridinio asmens psichinio santykio su fiziniu asmeniu, įgyvendinusio juridinio asmens funkcijas, padarytomis nusikalstamomis veikomis, nustatyti negalima. Todėl juridinio asmens kaltę įgyja vertinamuosius kriterijus, kuri yra išreikšta objektyviai ir gali būti tik normatyvinė⁸⁹. Šie autoriai laikosi Vokietijos pozicijos, diskutuodami apie juridinių asmenų kaltę. Nors taikoma teisė juridiniams asmenims yra skirtinga lyginant su Lietuva.

Skirtingos nuomonės dėl juridinių asmenų kaltės klausimo laikosi R. Drakšas⁹⁰. Jo teigimu, juridinio asmens baudžiamoji atsakomybė negalima be fizinio asmens padarytos nusikalstamos veikos teisinio vertinimo. Juridinio asmens atsakomybė yra išvestinė iš fizinio asmens baudžiamosios atsakomybės. O Baudžiamąjo kodekso specialiosios dalies straipsnio dispozicijoje aprašytos veikų sudėtys nustatomos tik įrodinėjant fizinio asmens dalyvavimą darant nusikalstamas veikas. Sprendžiant dėl juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės, nustatomi ne BK specialiosios dalies straipsnyje numatytos veikos sudėties požymiai, o BK 20 straipsnyje numatytos atsakomybės sąlygos. Įstatyme įtvirtinta norma, kad juridinis asmuo atsako už fizinio asmens padarytas nusikalstamas veikas, tik patvirtina jų tarpusavio ryšį. Fizinio asmens padaryta veika, gali būti padaryta bet kokia kaltės forma – tiek tyčia, tiek dėl neatsargumo, bet juridinio asmens, patraukto baudžiamąjį atsakomybėn už tą pačią nusikalstamą veiką, kaltės forma gali nesutapti su fizinio asmens kalte.

„Juridinio asmens, kaip nusikalstamos veikos subjekto, specifika, t. y. tai, kad jis yra savarankiška teisinių santykių subjektas, turintis teisinį veiksnumą ir teisnumą, savarankišką pavadinimą, organizacinį vientisumą, jo turtas yra atskiras nuo jo dalyvių turto, tačiau jis yra

⁸⁷ Bikelis, S. *Tyčinė kaltė baudžiamosios teisės teorijoje ir teismų praktikoje*. Daktaro disertacija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007, p. 12.

⁸⁸ Sinkevičius, E. Juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės problemos. *Teisė*. 2000, Nr. 36, p. 105.

⁸⁹ Šulija, V., Šulija, G., *supra* note 12, p. 96.

⁹⁰ Drakšas, R., *supra* note 10, p. 240.

*teisinių santykių dalyvis per jo vardu veikiančius fizinius asmenis, suponuoja ir jo kaltės specifiškumą. Juridinio asmens kaltė sietina su fizinio asmens, veikiančio juridinio asmens naudai ar jo interesais, kalte*⁹¹. Juridinio asmens baudžiamoji atsakomybė – yra išvestinė iš fizinio asmens padariusio nusikalstamą veiką baudžiamosios atsakomybės. Todėl pagrindžiant juridinio asmens baudžiamąją atsakomybę remiantis BK 20 straipsniu, turi būti konstatuojama ir šio asmens kaltė⁹². Kiekvienais atvejais sprendžiant dėl juridinio asmens patraukimo baudžiamojon atsakomybėn, turi būti nustatinėjamas juridinio asmens kaltumas padarius nusikalstamą veiką. Nes kitu atveju bus pažeista konstitucinė teisė į teisingą teismą. Tai pasisakė ir Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas: „pažymėtina, kad konstitucinė teisė į teisingą teismą inter alia reiškia ne tik tai, kad teismo proceso metu turi būti laikomasi baudžiamojo proceso teisės principų ir normų, bet ir tai, kad baudžiamajame įstatyme nustatyta ir teismo paskirta bausmė turi būti teisinga; baudžiamajame įstatyme turi būti numatytos visos galimybės teismui, atsižvelgus į visas bylos aplinkybes, asmeniui, padariusiam nusikalstamą veiką, paskirti teisingą bausmę. Neteisingos bausmės paskyrimas reikštų, kad yra pažeidžiama asmens teisė į teisingą teismą, taigi ir Konstitucijos 31 straipsnio 2 dalis bei konstitucinis teisinės valstybės principas”⁹³. Nors BK 20 straipsnio reguliavimas juridinio asmens kaltę glaudžiai sieja su fizinio asmens kalte, bet tai nereiškia, kad juridinio asmens kaltumas neturi būti įrodytas įstatymo nustatyta tvarka. Visais atvejais įrodžius fizinio asmens kaltę, jos negalima savaime perkelti ir juridiniam asmeniui. Taigi, įrodyta fizinio asmens padariusio nusikalstamą veiką kaltė yra tik prielaida, juridinio asmens kaltės nustatymui⁹⁴. Bet kokių atveju norint patraukti juridinį asmenį baudžiamojon atsakomybėn turi būti nustatytas šio subjekto savininko ar akcininkų veikla, kuriai pritarė, ar buvo suinteresuoti nusikalstamai veikti ir siekti tam tikros naudos. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo byloje⁹⁵ teismas pasisakė, kad juridinio asmens kaltė sietina su fizinio asmens, veikiančio juridinio asmens naudai ar jo interesais, kalte ir tai turi būti įrodyta BPK nustatyta tvarka. Todėl teismai pagrįstai juridinį asmenį UAB „S“ pripažino kaltu pagal BK 20 straipsnio 2 dalį, 300 straipsnio 1 dalį. Juridinio asmens kaltumas buvo įrodytas įstatymo nustatyta tvarka, remiantis išsamia bylos analize.

Galima išskirti ir trečią grupę, kuri įtvirtinta Baudžiamojo kodekso 20 straipsnio 3 dalyje, juridinis asmuo gali, bet neprivalo atsakyti už nusikalstamą veiką ir tuo atveju, kai ją padaro juridinio asmens darbuotojas ar įgaliotas atstovas dėl vadovaujančias pareigas einančio asmens

⁹¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 8 d. nutarimas, *supra* note 28.

⁹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. sausio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-95/2012.

⁹³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. birželio 10 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 45 straipsnio (1998 m. liepos 2 d. redakcija) ir 312 straipsnio 3 dalies (1998 m. vasario 3 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios. 2003, Nr. 57-2552.

⁹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. sausio 10 d. nutartis, *op. cit.*

⁹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. balandžio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-269/2010.

nepakankamos priežiūros ar kontrolės. Tai sudaro aplinkybes juridiniam asmeniui inkriminuoti nusikalstamą veiką už nevadovujančias pareigas bendrovėje užimančio darbuotojo ar įgaliotojo atstovo padarytas nusikalstamas veikas. Pavyzdžiui, juridinio asmens UAB „A“ atstovas skundė teismo nutartį, kadangi juridinis asmuo neturėjo galimybės kontroliuoti nuteistojo G. B. veiksmų, kuris buvo vienintelis akcininkas, o šioje įmonėje nebuvo jokios šio asmens kontrolės mechanizmo (pvz., stebėtojų valdybos) kuri prižiūrėtų darbuotojų veiklą. Teismas atmetė šį skundą argumentuodamas, jog BK 20 straipsnio 3 dalis numato juridiniams asmenims baudžiamąją atsakomybę, kuri gali kilti ir kai nusikalstamą veiką juridinio asmens naudai padaro juridinio asmens darbuotojas arba įgalioto atstovo padaryta nusikalstama veika yra dėl BK 20 straipsnio 2 dalyje nurodyto asmens nepakankamos priežiūros arba kontrolės. Toks kontrolės mechanizmo nebuvimas gali būti reikšmingas juridiniam asmeniui inkriminuojant juridinio asmens atsakomybę, už ne vadovujančias pareigas įmonėje užimančio darbuotojo ar įgalioto atstovo padarytas nusikalstamas veikas, tačiau šioje situacijoje G. B. buvo įmonės direktorius, todėl juridinio asmens baudžiamajai atsakomybei kilti pakanka nustatyti BK 20 straipsnio 2 dalyje esančias sąlygas⁹⁶. Teismų praktikos, kuri atitiktų BK 20 straipsnio 3 dalį nėra, galima tik teoriškai teigti, jog tokia atsakomybė juridiniam asmeniui yra galima. Svarbu pastebėti, jog šios normos taikymas yra paliktas teismo diskrecijos teisei, kadangi ši norma nėra imperatyvi. Teismas atsižvelgdamas į esamą situaciją ir juridinio asmens patraukimo baudžiamojon atsakomybėn tikslingumą, taip pat vadovaujantis pareigas einančio asmens nepriežiūros ar kontrolės įtaką (sąmoningas lenkimas veikti nusikalstamai arba kai priežiūra ir kontrolė vykdoma neatsakingai) darant nusikalstamą veiką priima vieną iš sprendimų, juridinį asmenį patraukia baudžiamojon atsakomybėn arba ne.

Apibendrinant išanalizuotas teisės teorijoje esamas nuomones, tarptautinės teisės ir Europos Sąjungos teisės aktus reguliuojančius juridinių asmenų baudžiamąją atsakomybę, galima teigti, jog Lietuva įgyvendindama tarptautinės ir Europos Sąjungos reikalavimus, baudžiamajame įstatyme nustatė juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės sąlygas bei pagrindus. Toks juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės modelis yra išvestinis iš fizinio asmens baudžiamosios atsakomybės. O tai sąlygoja, jog nenustačius fizinio asmens padariusio nusikalstamą veiką, nebus galima traukti baudžiamojon atsakomybėn ir juridinio asmens. Pateikus juridinio asmens prigimties aiškinimo kilimo teorijas, šiuolaikinėje teisėje priimtinausi būtų pripažinti realybės teoriją, kuri pripažįsta juridinį asmenį, kaip teisės subjektą. Taip pat išanalizavus Lietuvos teismų praktiką, atskleidžiant BK 20 straipsnyje numatytas juridinio asmens patraukimo baudžiamojon atsakomybėn sąlygas, darytina išvada, jog teismai nevienodai, įrodinėja

⁹⁶ Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. balandžio 2 d. nutartis baudžiamojame bylose Nr. 1A-116/2010.

šiuos požymius, pasitaiko ir tokių atvejų, kai šie požymiai atskleidžiami tik formaliai, tokia teismų praktika yra kritikuotina, kadangi pažeidžiamos šio specifinio subjekto teisės bei teisėti interesai. BK 20 straipsnio 3 dalyje numatyta sąlyga veikia tik formaliai, kadangi teismų praktikos atitinkančios šią sąlygą nėra. Nustatinėjat juridinio asmens patraukimo sąlygas įtvirtintas BK 20 straipsnyje būtina vadovautis Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 8 dienos nutarimu, kuriame ganėtinai išsamiai atskleisto šios sąlygos.

2. BYLŲ DĖL JURIDINIŲ ASMENŲ PADARYTŲ NUSIKALSTAMŲ VEIKŲ PROCESO YPATUMAI

Šiame skyriuje pateikiama juridinių asmenų padarytų nusikalstamų veikų proceso samprata bei paskirtis. Analizuojant teismų praktiką ir baudžiamojo proceso teoriją atskleidžiami ikiteisminio tyrimo aspektai – tai ikiteisminio tyrimo pradėjimo, ikiteisminio tyrimo proceso eigos ypatumai bei ikiteisminio tyrimo užbaigimo etapas. Taip pat išnagrinėjus praktiką ir teisės normas reguliuojančias ikiteisminio tyrimo pradėjimą siekiama atskleisti, su kokiomis problemomis susiduriama skiriant juridinio asmens atstovą bei šio instituto esamą problematiką. Be to, pateikiama Baudžiamojo proceso kodekse įtvirtintų laikinųjų proceso prievartos priemonių taikymo juridiniams asmenims problematika.

Pradedant šį skyrių būtina paminėti Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimą, kuriame teigiama, jog: *„įstatymu reglamentuodamas baudžiamojo proceso santykius įstatymų leidėjas turi gana plačią diskreciją. Antai įstatymų leidėjas įstatymu gali nustatyti skirtingas baudžiamojo proceso rūšis, kartu ir baudžiamojo proceso ypatumus tiriant tam tikras nusikalstamas veikas ir (arba) nagrinėjant atskirų kategorijų baudžiamąsias bylas, inter alia skirtingas tam tikrų nusikalstamų veikų ikiteisminio tyrimo taisykles, baudžiamojo proceso dalyvių teisinio statuso ypatumus ir kt.“*⁹⁷ Kaip matyti iš Konstitucinio Teismo nutarimo įstatymo leidėjas nustatydamas skirtingas baudžiamojo proceso formas privalo vadovautis Konstitucijos normomis bei principais – tai asmenų lygiateisiškumo, teisė į teisingą teismą, teisėjo ir teismų nepriklausomumo vykdant teisingumą, teisėjo pareigą sustabdyti bylos nagrinėjimą, kai kreipiamasi į Konstitucinį Teismą. Galima teigti, kad diferencijuotas teisinis reguliavimas turi būti grindžiamas teisės aktais, o šių teisinių santykių subjektai galėtų žinoti, ko iš jų reikalauja teisė, todėl toks teisinis reguliavimas turi būti aiškus, suprantamas, užtikrinamos teisinės sistemos nuoseklumas, protingumo ir proporcingumo principo paisymas, taip pat užtikrinamas asmenų lygybė įstatymui, teismui bei valstybės pareigūnams⁹⁸. Taip Konstituciškai buvo įtvirtintas bendrosios ir specifinių baudžiamojo proceso institutų, taip pat ir bylų dėl juridinių asmenų padarytų nusikalstamų veikų proceso tarpusavio santykis. Tai sąlygoja, jog specifiniai

⁹⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 131 straipsnio 4 dalies (2001 m. rugsėjo 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso 234 straipsnio 5 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 244 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 407 straipsnio (2003 m. birželio 19 d. redakcija), 408 straipsnio 1 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 412 straipsnio 2 ir 3 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 413 straipsnio 5 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 414 straipsnio 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl pareiškėjo – Šiaulių rajono apylinkės teismo prašymų ištirti, ar Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 410 straipsnis (2002 m. kovo 14 d. redakcija) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 7-254.

⁹⁸ *Ibid.*

baudžiamojo proceso institutai yra neatsiejami nuo kitų Baudžiamojo proceso kodekse įtvirtintų normų, kurios turi būti taikomos kartu.

Vadovaujantis Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimu, jog „*baudžiamojo proceso dalyviai, turintys tą patį procesinį teisinį statusą (nukentėjusieji, asmenys įtariami padarę nusikalstamą veiką, kaltinamieji, liudytojai, gynėjai ir kt.), būtų traktuojami vienodai*“⁹⁹. Tai sąlygoja, jog tokį patį procesinį statusą turintys baudžiamojo proceso dalyviams būtų suteikiamos vienodos teisės bei pareigos, priešingu atveju būtų nukrypstama nuo konstitucinių teisinės valstybės ir asmenų lygiateisiškumo principų. Remiantis šiuo išaiškinimu ir asmenų lygiateisiškumo principo esme bus analizuojamas šis darbo skyrius.

2.1. Bylų dėl juridinių asmenų padarytų nusikalstamų veikų proceso samprata ir paskirtis

Bylų dėl juridinių asmenų padarytų nusikalstamų veikų proceso samprata, nėra pateikta baudžiamojo proceso moksle. Siekiant atskleisti šio instituto sampratą reikia apibrėžti bendrąją proceso sąvoką. *Procesas* – tai lotyniškos kilmės žodis, (lot. *processus* – žengimas į priekį, eiga) vyksmas, raida, bylos svarstymas teisme eiga¹⁰⁰. Baudžiamosios teisės teorijoje žodis „*baudžiamasis*“ suprantamas, kaip vyksmas nukreiptas į nubaudimą¹⁰¹. Tačiau negalima tokios sampratos aiškinti pažodžiui, jog visa proceso eigos esmė yra nubaudimas, tai lemtų Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio teisė į teisingą teismą¹⁰² (angl. *right to fair trial*) pažeidimą. Reikia siekti BPK 1 straipsnyje įtvirtintų tikslų: baudžiamojo proceso metu atskleisti nusikalstamą veiką, nustatant šios veikos subjektus ir reikšmingas bylos aplinkybes, laikytis greitumo ir išsamumo principų, siekti, jog niekas nekaltas nebūtų nubaustas. Baudžiamosios teisės teorijoje baudžiamasis procesas apibrėžiamas, kaip teismo, prokuroro, ikiteisminio tyrimo pareigūno įstatymo nustatyta veikla, kai yra tiriamos bei nagrinėjamos baudžiamosios bylos, kurių metu sudaromos sąlygos nustatytomis teisėmis naudotis visiems proceso subjektams¹⁰³. Kadangi toks apibrėžimas apima visus baudžiamojo proceso subjektus, taip pat ir juridinius asmenis, tokia apibrėžtis gali būti taikoma ir juridinių asmenų procesui. Todėl galima pagrįstai teigti, *jog bylų dėl juridinių asmenų padarytų nusikalstamų veikų procesas – tai vienas iš specifinių baudžiamojo proceso institutų, kurio pagrindu yra tiriamos ir nagrinėjamos galimai juridinių asmenų*

⁹⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas, *supra* note 97.

¹⁰⁰ Bartoševičienė, V. *et. al. Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius: Alma littera, 2013, p. 667.

¹⁰¹ Goda, G., Kazlauskas, M., Kuconis, P., *supra* note 15, p. 11.

¹⁰² Europos žmogaus teisių konvencija. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. Valstybės žinios. 1995, Nr. 40-987.

¹⁰³ Goda, G., Kazlauskas, M., Kuconis, P., *op. cit.*, p. 12.

padarytos, baudžiamajame įstatyme apibrėžtos, nusikalstamos veikos, o visą eigą reguliuoja bendrosios Baudžiamojo proceso kodekso normos su jame numatytomis išimtimis.

„Baudžiamojo proceso paskirtis yra ginant žmogaus ir piliečio teises bei laisves, visuomenės ir valstybės interesus greitai, išsamiai atskleisti nusikalstamas veikas ir tinkamai pritaikyti įstatymą, kad nusikalstamą veiką padaręs asmuo būtų teisingai nubaustas ir niekas nekaltas nebūtų nuteistas“¹⁰⁴. Kaip matyti iš šios normos, įstatymo leidėjas pirmiausia pamini žmogaus ir piliečio teisių bei laisvių užtikrinimą, visuomenės ir valstybės interesų apsaugą. Galima daryti išvadą, jog baudžiamojo proceso prioritetas, visų pirma, yra apginti žmogaus teises ir teisėtus interesus. Kitas baudžiamojo proceso etapas yra išsamus nusikalstamos veikos atskleidimas ir teisingas įstatymo pritaikymas, nepažeidžiant baudžiamojo proceso principų. Paskutinis etapas, tai teisingas nusikalstamą veiką padariusio asmens nubaudimas, ir užtikrinimas, kad niekas nekaltas nebūtų nuteistas. R. Ažubalytė¹⁰⁵ pabrėžia, jog Konstitucijoje ir tarptautinėse sutartyse, Europos Sąjungos pirminėje ir antrinėje teisėje, įtvirtintos žmogaus teisės bei užtikrinimo mechanizmas, kuriuo remdamasis įstatymų leidėjas kuria konkrečias baudžiamojo proceso taisykles, tai sąlygoja ir baudžiamojo proceso paskirties dinamiškumą. Konstitucijos nuostatos įstatymo leidėją įpareigoja, reguliuojant baudžiamojo proceso santykius nustatyti teisinį reglamentavimą, jog būtų užtikrintos visų baudžiamojo proceso dalyvių teisės ir iš Konstitucijos kylančių esminių principų ir nuostatų laikymasis. Baudžiamuoju procesu turi būti užtikrinama, jog nebūtų pažeistos asmens, įtariamojo (kaltinamojo) padariusio nusikalstamą veiką, konstitucinės teisės.

Galima teigti, jog bylų dėl juridinių asmenų padarytų nusikalstamų veikų proceso paskirtis yra įtariamojo (kaltinamojo) juridinio asmens Konstitucinių teisių užtikrinimas, išaiškinant visas bylos aplinkybes, laikantis baudžiamojo proceso principų, proporcingai taikant procesines prievartos priemone, per optimaliausią laiko tarpą atskleidžiant nusikalstama veiką, priimant teisėtą, teisingą, pagrįstą bei motyvuotą sprendimą juridinio asmens atžvilgiu.

2.2. Ikiteisminis tyrimas: pradėjimas, įtarimo pareiškimas

Remiantis Statistikos departamento pateiktais duomenimis (laikotarpiu nuo 2005 m. iki 2013 m.) įtarimų skaičius dėl juridinių asmenų galimai padarytų nusikalstamų veikų nebuvo santykinai didelis. Pavyzdžiui, 2005 m. buvo pradėti 22 ikiteisminiai tyrimai dėl nusikalstamų veikų, kai įtariamieji buvo juridiniai asmenys, nors 2008 m. šis skaičius padidėjo 5 kartus iki 119

¹⁰⁴ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. Valstybės žinios. 2002, Nr. 37-1341.

¹⁰⁵ Ažubalytė, R. *Baudžiamojo proceso paskirties interpretavimo kaita Lietuvai atgavus nepriklausomybę. Regnum est* 1990 m. Kovo 11-osios Nepriklausomybės Aktui- 20 Liber Amicorum Vytautui Landsbergiui. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 530.

pateiktų įtarimų dėl galimai neteisėtos juridinių asmenų veiklos. Nors atrodo būtų logiška, kad šis skaičius ir toliau proporcingai turėtų didėti, tačiau jau 2012 m. buvo pareikšti tik 50 įtarimų, o 2013 m. 63 įtarimai dėl juridinių asmenų galimai neteisėtos veiklos¹⁰⁶. Kaip matyti ikiteisminio tyrimo pradėjimų skaičius kiekvienais metais, dėl juridinių asmenų galimai nusikalstamos veikos yra nepastovus. Tai gali sąlygoti daugelis aspektų: juridinių asmenų veikla, bylų dėl juridinių asmenų padarytų nusikalstamų veikų proceso specifiškumas, BK 20 straipsnyje numatytų sąlygų nenustatymas ir t. t.

Konstitucinis Teismas 2006 m. sausio 16 d. nutarime pasisakė, jog: „*per ikiteisminį tyrimą yra renkama ir vertinama informacija, reikalinga tam, kad būtų galima nuspręsti, ar turi būti tęsiamas ikiteisminis tyrimas ir ar jį pabaigus baudžiamoji byla turi būti perduodama teismui, taip pat tam, kad būtų galima baudžiamąją bylą nagrinėti teisme ir ją teisingai išspręsti*“¹⁰⁷. Ikiteisminio tyrimo metu yra renkami duomenys susiję su juridinio asmens galimai įvykdyta neteisėta veikla. Kai surenkama pakankamai duomenų ir byla perduodama teismui, tada įtariamojo statusas pasikeičia į kaltinamojo. Nesurinkus pakankamai duomenų, ikiteisminis tyrimas nutraukiamas, vadovaujantis BPK nuostatomis.

Ikiteisminio tyrimo pradėjimą reglamentuoja BPK nuostatos bei Generalinio prokuroro rekomendacijos dėl ikiteisminio tyrimo pradžios ir jos registravimo tvarkos¹⁰⁸. Vadovaujantis BPK 387 straipsnio 2 dalyje numatytais reikalavimais juridinių ir fizinių asmenų nusikalstamos veikos turi būti tiriamos kartu. Šioje proceso stadijoje reikia vadovautis ir Generalinio prokuroro rekomendacijomis¹⁰⁹, kuriose teigiama, jeigu yra pradėtas ikiteisminis tyrimas dėl tų pačių nusikalstamų veikų ir jie yra atliekami atskirai, tokiu atveju tyrimai turi būti sujungiami. Tyrimas dėl juridinio asmens nusikalstamos veikos atliekamas vadovaujantis Baudžiamojo proceso kodekso bendrosiomis nuostatomis ir BPK XXVIII skyriuje numatytais išimtimis.

Ikiteisminio tyrimo metu surinkus pakankamai duomenų dėl juridinio asmens galimai padarytos nusikalstamos veikos, ikiteisminio tyrimo pareigūnas (ar prokuroras) surašo pranešimą

¹⁰⁶ Nusikalstamumas ir teisėsaugos institucijų veikla 2007. Vilnius: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 2008, p. 20, 23;

Nusikalstamumas ir teisėsaugos institucijų veikla 2008. Vilnius: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 2009, p. 21, 24;

Nusikalstamumas ir teisėsaugos institucijų veikla 2009. Vilnius: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 2010, p. 21, 24;

Nusikalstamumas ir teisėsaugos institucijų veikla 2010. Vilnius: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 2011, p. 21, 24;

Nusikalstamumas ir teisėsaugos institucijų veikla 2012. Vilnius: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 2013, p. 24;

Nusikalstamumas ir teisėsaugos institucijų veikla 2013. Vilnius: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 2014, 21, 24.

¹⁰⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas, *supra* note 97.

¹⁰⁸ Rekomendacijos dėl ikiteisminio tyrimo pradžios ir jos registravimo tvarkos, patvirtintos 2008 m. rugpjūčio 11 d. įsakymu Nr. I-110. Pakeista 2014 m. birželio 30 d. įsakymu Nr. I-133.

¹⁰⁹ Rekomendacijos dėl baudžiamosios atsakomybės juridiniams asmenims taikymo, *supra* note 66.

apie įtarimą dėl juridinio asmens padarytos nusikalstamos veikos¹¹⁰. Šio pranešimo turinys turi atitikti PBK 187 straipsnio reikalavimus. Ikiteisminio tyrimo pareigūnas ar prokuroras pranešime turi nurodyti konkrečią nusikalstamą veiką, jos padarymo vietą, laiką ir kitas svarbias aplinkybes, taip pat būtina pateikti įtariamojo teises bei pareigas, kurios išvardintos BPK 21 straipsnyje ir kitose BPK numatytose nuostatose. Pranešimas apie įtarimą padarius nusikalstamą veiką įteikiamas juridinio asmens vadovui, jeigu vadovas taip pat traukiamas baudžiamojon atsakomybėn, šis pranešimas turėtų būti įteiktas juridinio asmens atstovui.

Juridinio asmens atžvilgiu ikiteisminis tyrimas gali būti pradėtas tik nustačius fizinio asmens nusikalstamos veikos požymius. Kai ikiteisminio tyrimo pareigūnai nustato fizinio asmens nusikalstamos veikos požymius ir yra duomenų, kad tai buvo padaryta esant BK 20 straipsnyje numatytomis sąlygomis, juridinio asmens atžvilgiu ikiteisminis tyrimas pradedamas ikiteisminio tyrimo pareigūno tarnybiniu pranešimu. Antai iš baudžiamosios bylos matyti, jog ikiteisminis tyrimas buvo pradėtas dėl Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybos tyrėjos tarnybinio pranešimo, kadangi AB „duomenys neskelbtini“ nemoka deklaruotų mokesčių¹¹¹. Taip pat ikiteisminis tyrimas gali būti pradedamas gavus pareiškimą apie galimai padarytą nusikalstamą veiką, pavyzdžiui, baudžiamą byloje ikiteisminis tyrimas buvo pradėtas pagal G. B. pareiškimą¹¹². Ikiteisminio tyrimo pareigūnams tenka nustatinėti ne tik juridinio asmens nusikalstamos veikos požymius, bet ir patraukimo baudžiamojon atsakomybėn sąlygas numatytas BK 20 straipsnyje: fizinio asmens nusikalstamos veikos padarymą juridinio asmens naudai ar interesais, fizinio asmens veikimą juridinio asmens vardu, taip pat vadovaujančių pareigū įėjimą juridiniame asmenyje bei teisę atstovauti, arba priimti sprendimus, arba kontroliuoti juridinio asmens veiklą.

Labai svarbus aspektas tai, jog juridiniam asmeniui turi būti raštu pranešta apie atstovo paskyrimą, kurį jis turi įgalioti atstovauti teisme. Būtina nurodyti BPK 388 straipsnio nuostatas, kuriuose 1 dalyje įtvirtinta, jog pagal hierarchiją juridinio asmens atstovu gali būti juridinio asmens vadovas, darbuotojas, ar advokatas, kuris yra juridinio asmens įgaliotas būti atstovu procese. Remiantis rekomendacijomis dėl baudžiamosios atsakomybės juridiniams asmenims taikymo 16 punktu¹¹³ atstovu pirmiausia gali būti įgaliotas juridinio asmens valdymo organas – įmonės direktorius, prezidentas, arba juridinio asmens valdymo organui atstovaujantys nariai, tai gali būti valdybos pirmininkas, jeigu jis turi BPK 388 straipsnyje numatytus įgaliojimus. Šių rekomendacijų 17 punkte yra teigiama, jog juridinio asmens atstovu negali būti juridinio asmens vadovas, kuriam taip pat pareikšti įtarimai dėl nusikalstamos veikos.

¹¹⁰ Rekomendacijos dėl baudžiamosios atsakomybės juridiniams asmenims taikymo, *supra* note 66.

¹¹¹ Klaipėdos apygardos teismo 2009 m. lapkričio 9 d. nuosprendis baudžiamąjoje byloje Nr. 1A-14-107/2009.

¹¹² Klaipėdos apygardos teismo 2012 m. vasario 15 d. nutartis baudžiamąjoje byloje Nr. 1A-35-426/2012.

¹¹³ Rekomendacijos dėl baudžiamosios atsakomybės juridiniams asmenims taikymo, *op. cit.*

Ikiteisminio tyrimo pareigūnai, prokurorai atliekantys ikiteisminį tyrimą dėl juridinių asmenų galimai padarytų nusikalstamų veikų, taip pat šias bylas nagrinėjantys teisėjai privalo turėti specifinių žinių, susijusių su įmonių valdymu, taip pat nusimanyti ekonominiais ir finansiniais klausimais¹¹⁴. Kai baudžiamojon atsakomybėn yra traukiami juridiniai asmenys, papildomai renkami duomenys susiję su BK 20 straipsnyje įtvirtintomis sąlygomis, kurios buvo išsamiai atskleistos šio darbo pirmajame skyriuje. Remiantis Rekomendacijomis dėl baudžiamosios atsakomybės juridiniams asmenims taikymo 23 punktu, kuriuose siūloma atsižvelgiant į juridinio asmens teisinį statusą, surinkti šiuos dokumentus ar patvirtintas jų kopijas: juridinio asmens registracijos pažymėjimą; licenciją, leidžiančią užsiimti tam tikra veikla; juridinio asmens veiklos nuostatus; duomenis apie juridinių asmenų registraciją ir juridinio asmens vardu registruotą nekilnojamąjį turtą; dokumentus iš Mokesčių inspekcijos apie įmonės finansinę veiklą ir mokesčius (esant būtinumui); dokumentus, įrodančius, kad tarp asmens, įtariamo padarius nusikalstamą veiką, ir juridinio asmens yra teisiniai atstovavimo santykiai arba darbo santykiai (įgaliojimas, pavedimo sutartis, darbo sutartis, pareiginiai nuostatai ir pan.)¹¹⁵. Šis sąrašas nėra baigtinis, todėl esant poreikiui gali būti paimiti ir kiti dokumentai.

Pradėjus ikiteisminį tyrimą dėl fizinio ir juridinio asmenų galimai padarytų nusikalstamų veikų gali susiklostyti tokia situacija, kai fizinis asmuo (įmonės direktorius) miršta. Remiantis BPK 3 straipsniu baudžiamasis procesas negali būti pradedamas, o pradėtas turi būti nutrauktas, kai asmuo miršta. Tokiu atveju fizinio asmens atžvilgiu procesas yra nutraukiamas, o koks turi būti priimtas sprendimas juridinio asmens atžvilgiu remiantis BPK nėra aiškus. Manytina, jog šią problemą gali padėti išspręsti teismų praktika. Pavyzdžiui, tokiu atveju būtų galima remtis Lietuvos apeliacinio teismo sprendimu, kai fizinis asmuo A. S. ir juridinis asmuo UAB „duomenys neskelbtini“ teisme buvo kaltinami padarę Baudžiamajame kodekse inkriminuojamas nusikalstamas veikas, tačiau nagrinėjant baudžiamąją bylą apeliacine tvarka, nuteistasis A. S. mirė, todėl šio asmens atžvilgiu remiantis BPK 3 straipsnio 1 dalies 7 punktu procesas buvo nutrauktas. Taip pat juridinio asmens UAB „duomenys neskelbtini“ atžvilgiu baudžiamasis procesas buvo nutrauktas. Teismas šį sprendimą motyvavo tuo, kad A. S. atžvilgiu nebuvo priimtas įsiteisėjęs apkaltinamasis teismo nuosprendis. Atsižvelgiant į tai, jog juridinio asmens baudžiamoji atsakomybė yra išvestinė iš fizinio asmens baudžiamosios atsakomybės, tokiu atveju neįsiteisėjęs apkaltinamasis nuosprendis A. S. atžvilgiu, negali būti sprendžiamas ir juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės klausimas¹¹⁶. Remiantis tokiu teismo sprendimu, galima pagrįstai teigti, jog mirus įtariamajam įmonės direktoriui (nesant kitų vadovų traukiamų baudžiamojon

¹¹⁴ Ažubalytė, R. et al., *supra* note 13, p. 237.

¹¹⁵ Rekomendacijos dėl baudžiamosios atsakomybės juridiniams asmenims taikymo, *supra* note 66.

¹¹⁶ Lietuvos apeliacinio teismo 2012 m. kovo 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-24/2012.

atsakomybėn) ikiteisminis tyrimas turi būti nutrauktas ir įtariamajam juridiniam asmeniui. Diskutuotina ar toks sprendimas teisėtas ir pagrįstas, nors remiantis BK 20 straipsnio nuostatomis baudžiamasis procesas juridinio asmens atžvilgiu nėra galimas, kai nėra įrodyta fizinio asmens kaltė.

Kita problema gali kilti, kai ikiteisminio tyrimo metu įtariamam fiziniam asmeniui (įmonės vadovui) yra nustatomas medicininis (biologinis) kriterijus, dėl kurio prokuroras surašo nutarimą ir perduoda bylą teismui, kadangi yra pagrindas taikyti priverčiamąsias medicinos priemones (BPK 397 str. 1 d. 2 p.). Fizinio asmens atžvilgiu esant tokiai situacijai teisinis reguliavimas ganėtinai aiškus, tačiau koks turi būti priimtas sprendimas juridinio asmens atžvilgiu nėra aišku. Kadangi tai nėra nustatyta nei BPK, nei Generalinio prokuroro rekomendacijose. Šiuo klausimu nėra ir teismų praktikos, todėl galima tik teoriškai svarstyti šią problematiką. Manytina, jei yra traukiami baudžiamojon atsakomybėn keli įmonės vadovai, tokiu atveju procesas galėtų būti tęsiamas tiek dėl juridinio asmens, tiek dėl įmonės vadovų (išskiriant procesą), kuriems nėra taikomos priverčiamosios medicininės priemonės. Tačiau, kai ikiteisminis tyrimas pradėtas dėl vieno juridinio asmens vadovo, kuriam taikomos priverčiamosios medicininės priemonės, tikėtina, jog ikiteisminis tyrimas juridinio asmens atžvilgiu būtų nutrauktas nenustačius BK 20 straipsnyje esančių sąlygų. Manytina, jog ši problematika verta teisės mokslininkų diskusijos, kuri galėtų pateikti sprendimo variantą.

Apibendrinus galima teigti, jog juridinio asmens atžvilgiu ikiteisminis tyrimas gali būti pradėtas tik nustačius fizinio asmens nusikalstamos veikos požymius. Kai ikiteisminio tyrimo pareigūnai nustato fizinio asmens nusikalstamos veikos požymius ir yra duomenų, kad tai buvo padaryta esant BK 20 straipsnyje numatytais sąlygomis, juridinio asmens atžvilgiu pradedamas ikiteisminis tyrimas. Jeigu procesas dėl nusikalstamų veikų pradėtas atskirai juridiniam asmeniui ir fiziniam asmeniui, tokios veikos turi būti tiriamos kartu. Svarbu juridiniam asmeniui raštiškai pranešti, kad jis paskirtų arba įgaliotų asmenį, kuris galėtų atstovauti procese. Galima daryti išvadą, jog nėra aiškus teisinis reguliavimas, kai ikiteisminio tyrimo metu fizinis asmuo (įmonės vadovas) miršta, koks turi būti priimtas sprendimas juridinio asmens atžvilgiu. Taip pat nėra aiškus teisinis reguliavimas, kai fiziniam asmeniui (įmonės vadovui) yra nustatomas medicininis (biologinis) kriterijus, dėl kurio jam yra taikomos priverčiamosios medicininės priemonės, kadangi nei Generalinio prokuroro rekomendacijose, nei BPK nuostatose tai nėra reglamentuota.

2.2.1. Trauktino baudžiamojon atsakomybėn juridinio asmens atstovavimas

Juridinio asmens įtariamojo padarius nusikalstamą veiką baudžiamajame procese, dėl šio subjekto specifškumo, atstovo paskyrimas yra privalomas. Kadangi juridinis asmuo negali,

tiesiogiai, kaip fizinis asmuo įgyvendinti įstatymo suteikiamų teisių ir pareigų. Todėl reikia vadovautis ne tik BPK bendrojoje dalyje numatytais nuostatomis apie atstovavimą, bet ir BPK 388 straipsnyje įtvirtintomis nuostatomis. Remiantis Baudžiamojo proceso kodekso 388 straipsnio 1 dalimi, trauktino juridinio asmens atstovu gali būti juridinio asmens vadovas ar darbuotojas arba advokatas, juridinio asmens įgaliotas būti atstovu procese. Iš teismų praktikos matyti, jog juridinio asmens atstovu gali būti paskirti keli advokatai, taip pat gali atstovauti tiek darbuotojas, tiek advokatas kartu¹¹⁷.

BPK 55 straipsnio 2 dalyje teigiama, jog juridinio asmens atstovu gali būti juridinio asmens vadovas arba įgaliotas darbuotojas ar advokatas. Šio straipsnio 3 dalyje nurodyta, jog įgaliotam atstovui leidžiama dalyvauti procese, kai ikiteisminio tyrimo pareigūnas ar prokuroras dėl atstovo dalyvavimo procese priima nutarimą, o teismas – nutartį. Atstovaujamas asmuo gali bet kuriuo metu atsisakyti atstovo paslaugų arba pasirinkti kitą atstovą. Remiantis Rekomendacijomis dėl baudžiamosios atsakomybės juridiniams asmenims taikymo 16 punktu, advokatas gali būti įgaliotas atstovauti juridiniam asmeniui procese tuo atveju, jeigu juridinis asmuo neturi tam tinkamo darbuotojo, arba bet koku kitu atveju, jeigu juridinis asmuo mano, kad tikslinga, jog jo atstovu procese būtų advokatas. Manytina, jog tiek BPK 388 straipsnio 3 dalies, tiek Rekomendacijų dėl baudžiamosios atsakomybės juridiniams asmenims taikytinų nuostatų, kai ikiteisminio tyrimo pareigūnas *turi teisę nutarimu paskirti juridinio asmens atstovą*, turėtų būti keičiama į *privalo paskirti juridinio asmens atstovą*. Kadangi, toks esamas teisinis reguliavimas sudaro prielaidą, kad juridinis asmuo gali būti įtariamuoju (kaltinamuoju) baudžiamajame procese be atstovo, taip neužtikrinant šio subjekto teisių ir teisėtų interesų. Remiantis Rekomendacijomis dėl baudžiamosios atsakomybės juridiniams asmenims 19 punktu, kuriose teigiam, kai juridinis asmuo paskiria atstovu netinkamą asmenį arba visai nepaskiria atstovo, ikiteisminio tyrimo pareigūnas arba prokuroras nutarimu paskiria juridinio asmens atstovą iš vadovaujančias pareigas einančių arba kitų juridinio asmens darbuotojų. Nesant galimybės paskirti tinkamą atstovą iš įmonės darbuotojų, atstovu skiriamas advokatas. Pavyzdžiui, baudžiamojoje byloje¹¹⁸, kaltinamųjų gynėjai bei juridinio asmens atstovas pateikė skundą, teigdamas, jog teismas priimdamas nutartį paskirti valstybės garantuojamą teisinę pagalbą teikiančius gynėjus, pažeidė jų teises, nes teismas neleido pasirinkti savo gynėjo. Teismas netenkino šio skundo argumentuodamas, kad BPK 50 straipsnio 4 dalyje nustatyta, kai įtariamojo, kaltinamojo ar nuteistojo pasirinktas gynėjas daugiau kaip tris dienas iš eilės negali dalyvauti procese,

¹¹⁷ Vilniaus miesto apylinkės teismo 2013 m. balandžio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. E1-1415-655/2013; Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. kovo 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1N-47/2013; Kauno apylinkės teismo 2013 m. gruodžio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-3216-240/2013; Kauno apylinkės teismo 2013 m. birželio 7 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-680-530/2013.

¹¹⁸ Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. kovo 8 d. nutartis, baudžiamojoje byloje Nr. 1N-27/2012.

ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras ar teisėjas turi teisę pasiūlyti įtariamajam, kaltinamajam ar nuteistajam pasikviesti kitą gynėją, o jei to nepadaro, turi būti paskirtas gynėjas. Teismas pritarė pirmos instancijos išvadai, jog įstatymu siekiamų tikslų (proceso greitumo, lygybės) negalima užtikrinti tik kaltinamiesiems sudarius teisinės pagalbos sutartį su pasirinktais gynėjais ir taip realizuoti jų teises į gynybą. Todėl buvo palikta galioti skundžiama teismo nutartis, siekiant bylą išnagrinėti per kuo trumpesnę laiką ir užkirsti kelią bylos vilkinimui. Pabrėžiama, jog naujo gynėjo paskyrimas netrukdo bylos procese dalyvauti anksčiau pasirinktam gynėjui. Taip pat pažymima, jog paskyrus valstybės teisinę pagalbą teikiančią gynėją juridiniam asmeniui, BPK 388 straipsnio 3 dalies nuostatos nėra pažeistos, nes be valstybės atstovo procese dalyvaus ir atstovas, kuris juridinio asmens yra įgaliotas dalyvauti procese. Baudžiamojo proceso kodekso komentaro autorių teigimu¹¹⁹, tokiu atveju, kai juridinis asmuo paskiria atstovą, kuris negali būti atstovu ar visai nepaskiria atstovo, ikiteisminio tyrimo pareigūnas turi paskirti įtariamojo juridinio asmens atstovu advokatą. Nežinant darbuotojų galimybių, sunku paskirti įmonės darbuotoją, kuris galėtų tinkamai atstovauti juridinį asmenį. Kitu atveju, tai gali būti vertinama kaip tam tikras suinteresuotumas, kai ikiteisminio tyrimo pareigūnas siekia paskirti sau palankų atstovą, kuris galbūt mažai nusimano apie tam tikrus juridinio asmens veiklos niuansus. O advokato paskyrimas, kaip teisinę pagalbą teikiančio atstovo paskyrimas, dalyvauti baudžiamajame procese nesukeltų teisinio pagrindo pretenzijoms. Šiuo atveju reikėtų remtis Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo 21 straipsniu¹²⁰. Jame teigiama, jog remiantis Baudžiamojo proceso kodekso 388 straipsnio 3 dalimi trauktino baudžiamojon atsakomybėn juridinio asmens atstovu gali būti skiriamas ir antrinę teisinę pagalbą teikiantis advokatas, *mutatis mutandis* taikant šio įstatymo 21 straipsnio 1, 2, 3, 4 ir 5 dalių nuostatas, reglamentuojančias advokato parinkimo ir paskyrimo tvarką. Antrinės teisinės pagalbos išlaidos susijusios su trauktino baudžiamojon atsakomybėn juridinio asmens atstovavimu, įstatymo nustatyta tvarka išieškamos iš valstybės biudžetą iš atstovaujamo juridinio asmens. Tačiau praktikoje siekiant padengti advokato išlaidas, išieškant iš juridinio asmens tam tikrą pinigų sumą, gali iškilti problemų, pavyzdžiui, kai procese dalyvauja fiktyvios įmonės.

Remiantis Rekomendacijų dėl baudžiamosios atsakomybės juridiniams asmenims taikymo 21 punktu, proceso metu dėl svarbių priežasčių (kai atstovu paskirtas asmuo nutraukė darbo santykius su įmone ar susirgo) motyvuotu nutarimu, gali būti paskirtas kitas įtariamojo juridinio asmens atstovas. Naujai paskirtas atstovas turi būti supažindintas su visomis bylos aplinkybėmis,

¹¹⁹ Goda, G., et al., *supra* note 17, p.388.

¹²⁰ Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo pakeitimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2013 m. Nr. XII-270.

įtariamojo asmens teisėmis bei pareigomis, numatytomis baudžiamojo proceso kodekso 21 straipsnyje, kad galėtų išsamiai susipažinti su visomis aplinkybėmis ir pasiruošti teisinei gynybai.

Tiek Rekomendacijose dėl baudžiamosios atsakomybės juridiniams asmenis taikymo 20 punkte, tiek BPK 388 straipsnio 4 dalyje yra teigiama, jog trauktino baudžiamojon atsakomybėn juridinio asmens atstovas naudojasi visomis įtariamojo ir kaltinamojo teisėmis, taip pat atlieka šio proceso dalyvių pareigas. „Konstitucijoje garantuotos įtariamojo kaip aktyvaus proceso subjekto statusas (*lot.status activus processualis*) bendriausiu požiūriu reiškia subjektyvią šio asmens teisę bei realų ir veiksmingą šios teisės realizavimą atitinkančią faktinę galimybę aktyviai veikti <...> t. y. reiškiant prašymus, skundus, nušalinimus bei kitos procesinės formos ir turinio kreipimąsi savo iniciatyva daryti įtaką prieš jį nukreipto baudžiamojo proceso eigai ir kryptčiai“¹²¹. Įtariamojo (kaltinamojo) juridinio asmens atstovas turi teisę, BPK 21 straipsnyje bei kitose BPK nuostatose numatytas teises: įtariamasis turi teisę žinoti, kuo jis įtiriamas; nuo sulaikymo ar pirmosios apklausos momento turėti gynėją; duoti parodymus ar tylėti; pateikti tyrimui reikšmingus dokumentus ir daiktus; pateikti prašymus; susipažinti su ikiteisminio tyrimo medžiaga; apskusti ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro ar ikiteisminio tyrimo veiksmus bei sprendimus. Tačiau toks tiesioginis šių teisių taikymas trauktino baudžiamojon atsakomybėn juridiniam asmeniui nėra teisingas. Kadangi traukiamas baudžiamojon atsakomybėn yra juridinis asmuo, o ne šio subjekto atstovas. Todėl reikia laikytis tokios pozicijos, kad juridinio asmens atstovas turi teisę: žinoti, kuo įtiriamas (kaltinamas) juridinis asmuo, taip pat juridinio asmens atstovas gali turėti gynėją, pateikti tyrimui reikšmingus dokumentus ir daiktus susijusius su įtariamą juridiniu asmeniu, pateikti prašymus, susipažinti su ikiteisminio tyrimo medžiaga, kurioje įtiriamas juridinis asmuo, apskusti ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro ar ikiteisminio tyrimo veiksmus bei sprendimus. Galima teigti, kad įtariamojo juridinio asmens įgaliotas atstovas negali būti apklaustas, kadangi jis yra atstovas, o ne įtariamasis ir jam nėra suteikiama Lietuvos Respublikos Konstitucijoje 31 straipsnyje¹²² numatyta teisė, draudžianti duoti parodymus prieš save.

Galima paminėti Baudžiamojo proceso teisės vadovėlio autorių išsakyta nuomone, jog „juridinio asmens atstovo proceso prigimtį galima gretinti su įgaliotu atstovu, kuris neturėdamas savo savarankiško procesinio statuso, įgyja teises to proceso dalyvio, kuriam atstovauja (BPK 55 str. 2 d., 56 str. 1 d.) <...> Baudžiamojo proceso kodekso 80 straipsnis nepakankamai tiksliai, tačiau nurodo, jog „atstovai (sistemiškai aiškinant įstatymą galima teigti, kad turimas galvoje būtent įgaliotas atstovas) negali būti apklausiami kaip liudytojai dėl aplinkybių, kurias jie sužinojo atlikdami atstovo pareigas“. Šia prasme įgaliotasis atstovas prilyginamas gynėjui, t. y.

¹²¹ Merkevičius, R. *Baudžiamasis procesas: įtariamojo samprata*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2008, p. 355.

¹²² Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 33-104.

*įgyvendinama pamatinė asmens, teikiančio procese teisinę pagalbą (BPK 55 str. 1 d.) ir proceso dalyvio, kuriam teisinė pagalba yra teikiama, konfidencialaus bendravimo ir tarpusavio pasitikėjimo nuostata. Kita vertus, Baudžiamojo proceso kodeksas nedraudžia apklausti atstovo pagal įstatymą (BPK 54 str. 3 d.). Tačiau atstovo pagal įstatymą funkcija procese yra ne teikti teisinę pagalbą, o dalyvauti kartu su savo atstovaujamoju asmeniu, kuris dėl amžiaus ar sveikatos negali tinkamai įgyvendinti savo teisių*¹²³. Tokiai nuomonei būtų galima pritarti, jeigu juridinio asmens atstovu galėtų būti, tik advokatas, kuris teikia teisinę pagalbą ir turi pakankamai žinių. Bet kalbant apie juridinių asmenų atstovus, tai įmonės vadovai, kiti darbuotojai, kurie neturi teisinės kvalifikacijos ir neatitinka įgalinto atstovo teikiančių pareigų. BPK 55 straipsnio 2 dalyje teigiama, jog, įgaliotas atstovas gali būti advokatas, advokato padėjėjas turintis teisinį aukštąjį išsilavinimą, taip pat esant nevienodam teismiam reguliavimui, kadangi atstovas gali būti apklausiamas kaip liudytojas, o įgaliotas atstovas negali būti apklaustas kaip liudytojas, todėl vargu ar galima įgaliotą atstovą tapatinti su juridinio asmens atstovu.

Baudžiamojo proceso kodekse įtvirtintoje normoje, kas gali būti juridinio asmens atstovais pagal įstatymą turi ir hierarchinę reikšmę¹²⁴. Visų pirma remiantis BPK, jei nėra procesinių kliūčių paskiriamas įmonės vadovas, kuris atsako už juridinio asmens veiklos organizavimą, jis turėtų būti kompetentingas įmonės veiklos klausimais ir atitinkamai atstovauti juridinio asmens interesams. Juridinio asmens atstovu negali būti juridinio asmens vadovas, kai jis yra traukiamas baudžiamojon atsakomybėn už padarytą nusikalstamą veiktą¹²⁵. Tokiai pozicijai pritaria ir teismų praktika „UAB „K“ direktorius A. S. yra nuteistas, todėl jis negalėjo būti pripažintas ir nėra pripažintas minėto juridinio asmens atstovu“¹²⁶. Tokios pačios pozicijos laikosi ir Lietuvos apeliacinio teismo nutartyje, juridinio asmens vadovas, remiantis BPK 388 straipsnio 1 dalies nuostatomis, šioje byloje negalėjo būti įgaliotas atstovauti juridinį asmenį ir negali būti laikomas šio asmens atstovu, nes jis pats yra patrauktas baudžiamojon atsakomybėn kaip fizinis asmuo už analogiškas nusikalstamas veikas, padarytas jo vadovaujamo juridinio asmens naudai. Taip pat apeliacinės instancijos teisme išryškėjo akivaizdi priešprieša tarp T. S. ir juridinio asmens interesų¹²⁷.

Kita problema kyla iš BPK 21 straipsnio, kadangi negalima suprasti, nuo kurio momento juridinis asmuo yra įtariamasis, nors nuo kada fizinis asmuo laikomas įtariamuoju yra aišku. Remiantis lingvistiniu Baudžiamojo proceso kodekso aiškinimu, juridinis asmuo tampa

¹²³ Ažubalytė, R. *et al.*, *supra* note 13, p. 241.

¹²⁴ Goda, G., *et al.*, *supra* note 17, p. 410.

¹²⁵ Rekomendacijos dėl baudžiamosios atsakomybės juridiniams asmenims taikymo, *supra* note 66.

¹²⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. vasario 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-58/2013.

¹²⁷ Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. gegužės 17 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-193/2010.

įtariamuoju nuo to momento, kai jam yra įteikiamas pranešimas apie įtarimą galimai padarius nusikalstamą veiką. Tai sudaro prielaidą, jog BPK 21 straipsnis turi būti papildomas, nuo kurio momento juridinis asmuo laikomas įtariamuoju.

Apibendrinus trauktino baudžiamojon atsakomybėn juridinio asmens atstovavimo institutą, galima teigti, jog pareiškus juridiniam asmeniui įtarimus, tame pačiame nutarime apie galimai padarytą nusikalstamą veiką, turi būti nurodyta, jog juridinis asmuo įgaliotų asmenį būti jo atstovu procese, kitu atveju, neinformavus apie juridinio asmens atstovo paskyrimo būtinybę, ar ne laiku pranešus bus pažeistos įtariamąjo juridinio asmens teisės. Juridinio asmens atstovu gali būti jo vadovas, ar kitas darbuotojas (įmonės direktorius, prezidentas, valdybos pirmininkas), taip pat juridinio asmens įgaliotas ar paskirtas advokatas, kuris procese naudojasi visomis teisėmis, kurias suteikia BPK įtariamajam ir kaltinamajam, su tam tikromis išimtimis.

2.2.2. Laikinųjų procesinių prievartos priemonių taikymas juridiniams asmenims

Siekiant baudžiamąjo proceso tikslų, užtikrinant netrukdomą baudžiamąjo proceso eigą bei teisingai nustatant faktines bylos aplinkybes, teisės aktų nustatyta tvarka, gali būti nustatytos proceso dalyvių atžvilgiu procesinės prievartos priemonės, kurios riboja saugomas asmenų teises bei laisves.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarime pabrėžiama, jog: *„iš Konstitucijos kylanti valstybės priedermė užtikrinti kiekvieno asmens ir visos visuomenės saugumą nuo nusikalstamų kėsinių suponuoja ne tik įstatymų leidėjo teisę ir pareigą įstatymais apibrėžti nusikalstamas veikas bei nustatyti baudžiamąją atsakomybę už jas, bet ir jo teisę bei pareigą reglamentuoti su nusikalstamų veikų atskleidimu bei tyrimu ir baudžiamųjų bylų nagrinėjimu susijusius santykius – baudžiamąjo proceso santykius. Baudžiamąjo proceso santykiai įstatymu turi būti reguliuojami taip, kad būtų sudarytos teisinės prielaidos greitai ir išsamiai ištirti nusikalstamas veikas, teisingai nubausti nusikalstamas veikas padariusius asmenis, <...> taip pat teisinės prielaidos užtikrinti, kad niekas nekaltas nebūtų nuteistas. Būtina siekti, kad būtų užtikrinta nukentėjusiųjų nuo nusikalstamų veikų asmenų teisių apsauga, taip pat, kad nebūtų nepagrįstai suvaržytos asmenų, padariusių nusikalstamas veikas, teisės. Baudžiamąjo proceso teisinis reglamentavimas neturi sudaryti prielaidų vilkinti nusikalstamų veikų tyrimo ir baudžiamųjų bylų nagrinėjimo, taip pat prielaidų baudžiamąjo proceso dalyviams piktnaudžiauti procesinėmis ar kitomis teisėmis“¹²⁸.*

¹²⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas, *supra* note 97.

Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 11 straipsnyje, kaip prievartos priemonių taikymo metodologinį pagrindą *de jure* įtvirtino proporcingumo principą. Parenkant ir taikant procesines prievartos priemones būtina vadovautis šio principo pagrindu. Tačiau pastebima, jog prievartos priemonės taikomos praktikoje, šio principo kriterijai yra ignoruojami, nurodant tik prievartos priemonių taikymo pagrindus. Tai lemia Baudžiamojo proceso kodekse iš esmės neapibrėžtas proporcingumo principo turinys ir taikymo tvarka bei kriterijai, todėl taikant procesines prievartos priemones šio principas praktikoje *de facto* nėra įgyvendinamas¹²⁹. Galima teigti, jog procesinių prievartos priemonių taikymas, kurios įtvirtintos BPK 389 straipsnyje, neatsiejamai turi būti laikomasi BPK 11 straipsnyje įtvirtintomis proporcingumo principo nuostatomis. Taip pat, kiekvienai prievartos priemonei turi būti keliamas konkretus taikymo tikslas, kadangi tik teisėtai pagrįstos taikomos procesinės prievartos priemonėmis, bus pasiekti šių prievartos priemonių tikslai¹³⁰. Pavyzdžiui, teismų praktikoje teigiama, jog taikant baudžiamojo proceso prievartos priemones yra ribojamos žmogaus teisės, laisvės ir teisėti interesai, kurios taikomos tik valstybės įgaliotų asmenų, kurie vadovaujasi teisės aktuose nustatyta tvarka bei pagrindais. Procesinėmis prievartos priemonėmis siekiama užkirsti kelią ir nutraukti baudžiamojo proceso dalyvių procesinius pažeidimus, taip pat siekiama užtikrinti netrukdomą baudžiamojo proceso eigą ir jo tikslų įgyvendinimą. Baudžiamojo proceso prievartos priemonių sistemoje turi būti draudžiama jas taikyti kitu tikslu nei numatyta įstatyme. Todėl jos turi būti pagrįstos BPK 11 straipsnyje įtvirtinto proporcingumo principo esme, tai yra kiekvienas sprendimas susijęs su asmenų teisių ir laisvių suvaržymu, turi būti kruopščiai patikrintas ir įvertintas, ar toks procesinių prievartos priemonių taikymas nebus per griežtas ir neteisėtas¹³¹. „Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje suformuluotas teisės aiškumo principas reikalauja, kad asmens teisių ir laisvių suvaržymo sąlygos pagal nacionalinę teisę turi būti tiksliai ir aiškiai apibrėžtos, kad asmuo galėtų atitinkamai numatyti su kokiais padariniais gali būti susiję jo veiksmai, taip pat kokioms sąlygoms esant jo atžvilgiu gali būti taikoma konkreti procesinė prievartos priemonė (pavyzdžiui žr., *Sunday Times v. United Kingdom*, no. 6538/74, *Baranowski v. Poland*, no. 28358/95, *Laumont v. France*, no. 4362/98 ir k.t.)“¹³². Kaip matyti ir Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje yra reikalaujama tiek proporcingumo principo laikymosi, tiek aiškumo ir pagrįstumo principų esmės taikant procesines prievartos priemones.

¹²⁹ Losis, E., et al. Įrodinėjimo dalykas taikant prievartos priemones. *Baudžiamasis procesas: nuo teorijos iki įrodinėjimo (prof. Dr. Eugenijaus Palskio atminimui)*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011, p. 271.

¹³⁰ Ažubalytė, R., Losis, E. Už procesinį pažeidimą taikytinos prievartos priemonės. *Socialinių mokslų studijos mokslo darbai*. 2009 m. Nr. 2(2), p. 209.

¹³¹ Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. kovo 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1N-47/2013.

¹³² *Ibid.*

Laikinas juridinio asmens veiklos sustabdymas arba laikinas juridinio asmens veiklos apribojimas taikomas tais atvejais, kai įtariamojo (kaltinamojo) juridinio asmens veikla gali sukliudyti baudžiamosios bylos proceso eigai, taip pat gali pažeisti ūkininkavimo tvarką, padaryti žalą finansams, gamtai, visuomenės saugumui bei intelektinei nuosavybei. Prokuroro prašymas laikinai sustabdyti ar laikinai apriboti juridinio asmens veiklą, taip pat priimta ikiteisminio tyrimo teisėjo ir teismo nutartis turi būti motyvuota. Turi būti pateikti konkretūs argumentai, jog įtariamojo (kaltinamo) juridinio asmens veikla ir darbuotojų veiksmai gali trukdyti baudžiamajam procesui, taip pat sudaryti prielaidas atsirasti naujoms nusikalstamoms veikoms, pažeidžiant ūkininkavimo tvarką, padarant žalą finansams, gamtai, visuomenės saugumui ir intelektinei nuosavybei¹³³. Remiantis Rekomendacijomis dėl baudžiamosios atsakomybės juridiniams asmenims 31 punktu, ikiteisminio tyrimo pareigūnas arba prokuroras prieš taikant laikinas procesines prievartos priemones, turėtų juridinio asmens atstovą raštu įspėti apie galimą šių priemonių taikymą. Tačiau esant neatidėliotinai situacijai, galima kreiptis į ikiteisminio tyrimo teisėją ir be išankstinio juridinio asmens atstovo įspėjimo. Šios procesinės prievartos priemonės praktikoje reikėtų taikyti tik kraštutiniu atveju, kadangi laikinas veiklos apribojimas ir laikinas juridinio asmens sustabdymas gali sukelti sunkias socialines pasekmes įmonės, įstaigos ar organizacijoje dirbantiems asmenims¹³⁴.

Siekiant įgyvendinti Baudžiamojo proceso kodekse įtvirtintą paskirtį, įtariamajam (kaltinamajam) asmeniui gali būti skiriamos procesinės prievartos priemonės. Ne visos procesinės prievartos priemonės, įtvirtintos BPK yra taikytinos juridiniams asmenims traukiamiems baudžiamojon atsakomybėn. Baudžiamojo proceso kodeksas 389 straipsnyje išskiria laikinąsias procesines prievartos priemones:

- 1) laikinas juridinio asmens veiklos sustabdymas;
- 2) laikinas juridinio asmens veiklos apribojimas.

Remiantis BPK 389 straipsnio 4 dalimi, juridinio asmens veikla yra laikinai sustabdyta, kai juridinis asmuo įpareigojamas laikinai nutraukti visą steigimo dokumentuose numatytą ūkinę, komercinę, finansinę ar profesinę veiklą ir uždaryti visus padalinius. Nutartyje turi būti nurodomas laikino juridinio asmens veiklos sustabdymo terminas. Prokuroro prašymu, ikiteisminio tyrimo teisėjo ar teisėjo nutartimi šis terminas gali būti pratęstas.

Antai buvo skundžiama Panevėžio apygardos teismui nutartis, kadangi teismas sustabdė kooperatinės bendrovės „Ž bendrovė“ veiklą, įpareigodama ją nutraukti visą steigimo dokumentuose numatytą ūkinę, komercinę, finansinę veiklą. Kadangi kooperatinė bendrovė galimai išskirtinėmis sąlygomis dalyvavo keturiuose viešuosiuose pirkimuose, kuriuos laimėjo

¹³³ Goda, G., *et al.*, *supra* note 17, p. 414.

¹³⁴ Rekomendacijos dėl baudžiamosios atsakomybės juridiniams asmenims taikymo, *supra* note 66.

pažeisdama įstatymus. Pirmos instancijos teismas teigė, jog byloje yra surinkta pakankamai duomenų, patvirtinančių juridiniams asmenims pareikšto įtarimo pagrįstumą. Tačiau apeliaciniame skunde buvo teigiama, jog juridiniams asmenims paskirtos laikinosios procesinės prievartos priemonės pažeidžia BPK 11 straipsnį. Kadangi kooperatinei bendrovei „Ž bendrovė“ taikoma procesinė prievartos priemonė – laikinas 6 mėnesių bendrovės veiklos sustabdymas yra neproporcingas. Apeliantas taip pat nurodo, jog tokia procesinė prievartos priemonė sukels neproporcingai sunkias pasekmes, tai turės įtakos ne tik kreditoriams, bet ir kelių rajonų gyventojams. Kooperatinės bendrovės veikla yra susijusi su šilumos tiekimu Panevėžio ir Zarasų miestais bei rajonais, tačiau skundas buvo atmestas.¹³⁵ Kaip matyti iš šios nutarties, teismo sprendimas taikant laikinąsias procesines prievartos priemones – laikiną juridinio asmens veiklos sustabdymą turėjo būti laikomasi BPK 11 straipsnyje įtvirtinto proporcingumo principo, taip pat ir protingumo principo, kadangi kaip matyti iš šios nutarties šių laikinųjų procesinių prievartos priemonių taikymas gali turėti įtakos, ne tik pačiam juridiniam asmeniui, bet ir dideliam ratui žmonių. Todėl teismas neįvertinęs esamų aplinkybių gali sukelti žalos ir tiems asmenims, kurie nėra susiję su byla.

Remiantis BPK 389 straipsnio 5 dalimi, juridinio asmens veikla yra laikinai apribota, kai juridiniam asmeniui uždraudžiama užsiimti tam tikra steigimo dokumentuose numatyta veikla ir juridinis asmuo yra įpareigojamas uždaryti tam tikrą juridinio asmens padalinį. Nutartyje turi būti nurodomas laikino juridinio asmens apribojimo terminas. Prokuroro prašymu šis terminas gali būti pratęstas.

Pavyzdžiui, Klaipėdos miesto apylinkės prokuroras kreipėsi į ikiteisminio tyrimo teisėją su prašymu priimti nutartį laikinai, t. y. trijų mėnesių laikotarpiui, apriboti juridinio asmens ūkinę veiklą, uždraudžiant vykdyti kraujo donorystės veiklą bei įpareigoti laikinai uždaryti ten veikiančią juridinio asmens padalinį – Klaipėdos mobilųjį punktą, taip pat nurodė, jog ten atliekamas ikiteisminis tyrimas pagal BK 202 straipsnio 1 dalies (dėl neteisėtos ūkinės veiklos). Prokuroras prašyme nurodė, kad juridinis asmuo pažeisdamas teisės aktus, neturėdamas licencijos bei leidimo versliškai vykdyti veiklą. Klaipėdos miesto apylinkės teismas tenkino prokuroro prašymą ir laikinai 3 mėnesių laikotarpiu apribojo UAB (duomenys neskelbtini) ūkinę veiklą, kadangi juridinis asmuo šiai veiklai neturėjo tam skirtos licencijos. Taip pat teismas pabrėžė, jog uždraudė ūkinę veiklą, susijusią su kraujo ir jo komponentų saugojimu ir paskirstymu, o ne apskritai sustabdė šios bendrovės veiklą¹³⁶. Procesinės prievartos priemonės juridiniams asmenims, kaip ir fiziniams asmenims suvaržo teises bei laisves, siekiant įgyvendinti baudžiamojo proceso tikslus. Tačiau

¹³⁵ Panevėžio apygardos teismo 2012 m. kovo 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-282-134/2012.

¹³⁶ Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2008 m. gruodžio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-270-361/2008.

procesinės prievartos priemonės turi būti taikomos tik tais atvejais, kai be jų negalima pasiekti tinkamų proceso tikslų. Bet kokių procesinių prievartos priemonių taikymas taip pat ir juridiniams asmenims turi būti nutrauktas, kai toks taikymas tampa nebetikslingas.

Galima teigti, jog juridiniams asmenims numatytos specialios laikinos procesinės prievartos priemonės, t. y. laikinas juridinio asmens veiklos sustabdymas ir laikinas juridinio asmens veiklos apribojimas teismų praktikoje nėra taikomos dažnai, prokurorai dažniau linkę prašyti teismų, jog būtų taikomos kitos procesinės prievartos priemonės.

BPK 389 straipsnyje teigiama, jog nutartis kuria laikinai sustabdoma juridinio asmens veikla ar laikinai apribojama juridinio asmens veikla atstovui paskelbiama pasirašytinai. Ši nutartis turi būti siunčiama antstoliui, kuris turi vykdyti remiantis civilinio proceso kodekso 584 straipsnio 1 dalies, 2 punkto nustatyta tvarka¹³⁷. Juridinio asmens atstovas ikiteisminio tyrimo teisėjo ar teismo nutartis laikinai apriboti juridinio asmens veiklą ar laikinai sustabdyti juridinio asmens veiklą gali apskųsti aukštesniajam teismui per septynias darbo dienas nuo nutarties gavimo dienos. Prokuroras nutartį neskirti laikino juridinio asmens veiklos sustabdymo ar laikino juridinio asmens veiklos apribojimo gali apskųsti per septynias darbo dienas nuo nutarties gavimo dienos¹³⁸.

Baudžiamojo proceso kodekso bylų dėl juridinių asmenų padarytų nusikalstamų veikų proceso skyriuje numatytos laikinosios procesinės prievartos priemonės nėra vienintelės taikomos juridiniams asmenims. Tokią galimybę patvirtina ir Konstitucinis Teismas 2006 m. sausio 16 d. nutarime, pasisakydamas, jog baudžiamojo proceso kodekso bendrosios ir specialiosios normos tarpusavyje glaudžiai sąveikauja, tiek ir BPK 387 straipsnio nuostatos, kuriose teigiama, jog įtariamojo (kaltinamojo) juridinio asmens procesą nustato BPK bendrosios taisyklės su BPK XXVIII skyriaus išimtimis. Taip pat remiantis BPK 151 straipsniu galima teigti, jog juridiniam asmeniui prokuroro nutarimu gali būti taikoma ir laikinas juridinio asmens nuosavybės teisių apribojimas.

Pavyzdžiui, juridiniam asmeniui UAB (-) buvo paskirta procesinė prievartos priemonė – laikinas nuosavybės teisės apribojimas, kadangi juridinis asmuo buvo įtariamas, jog apgaule panaikino didelės vertės turtinės prievolės – PVM sumokėjimo į Lietuvos Respublikos valstybės biudžetą, suklastojo dokumentus ir apgaulingai tvarkė buhalterinę apskaitą. Todėl ikiteisminio tyrimo metu Vilniaus miesto apylinkės prokuratūros prokuroro nutarimu, siekiant užtikrinti galimą turto konfiskavimą ir galimą civilinį ieškinį, buvo laikinai apribota juridinio asmens UAB (-) nuosavybės teisė, į jam priklausančią turtą¹³⁹.

¹³⁷ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. IX-743.

¹³⁸ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas, *supra* note 1, 389 str.

¹³⁹ Lietuvos apeliacinio teismo 2013 rugsėjo 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-530/2013.

Kitoje byloje teismui buvo skundžiama, ikiteisminio tyrimo byloje Nr. 07-1-409-11, trijų mėnesių laikotarpiu pratęstas įtariamojo juridinio asmens (-) nuosavybės teisių apribojimas. Tokį skundą teismas atmetė ir motyvavo tuo, jog iš ikiteisminio tyrimo medžiagoje surinktų duomenų visumos, galima manyti, jog juridinis asmuo galėjo padaryti jam įteiktame pranešime apie įtarimą nurodytas nusikalstamas veikas. Taip pat teismui pateiktoje medžiagoje yra duomenų, jog įtariamojo juridinio asmens (-) veiksmai galimai padaryta žala AB (-) dėl kurio galimai patyrė nuostolių už 236 760,88 Lt, todėl tai leido manyti, jog galimas šios bendrovės (-) turto konfiskavimas. Todėl esamoje proceso stadijoje, nagrinėjamoje byloje dar nebaigus ikiteisminio tyrimo, laikinas nuosavybių teisių apribojimas yra galimo civilinio ieškinio, turto konfiskavimo, įskaitant ir išplėstinio, taikymo bei jo įvykdymo apsaugos būtinoji sąlyga. Todėl paskirta prievartos priemonės – laikinas nuosavybės teisių apribojimas bei pratęstas esant BPK 151 straipsnio numatytiems pagrindams yra teisėtas¹⁴⁰. Kaip matyti juridiniams asmenims dažniau taikomos procesinės prievartos priemonės ne BPK 389 straipsnyje numatytos, o numatytos BPK 151 straipsnyje numatytos laikinos nuosavybės teisių apribojimas ir kitos procesinės prievartos priemonės, kaip krata, poėmis. Tokią poziciją galima vertinti įvairiai, manytina, jog tai turi įtakos ir BPK 11 straipsnyje įtvirtintas proporcingumo principas, kadangi laikinas nuosavybės teisių apribojimas numatytas BPK 151 straipsnyje sukelia mažesnes pasekmes juridiniam asmeniui, nei laikinos procesinės prievartos priemonės, numatytos BPK 389 straipsnyje, nors šios procesinės prievartos priemonės atlieka skirtingas funkcijas. Taip pat lyginant materialiosios ir procesinės teisės nuostatas galima pastebėti, jog BK 43 straipsnio 1 dalies 2 punkte įtvirtinta nuostata pagal kurią juridiniams asmenims gali būti paskirta bausmė, kaip juridinio asmens veiklos apribojimas, o BPK 389 straipsnio 1 dalyje procesinės prievartos priemonė laikinas veiklos apribojimas. Diskutuotina ar toks teisinis reguliavimas juridinio asmens atžvilgiu atitinka proporcingumo principo esmę.

Apibendrinus, galima teigti, jog juridiniams asmenims taikomos laikinosios procesinės prievartos priemonės: laikinas juridinio asmens veiklos sustabdymas ir laikinas juridinio asmens veiklos apribojimas turi būti taikomos adekvačiai, tai yra laikantis BPK 11 straipsnyje įtvirtinto proporcingumo principo, negalimas nepagrįstas juridinio asmens teisių suvaržymas, šio principo taikymas negali būti mechaniškas, kaip pasitaiko praktikoje, įvardijant tik patį principą, tačiau nesilaikant jo esmės. Pritartina E. Losio nuomonei, jog proporcingumo principas įtvirtintas BPK yra tik įvardijamas, taip neatskleidžiant šio principo reikšmės, turinio bei taikymo kriterijų. Taip

¹⁴⁰ Panevėžio apygardos teismo 2012 m. birželio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-623-72/2012. Ir kitose bylose skiriamas laikinas nuosavybės teisių apribojimas: Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. spalio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1N-146/2014; Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. rugsėjo 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1N-138/2013; Kauno apygardos teismo 2014 m. vasario 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-261-237/2014; Panevėžio apygardos teismo 2013 m. birželio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-486-350/2013; Lietuvos apeliacinio teismo 2008 m. gegužės 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1N-24/2008.

pat būtina laikytis Konstitucinio Teismo išsakytos pozicijos, jog teisingumo ir teisinės valstybės konstituciniai principai suponuoja, kad už teisės pažeidimus valstybės nustatomos poveikio priemonės turi būti proporcingos teisės pažeidimui, turi atitikti siekiamus teisėtus ir visuotinai svarbius tikslus, neturi varžyti asmens akivaizdžiai labiau negu reikia šiems tikslams pasiekti. Praktikoje laikinos procesinės prievartos priemonės turi būti taikomos tik kraštutiniais atvejais, nes tai gali sukelti sunkias socialines pasekmes. Kadangi tai turi įtakos ne tik juridiniam asmeniui, bet ir įmonės dirbančių asmenų atžvilgiu, kurie gali prarasti darbus, taip pat gali nukentėti kiti asmenys, kaip investuotojai, taip pat ir su juridiniu asmeniu nesusiję asmenys, pavyzdžiui, kai nebesuteikiamos tam tikros paslaugos. Galim teigti, jog BPK 389 straipsnyje įtvirtintos laikinos procesinės prievartos priemonės yra taikomos tik juridiniams asmenims (kurios praktikoje taikomos retais atvejais), o procesinės prievartos priemonės taikomos fiziniams asmenims taip pat gali būti taikomos ir juridiniams asmenims, su tam tikromis išimtimis, kaip juridinio asmens nuosavybės teisės apribojimas, juridinio asmens krata ar poėmis.

2.2.3. Ikiteisminio tyrimo užbaigimas

Atlikus visus ikiteisminio tyrimo veiksmus, galimi trys ikiteisminio tyrimo užbaigimo variantai: 1) tai ikiteisminis (teisminis) procesas yra nebegalimas arba netikslingas ir jis nutraukiamas BPK 214 straipsnyje nustatyta tvarka (tai sąlygoja ir viso baudžiamojo proceso užbaigimą); 2) prokuroras yra įsitikinęs, jog ikiteisminio tyrimo metu surinkta pakankamai duomenų, pagrindžiančių įtariamojo kaltę dėl nusikalstamos veikos padarymo, pranešama juridinio asmens atstovui (gynėjui), jog ikiteisminis tyrimas baigiamas (t. y. sudaromos prielaidos pereiti į kitą proceso stadiją, teisminį bylos nagrinėjimą) ir 3) tai perėjimas į priverčiamųjų medicinos priemonių taikymo procesą.

Ikiteisminio tyrimo pabaigimo institutą reguliuoja BPK 218 straipsnis, kuriame pateikti ikiteisminio etapo pagrindiniai pabaigimo aspektai. Prokuroras manydamas, jog yra pagrįstas teisinis pagrindas, dėl įtariamojo juridinio asmens nusikalstamos veikos padarymo, praneša įtariamojo atstovui (gynėjui), jog ikiteisminis tyrimas baigtas ir jie turi teisę susipažinti su ikiteisminio tyrimo medžiaga ir pateikti prašymus papildyti ikiteisminį tyrimą. Gautus prašymus papildyti ikiteisminį tyrimą motyvuotu nutarimu išsprendžia prokuroras, prokuroras nutarimu gali atmesti gautus prašymus dėl ikiteisminio tyrimo papildymo. Ikiteisminio tyrimo pareigūnas pateikia trumpą rašytinę atliktų ikiteisminio tyrimo veiksmų ataskaitą. Atlikus šiuos veiksmus prokuroras remdamasis BPK 219 straipsniu surašo kaltinamąjį aktą.

Remiantis Rekomendacijomis dėl kaltinamojo akto surašymo, jei prokuroras pats neatliko ikiteisminio tyrimo, jam turi būti skirtas laikotarpis susipažinti su ikiteisminio tyrimo

medžiaga ir įsitikinti ar yra pagrindas baigti ikiteisminį tyrimą. Pranešęs apie ikiteisminio tyrimo baigimą, prokuroras per 5 dienas privalo surašyti kaltinamąjį aktą. Šį terminą, esant būtinybei, rezoliucija gali pratęsti prokuroras. Kaltinamajame akte prokuroras turi nurodyti BPK 219 straipsnyje reikalaujamus duomenis. Siekiant nepažeisti įtariamojo juridinio asmens teisių į gynybą, BPK 219 straipsnio 1 dalies 3 punkte reikalaujamas nusikalstamos veikos aprašymas turi atitikti BPK 187 straipsnyje numatyto pranešimo apie įtarimą turinį (nevardijant tik įtariamojo teisių). Nurodant BPK 219 straipsnio 1 dalies 4 punkte numatytus pagrindinius duomenis, kuriais grindžiamas kaltinimas, būtina nurodyti bylos lapus, kuriuose tie duomenys užfiksuoti. Vykdamas BPK 219 straipsnio 1 dalies 6 punkto reikalavimus, reikėtų nurodyti ne tik įtariamojo gynėjo vardą pavardę, bet ir advokato kontoros adresą. Kaltinamojo akto pabaigoje, jeigu įtariamasis (juridinio asmens atstovas) nesutinka su jam pareikštu įtarimu, būtina nurodyti įtariamojo (juridinio asmens atstovo) poziciją. Teismui perduotina tik ta prokuroro surinkta medžiaga, kuri reikalinga nagrinėjant bylą. Taip pat turi būti perduodama visa medžiaga įrodanti proceso dalyvių teisių užtikrinimą, visi ikiteisminio tyrimo teisėjo sprendimai. Likusi neperduota teismui medžiaga turi būti sudedama į ikiteisminio tyrimo kontrolės bylą¹⁴¹.

Kaltinamuoju aktu yra apibrėžiamos bylos nagrinėjime teisme ribos, todėl būtina, jog kaltinamojo akto turinys atitiktų įstatymo keliamus reikalavimus, kaltinamojo akto turiniui. Iš kaltinamojo akto turi būti aišku, kas konkrečioje byloje yra kaltinamas ir už kokią nusikalstamą veiką. Surašius kaltinamąjį aktą įtariamasis juridinis asmuo tampa kaltinamuoju ir gavęs juridinio asmens atstovas kaltinamąjį aktą galutinai sužino, kokie kaltinimai bus nagrinėjami teisme ir kokiais duomenimis kaltinimas grindžiamas. Nuo kaltinamojo akto išsamumu ir aiškumu priklauso kaltinamojo juridinio asmens pasirengimas gynybai teismo proceso metu. Pavyzdžiui, baudžiamajoje byloje juridinis asmuo UAB „(duomenys neskelbtini)“ buvo kaltinamas padaręs nusikalstamas veikas numatytas BK 182 str. 2 d., 300 str. 3 d., juridinio asmens direktorius P. K. kaltinamas padaręs BK 183 str. 2 d., 300 str. 3 d., 182 str. 2 d. nusikalstamas veikas. Kaltinamojo P. K. advokatas pateikė prašymą perduoti baudžiamąją bylą prokurorui, kadangi kaltinamasis aktas neatitinka BPK 219 straipsnio reikalavimų ir trukdo nagrinėti bylą teisme. Kaip matyti iš bylos juridinio asmens UAB „(duomenys neskelbtini)“ atstovė S. S. bei jo gynėja su pareikštu prašymu sutiko. Teismas konstatavo, jog kaltinamajame akte P. K. nusikalstamos veikos aprašytos neteisingai, kaltinamasis aktas savo turiniu neatitinka BPK 219 straipsnio reikalavimų ir tai trukdo nagrinėti bylą¹⁴². Todėl siekiant proceso greitumo, išsamumo bei teisingo bylos nagrinėjimo

¹⁴¹ Rekomendacijos dėl kaltinamojo akto surašymo ir perdavimo teismui, patvirtintos Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2003 m. balandžio 11 d. įsakymu Nr. I-47. Pakeista 2007 m. gruodžio 13 d. įsakymu Nr. I-179.

¹⁴² Šiaulių apygardos teismo 2013 m. liepos 15 d. nutartis baudžiamajoje byloje Nr. 1-51-332/2012.

teisme principų, būtina užtikrinti, jog kaltinamasis aktas atitiktų BPK 219 straipsnio reikalavimus ir būtų išsamus, juridškai korektiškas bei tikslus.

Ikiteisminio tyrimo pareigūnas pateikia trumpą rašytinę atliktų ikiteisminio tyrimo veiksmų ataskaita, jeigu prokuroras nenurodo kitaip (BPK 218 straipsnio 5 dalis). Ši ataskaita surašoma remiantis Generalinio prokuroro rekomendacijomis dėl ataskaitos, pateikimo baigus ikiteisminį tyrimą, šioje ataskaitoje turi būti nurodyta pateikiami pagrindiniai duomenys apie ikiteisminį tyrimą, įtariamojo duomenis, jo padarytos nusikalstamos veikos aprašymas, proceso dalyvius ir kt.¹⁴³ Tačiau šios Generalinio prokuroro rekomendacijos, kurios lingvistiškai pritaikomos tik fiziniams asmenims, o norint taikyti šias rekomendacijas juridiniams asmenims turi būti keičiama arba papildoma, kadangi toks teisinis reguliavimas nėra teisingas ir neatitinka Konstitucinio lygiateisiškumo principo. Galima teigti, jog įtariamųjų (kaltinamųjų) juridinių asmenų baudžiamojo proceso reguliavimas turi būti tikslinamas, t. y. tiek poįstatyminiu, tiek įstatyminiu lygmeniu.

Remiantis baudžiamojo proceso kodekso 387 straipsnio 2 dalimi juridinio ir fizinio asmenų veikos turi būti tiriamos kartu. Todėl tiek ikiteisminis tyrimas, tiek teisminis nagrinėjimas turi būti sprendžiamas kartu. Tai sąlygoja, jog juridinio asmens ir fizinio asmens atžvilgiu surinkti ikiteisminio tyrimo metu duomenys, kurie perduodami teismui, surašant bendrą kaltinamąjį aktą, dėl šių abiejų subjektų galimai padarytų nusikalstamų veikų.

Bylų dėl juridinių asmenų padarytų nusikalstamų veikų procesas gali būti baigiamas ir baudžiamuoju įsakymu. Procesas baigiamas šia procesine forma, kai prokuroras pasiūlo baigti procesą baudžiamuoju įsakymu, įtariamojo juridinio asmens atstovas tam neprieštarauja, teisėjas remdamasis ikiteisminio tyrimo metu surinktais duomenimis ir esant aiškioms baudžiamosios bylos aplinkybėms be nagrinėjimo teismo posėdyje vienasmeniškai priima baudžiamąjį įsakymą¹⁴⁴. Ši procesinė forma įgyvendinama remiantis BPK XXXI skyriuje numatytais normomis. Remiantis Konstitucinio Teismo 2008 m. sausio 24 d. nutarimu, kuriame teigiama, jog baudžiamasis procesas gali būti užbaigtas teismo baudžiamuoju įsakymu esant visoms šioms sąlygomis:

- 1) už juridinio asmens nusikalstamą veiką padaryta BK specialiojoje dalyje numatytoje sankcijoje, kaip pagrindinė arba alternatyvinė bausmė numatyta bauda (BPK 418 str. 1 d.);
- 2) kaltininkas, nagrinėtinu atveju juridinis asmuo, atlygina ar pašalina padarytą žalą, jeigu žala buvo padaryta, arba įsipareigoja tokią žalą atlyginti ar pašalinti (BPK 418 str. 1 d.);

¹⁴³ Rekomendacijos dėl ataskaitos, pateikiamos baigus ikiteisminį tyrimą (baudžiamojo proceso kodekso 218 straipsnis), surašymo, patvirtintos Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2003 m. balandžio 11 d. įsakymu Nr. I-47.

¹⁴⁴ Ažubalytė, R., Jurgaitis, R., Zajančauskienė, J., *supra* note 14, p. 46.

- 3) prokuroras kreipiasi į teisėją su pareiškimu užbaigti procesą baudžiamuoju įsakymu, o kaltinamojo juridinio asmens atstovas šiai iniciatyvai neprieštaruoja (BPK 418 str. 3 d.);
- 4) nukentėjusysis nepaduoda skundo dėl prokuroro sprendimo užbaigti procesą teismo baudžiamuoju įsakymu, o jeigu paduoda ikiteisminio tyrimo teisėjas šio skundo nepatenkina (BPK 418 str. 4 d.);
- 5) bylos aplinkybės yra aiškios, kitu atveju (jei abejones galima pašalinti tik teisme) teisėjas turi perduoti bylą nagrinėti teisme, pereiti prie įprasto baudžiamąjo proceso modelio (BPK 423 str. 1 d.);
- 6) kaltinamasis (juridinis asmens atstovas) sutinka su baismės paskyrimu teismo baudžiamuoju įsakymu ir nereikalauja bylos nagrinėjimo teisme bendra tvarka (BPK 422 str. 1 d.)¹⁴⁵.

Dėl proceso užbaigimo baudžiamuoju įsakymu galimybės juridinio asmens atžvilgiu patvirtina ir Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro rekomendacijos dėl proceso baigimo baudžiamuoju įsakymu, 6 punkte teigiama, jog kaltinamasis šiame procese gali būti ne tik fizinis, bet ir juridinis asmuo¹⁴⁶.

Bylų baigimas supaprastintu procesu, kai procesas baigiamas baudžiamuoju įsakymu atspindi ir teismų praktikoje, pavyzdžiui, Vilniaus miesto 1 apylinkės teismo byloje UAB (-) buvo kaltinamas BK 20 straipsnio 2 dalies, 192 straipsnio 1 dalies padarymu. Byloje nustatyta, jog S. R., ir UAB (-), kurio naudai ir interesams, juridinio asmens vardu, eidamas vadovaujančias pareigas šioje įmonėje ir turėdamas teisę atstovauti, priimti sprendimus juridinio asmens vardu bei kontroliuoti juridinio asmens veiklą. S. R. turint pareigą užtikrinti teisėtos programinės įrangos panaudojimą įmonėje, kompiuterių sisteminiuose blokuose komerciniais tikslais, siekiant UAB (-) ekonominės, komercinės naudos neteisėtai laikė ir naudojo tyrimo metu nenustatyto asmens neteisėtai atgamintas kompiuterių programų kopijas. Trauktino baudžiamąjį atsakymą juridinio asmens atstovas M. R. UAB (-) komercijos direktorius davė parodymus, dėl padarytos nusikalstamos veikos UAB (-) kaip trauktinas baudžiamąjį atsakymą juridinis asmuo, savo kaltę pripažino visiškai. Teismas, atsižvelgęs į bylos duomenis, esant BPK 418 straipsnio 1 dalies pagrindams nutarė, jog procesas gali būti baigiamas priimant baudžiamąjį įsakymą. S. R. tokiai proceso užbaigimo formai sutiko, UAB (-) atstovas su proceso užbaigimu teismo baudžiamuoju įsakymu, siūloma baudos dydžiu taip pat sutiko. Teismas remdamasis BPK 420 straipsnio 1 dalies

¹⁴⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 d. sausio 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamąjo proceso kodekso 425 straipsnio 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. *Valstybės žinios*. 2008, Nr. 10-350.

¹⁴⁶ Rekomendacijos dėl proceso užbaigimo baudžiamuoju įsakymu, patvirtintos Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2003 m. balandžio 11 d. įsakymu Nr. I-47. Pakeista 2004 m. lapkričio 24 d. įsakymu Nr. I-187.

1 punktu, 420 straipsniu priėmė nutarimą taikyti baudžiamąjį įsakymą juridinio asmens UAB (-) atžvilgiu¹⁴⁷.

Kitoje byloje teismas nesutiko su prokuroro pareiškimu dėl proceso užbaigimo teismo baudžiamuoju įsakymu, kadangi tai neatitinka Baudžiamojo proceso kodekso 419 straipsnio numatytų reikalavimų. Teismas šį sprendimą motyvavo tuo, jog nebuvo išvardinti pagrindiniai duomenys, kuriais grindžiamas kaltinimas, neaprašyta veika, dėl kurios padarymo kaltinamasis UAB „T. k. ir K“ turi būti nubaustas¹⁴⁸. Iš teismų praktikos matyti, jog baigiant procesą baudžiamuoju įsakymu nustačius fizinio asmens nusikalstamą veiką, o ši veika padaroma juridinio asmens naudai ar interesais, tokiu atveju pasitaiko, kad teismai preziumuoja padarius šią veiką ir juridiniams asmenims, perrašant kaltinamąjį aktą. Tokiu atveju yra pažeidžiamos juridinio asmens teisės, kadangi tik formaliai įrodoma jo kaltė. Kita problema, tai BPK 419 straipsnio reglamentavimas, kuris lingvistiškai pritaikomas tik fiziniams asmenims. Todėl siekiant juridinių asmenų reglamentavimo BPK tobulumo, BPK 419 straipsnis turėtų būti papildytas „*nurodant kaltinamojo juridinio asmens pavadinimą ir identifikacinius duomenis*“.

Ikiteisminio tyrimo užbaigimas galimas ir pagreitinto proceso tvarka. Manytina, jog tokia ikiteisminio tyrimo užbaigimo forma, kai baudžiamojon atsakomybėn yra traukiamas juridinis asmuo procesiškai negalimas. Kadangi ikiteisminis tyrimas juridinio asmens atžvilgiu turėtų būti baigiamas per BPK 426 straipsnyje nurodyto 14 dienų terminą. Per šį laiko tarpą surinkti visus duomenis tiek fizinio asmens, tie juridinio asmens atžvilgiu, kurių teismui užtektų pagrįsti šių subjektų kaltę, taip pat BK 20 straipsnyje įtvirtintų sąlygų pagrindimas yra praktiškai neįgyvendinamas.

Ikiteisminis tyrimas gali būti užbaigiamas, kai yra nustatoma, jog fiziniam asmeniui turi būti taikomos priverčiamosios medicinos priemonės. Esant situacijai, kai juridinis asmuo ir fizinis asmuo traukiami baudžiamojon atsakomybėn, o pastarajam yra nustatomas medicininis (biologinis) kriterijus, dėl kurio apkaltinamas nuosprendis negali būti priimtas, iškyla problematika dėl juridinio asmens baudžiamojo proceso tęsimo galimybės. Teismų praktikoje tokios situacijos dar nebuvo, todėl galima tik teoriškai diskutuoti šiuo klausimu. Lingvistiškai aiškinant BK 20 straipsnyje įtvirtintas sąlygas, procesas pagal dabartinę įtvirtintą teisinę reguliavimą nėra galimas, kadangi juridinio asmens baudžiamoji atsakomybė priklauso nuo fizinio asmens, tokiu atveju manytina, jog procesas turėtų būti nutrauktas juridinio asmens atžvilgiu. Tikėtina, jeigu traukiami baudžiamojon atsakomybėn juridinis asmuo ir keli įmonės vadovai (akcininkai), o vienam iš jų nustatomas medicininis (biologinis) kriterijus, tokiu atveju prokuroras gali nuspręsti atskirti tyrimą, dėl priverčiamųjų medicinos priemonių taikymo ir priimti nutarimą

¹⁴⁷ Vilniaus miesto 1 apylinkės teismo 20011 m. birželio 6 d. įsakymas baudžiamojoje byloje Nr. 1-913-873/2011.

¹⁴⁸ Kauno apygardos teismo 2013 m. liepos 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-1044-81/2013.

perduoti byla teismui, o dėl kitų asmenų būtų surašomas kaltinamasis aktas. Esant dabartiniam teisiniam reguliavimui, nėra aišku koks būtų priimtas sprendimas juridinio asmens atžvilgiu nustačius, jog įmonės vadovui turi būti taikomos priverčiamosios medicininės priemonės.

Apibendrinus galima teigti, jog baudžiamajame procese besiformuojantis ikiteisminio tyrimo teisinis reguliavimas, kai įtariamieji yra juridiniai asmenys nėra suderintas su teisinio lygiateisiškumo principu teisės aktų lygmeniu. Tai atsispindi Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro rekomendacijose, kurios reglamentuoja ikiteisminio tyrimo ypatumus, kai dėl juridinio asmens specifiškumo šių normų lingvistinis taikymas nėra galimas. Toks reguliavimas atitinka tik fizinio asmens, kaip įtariamojo subjekto teisinį reguliavimą, nors Konstitucinis Teismas 2006 m. sausio 16 d. nutarime pasisakė, jog „*baudžiamojo proceso dalyviai, turintys tą patį procesinį teisinį statusą (nukentėjusieji, asmenys, įtariami padarę nusikalstamą veiką, kaltinamieji, liudytojai, gynėjai ir kt.), būtų traktuojami vienodai*“. Taip pat turėtų būti papildytos ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso normos reguliuojančios ikiteisminį tyrimą juridinių asmenų atžvilgiu. Kaip pavyzdys gali būti BPK 21 straipsnis (įtariamasis), skaitant šią normą nėra aišku nuo kokio momento juridinis asmuo yra laikomas įtariamuoju, todėl ši norma turėtų būti papildoma, jog „*juridinis asmuo laikomas įtariamuoju nuo pranešimo apie įtarimą įteikimo momento*“. Labai svarbu pradėdant ikiteisminį tyrimą, jog juridiniam asmeniui būtų laiku pranešta apie atstovo paskyrimo galimybę, nesilaikant pranešimo apie atstovo paskyrimo terminų tikėtina, jog bus pažeidžiamos įtariamojo juridinio asmens teisės bei teisėti interesai. Juridiniams asmenims taikomos laikinos procesinės prievartos priemonės numatytos BPK 389 straipsnyje taikomos retais atvejais, dažniausiai taikomos, kitos procesinės priemonės, tai laikinos nuosavybės teisių apribojimas numatytas BPK 151 straipsnyje. Kaltinamasis aktas dėl juridinio asmens veiklos ir fizinio asmens veiklos yra surašomas vienas, išvardinant galimai padarytas nusikalstamas veikas. Ikiteisminis tyrimas gali būti užbaigiamas nutraukiant procesą remiantis BPK 212 straipsnyje numatytais atvejais, taip pat ikiteisminis tyrimas baigiamas perduodant bylą nagrinėti pirmos instancijos teismui: surašant kaltinamąjį aktą; surašant pareiškimą dėl proceso užbaigimo baudžiamuoju įsakymu.

3. BYLŲ DĖL JURIDINIŲ ASMENŲ PADARYTŲ NUSIKALSTAMŲ VEIKŲ NAGRINĖJIMAS TEISME

Šiame skyriuje apžvelgiama teismo nagrinėjimo ypatumai – tai įrodymo tyrimo aspektai, kai trauktinas baudžiamojon atsakomybėn yra juridinis asmuo. Pateikiama teismų praktika su dominuojančiais duomenimis, kurie teisme yra įrodinėjami ir gali būti pripažįstami įrodymais. Antroje dalyje analizuojama nuosprendžio priėmimas byloje, kurioje teisiami juridinis asmuo ir fizinis asmuo bei jo pagrįstumas.

3.1. Įrodymų tyrimas

Įrodymų tyrimas yra pagrindinė bylos nagrinėjimo teisme dalis, kurią reguliuoja BPK 271–292 straipsniai. Įrodymų tyrimo metu siekiama nustatyti tiesą byloje. Šioje stadijoje atliekami šie veiksmai: kaltinamojo akto paskelbimas (BPK 271 str. 1 d.); kaltinamojo apklausa (BPK 272 str.); liudytojų apklausa (BPK 279 str.); nukentėjusiųjų apklausa (BPK 283 str.) ir kiti BPK numatyti veiksmai. Šiame tyrimo etape teismas tikrina ikiteisminio tyrimo metu surinktus duomenis, siekiant nešališkai ir išsamiai iširti visas bylos aplinkybes.

Kaltinamasis aktas, kai traukiamas baudžiamojon atsakomybėn juridinis asmuo savo turiniu skiriasi nuo kaltinamojo akto, kai traukiamas baudžiamojon atsakomybėn tik fizinis asmuo. Remiantis BPK 389 straipsniu fizinio ir juridinio asmens byla turi būti nagrinėjama kartu, todėl procesas vyksta mažiausiai dėl dviejų subjektų galimai padarytų nusikalstamų veikų. Pavyzdžiui, kaltinamajame akte (baudžiamajoje byloje Nr. 06-1-10030-06) A. Č. juridinio asmens UAB „duomenys neskelbtini“ direktorius buvo kaltinamas dėl 14 Baudžiamajame kodekse numatytų veikų. UAB „duomenys neskelbtini“ komercijos direktorius E.P. buvo kaltinamas dėl 7 Baudžiamajame kodekse numatytų veikų. Juridinis asmuo UAB „duomenys neskelbtini“ buvo kaltinamas pagal BK 20 straipsnio 2 dalį ir 182 straipsnio 1 dalį (dėl keturių nusikalstamų veikų), pagal BK 20 straipsnio 2 dalį ir 300 straipsnio 1 dalį (dėl penkių nusikalstamų veikų), pagal BK 20 straipsnio 2 dalį ir 222 straipsnio 1 dalį¹⁴⁹. Teismas privalėjo iširti ikiteisminio tyrimo metu surinktus duomenis susijusius ne tik su fizinių asmenų galimai padarytomis nusikalstamomis veikomis, bet ir patvirtinti arba paneigti duomenis kaltinančius juridinį asmenį galimai padarius nusikalstamas veikas. Kai yra nusikalstamų veikų daugetas, teismas turi įrodinėti juridinio asmens kaltę dėl kiekvienos nusikalstamos veikos. Aptariamuju atveju vienos veikos padarytos esant vienam direktoriui, kitu atveju – jau dalyvaujant direktoriui ir komerciniam direktoriui, o tai turi

¹⁴⁹ Lietuvos Respublikos Generalinės Prokuratūros 2006 m. gruodžio 22 d. kaltinamasis aktas baudžiamajoje byloje Nr. 06-1-10030-06.

įtakos nusikalstamų veikų kvalifikacijai. Nors šiuo atveju veiką galimai padarė keli asmenys, tačiau kaip pasisakė Lietuvos Aukščiausiasis Teismas bendrininkavimo institutas juridiniams asmenims nėra taikomas¹⁵⁰. Pirmos instancijos teismas¹⁵¹ įrodinėdamas A. Č., E. P. ir UAB „duomenys neskelbtini“ kaltę rėmėsi ikiteisminio tyrimo metu surinktais duomenimis: tai A. Č. UAB „duomenys neskelbtini“ direktoriaus parodymais; E. P. UAB „duomenys neskelbtini“ komercijos direktoriaus duotais parodymais; UAB „duomenys neskelbtini“ atstovo S. Z. parodymais, kratos protokolais, kuriose buvo nurodyta, jog UAB „duomenys neskelbtini“ buveinėje „duomenys neskelbtini“ buvo rasta ir paimta bei savarankiškai pateikti sandorius patvirtinantys dokumentai; reikalaujamų daiktų dokumentų pateikimo protokolu, kuriuo Vilniaus apskrities valstybinė mokesčių inspekcija pateikė pridėtinės vertės mokesčių ir metines pelno deklaracijas; protokolu dėl operatyvinių veiksmų atlikimo su priedais, kuriame nurodyti operatyvinio tyrimo metu gauti duomenys apie UAB „duomenys neskelbtini“ galimai neteisėtas veikas; specialisto išvadamis, kuriose teigiama, jog juridinio asmens UAB „duomenys neskelbtini“ dokumentuose įformintos realiai neįvykusios ūkinės operacijos, nepagrįstai padidintos sąnaudos ir tuo pačiu sumažintas pelno mokestis, taip pat nepagrįstai padidintas PVM atskaita ir taip sumažinta mokėtina į biudžetą PVM; liudytojų S. G., A. B. parodymais. Kaip matyti teismas vertindamas įrodymus, tyrė įstatymo nustatyta tvarka, ikiteisminio tyrimo metu gautus duomenis

Pavyzdžiui, iš kito kaltinamojo akto¹⁵² matyti, jog juridinio asmens kaltė buvo patvirtinta: specialisto išvadamis patvirtinančios apie tam tikrų veiksmų buvimą (patvirtinant, jog buvo suklastoti dokumentai), liudytojų parodymais (apie galimai neteisėtą juridinio asmens veiklą), dokumentų pateikimu, kurie patvirtina, jog buvo atliekami tam tikri neteisėti juridinio asmens veiksmai, juridinio asmens darbuotojų pateiktais dokumentais (kasos pajamų orderiai), kratos metu rasti dokumentais, juridinio asmens patalpų apžiūros metu paimtais daiktais (rastas kompiuteris su tyrimui aktualia informacija) ir kt.

Iš teismų praktikos matyti, jog baudžiamosiose bylose, kuriose kaltinamas juridinis asmuo, dažnai vyrauja duomenys, patvirtinantys nusikalstamą dokumentų klastojimą. Pavyzdžiui, D. M. būdamas juridinio asmens UAB „(duomenys neskelbtini)“ direktoriumi, turėdamas teisę atstovauti bendrovei, jos vardu priimti sprendimus bei kontroliuoti bendrovės veiklą, tyčia iš anksto žinodamas, kad UAB „(duomenys neskelbtini)“ ir UAB „(duomenys neskelbtini)“ jokių darbų ir paslaugų neatliks, sandoriai tarp juridinių asmenų buvo fiktyvūs, įforminti pasinaudojant suklastotais UAB „(duomenys neskelbtini)“ dokumentais, siekdamas išvengti mokėtino PVM į

¹⁵⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. vasario 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-27/2014.

¹⁵¹ Vilniaus apygardos teismas 2007 m. rugsėjo 6 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-80/2007.

¹⁵² Vilniaus apygardos prokuratūros 2012 m. vasario 21 d. kaltinamasis aktas baudžiamojoje byloje Nr. 38-1-26-08.

valstybės biudžetą, patvirtino UAB „(duomenys neskelbtini)“ apvaliu antspaudu bei parašu fiktyvius sandorius, įforminančius dokumentus, taip buvo suklastotos subrangos sutartys, sąskaitos faktūros, deklaracijos ir kita¹⁵³. Kitoje byloje baudžiamasis procesas juridinio asmens atžvilgiu buvo vykdomas dėl apgaulingos buhalterinės apskaitos, kadangi uždarosios akcinės bendrovės „V“ direktorius V. R. turėdamas teisę atstovauti juridiniam asmeniui, priimti sprendimus juridinio asmens vardu bei kontroliuoti juridinio asmens veiklą, veikdamas įmonės vardu, naudai ir interesais, apgaulingai tvarkė UAB „V“ buhalterinę apskaitą, suklastojo buhalterinės apskaitos dokumentus, taip pat į UAB „V“ apskaitą įtraukė PVM sąskaitas faktūras, kuriose nurodytos operacijos neįvyko¹⁵⁴. Kitoje baudžiamojoje byloje UAB „U“ atstovaujama direktoriaus K. J., pagal Buhalterinės apskaitos įstatymo 21 straipsnį būdamas atsakingas už įmonės buhalterinės apskaitos organizavimą, tyčia siekdamas iškreipti vidaus ir išorės informacijos vartotojams pateikimą, pažeisdamas Lietuvos Respublikos buhalterinės apskaitos įstatymo 13 straipsnį, veikdamas per UAB „U“ vyriausiąją finansininkę T. M., nesuvokusią jo nusikalstamos veikos pobūdžio, apgaulingai tvarkė UAB „U“ buhalterinę apskaitą, taip buhalterinėje apskaitoje buvo atvaizduotos faktiškai neįvykusios ūkinės operacijos¹⁵⁵. Kaip matyti teismų praktikoje, kai juridinis asmuo traukiamas baudžiamojon atsakomybėn dominuojantys duomenys yra įvairūs dokumentai, sąskaitos, deklaracijos, tam tikros sutartys (subrangos sutartys), ataskaitos, buhalterinės apskaitos dokumentai ir kita.

Įrodymo tyrimo etape teismas apklausia kaltinamuosius, tarp jų ir juridinio asmens atstovą ar advokatą, pavyzdžiui, apklausta teismo, trauktino baudžiamojon atsakomybėn juridinio asmens UAB „U“ atstovė T. M. juridinio asmens kaltę pripažino ir patvirtino savo ikiteisminio tyrimo metu duotus parodymus, jog bendrovėje kasininko pareigas atlieka direktorius K. J., juridinio asmens pinigų pervedimus atlikinėja ji. Deklaracijose nurodomus ir deklaruojamus duomenis visada pranešdavo direktorius. T. M. papildomai paaiškino, jog iš UAB „K“ gaudavo sąskaitas faktūras, pirko paslaugas, medžiagas ir su jomis atsiskaitydavo. Sąskaitas faktūras pateikdavo pats direktorius, ji pati tvarkė tik popierius, netikrindavo, ar būdavo pavedimai, nes ji gaudavo tik sąskaitas. Pagal direktoriaus nurodymus darydavo pavedimus ir kiekvienu atveju derino su direktoriumi, viską darė pagal jo nurodymus. Visą proceso eigą kontroliavo direktorius. Mokesčių inspekcija patikrino UAB „K“ ir rado, jog ši įmonė nėra PVM mokėtojas, tuo pačiu traukiamai baudžiamojon atsakomybėn įmonei suteikė paslaugas. Todėl UAB „U“ ir UAB „K“ sandoriai buvo fiktyvūs, direktorius tai žinojo, taip pat žinojo, jog buvo suklastoti dokumentai, tačiau su įmonėmis atsiskaitė visiškai. Kaip teigia atstovė T. M. tuo metu juridinis asmuo

¹⁵³ Kauno apylinkės teismo 2014 m. gegužės 16 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-107-923/2014.

¹⁵⁴ Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. sausio 19 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-8-307/2015.

¹⁵⁵ Klaipėdos apygardos teismo 2013 m. kovo 8 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-34-557/2013.

nusikalto, tačiau dabar visiškai atsiskaitė su kitomis įmonėmis¹⁵⁶. Kitoje byloje kaltinamojo juridinio asmens UAB „S“ įgaliotas advokatas E. L. davė parodymus, jog dėl juridinio asmens UAB „S“ pareikštų įtarimų, juridinis asmuo UAB „S“ kaltu prisipažįsta visiškai. Apie nusikalstamą veiką nieko paaiškinti negali. Prašo bylą užbaigti baudžiamuoju įsakymu, sutinka sumokėti baudą už padarytą nusikalstamą veiką¹⁵⁷. Kaip matyti iš teismų praktikos, kai juridinio asmens atstovas yra darbuotojas ir kitu atveju, kai atstovas yra advokatas, teisme duotų parodymų išsamumas iš esmės gali būti neproporcingi. Kadangi atstovauti įgaliotas juridinio asmens darbuotojas dažniausiai žino apie įmonėje vykdomą veiklą, pavyzdžiui, kaip yra vykdomi mokėjimai, su kokiomis šalimis pasirašinėjamos sutartys, kaip yra vykdoma buhalterinė apskaita ir panašiai, todėl atstovaujančio darbuotojo pateikti duomenys apie galimai padarytas veikas yra išsamūs. Kai įgaliotas juridinio asmens atstovas teisme yra advokatas gali susidaryti tokia situacija, jog apklausiamas teisme jis negali duoti išsamių parodymų, kadangi apie juridinio asmens galimai padarytą nusikalstamą veiką nieko nežino ar neturėjo galimybės sužinoti, o tai pasunkina ir patį įrodymų tyrimą.

Įrodymų tyrimo etape siekiant patraukti baudžiamojon atsakomybėn juridinį asmenį svarbiausia yra nustatyti BK 20 straipsnyje numatytas sąlygas. Teismas vertindamas duomenis turi pagrįsti, ar fiziniai asmenys veikė juridinio asmens vardu ar individualiai, taip pat nustatyti, jog nusikalstama veika padaryta juridinio asmens naudai arba interesais, kad nusikalstamą veiką padaręs asmuo ėjo vadovaujančias pareigas juridiniame asmenyje ir turėjo teisę atstovauti ar priimti sprendimus arba kontroliuoti juridinio asmens veiklą.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pasisakė, jog įrodinėjant naudos siekimą juridiniam asmeniui, fizinis asmuo gali pasisavinti juridinio asmens turtą, padaryti kelias nusikalstamas veikas, iš kurių objektyviai tam tikrą naudą gauna ir jo vadovaujamas juridinis asmuo. Todėl įrodinėjant fizinio asmens nusikalstamas veikas, kurios gali būti pripažįstamos BK 20 straipsnio prasme – juridinio asmens naudai ar interesais, reikia vertinti visas bylos aplinkybes kartu, siekiant nustatyti fizinio asmens sumanymą pasisavinti juridinio asmens turtą. Kitu atveju vertinant kiekvieną nusikalstamą veiką atskirai, gali suponuoti tam tikros turtinės naudos juridiniam asmeniui atsiradimą. Įrodinėjant, ar juridinis asmuo gavo realios naudos, taip pat turi būti atsižvelgta, ar fiziniam asmeniui įgyvendinus savo sumanymą asmeniniais tikslais pasisavinti juridinio asmens turtą, padarant nusikalstamas veikas, iš kurių juridinis asmuo objektyviai gavo tam tikros naudos, tačiau galutiniame rezultate gali būti nustatytas turtinės žalos padarymas juridiniam asmeniui. Todėl paaiškėjus tokioms aplinkybėms, juridiniam asmeniui atsiradusi turtinė žala gali paneigti tą naudą, kurią juridinis asmuo gavo iš atskirų nusikalstamų veikų, kurios

¹⁵⁶ *Ibid.*

¹⁵⁷ Vilniaus miesto apylinkės teismas 2013 m. balandžio 24 d. baudžiamasis įsakymas Nr. 1-1610-891/2013.

buvo padarytos fizinio asmens, apjungtos vieningos tyčios, pasisavinti juridinio asmens turtą. Todėl teismas vertindamas įrodymus dėl padarytų šių nusikalstamų veikų, nors dėl jų juridinis asmuo objektyviai gavo tam tikros naudos, Baudžiamojo kodekso 20 straipsnio prasme gali būti nelaikomos veikomis, padarytomis juridinio asmens naudai ar interesais. Tačiau jei teismas nustato, jog fizinis asmuo siekė gauti naudos juridiniam asmeniui, nors jos ir nebuvo gautos, tai gali sąlygoti fizinio ir juridinio asmenų tarpusavio ryšį.¹⁵⁸ Teismas įrodinėdamas juridinio asmens naudą ir interesus turi vertinti įrodymų visumą, kadangi vertinant kiekvieną veiką atskirai, gali susidaryti tokia situacija, jog juridinis asmuo gavo tam tikros naudos, tačiau teismas vertindamas visas padarytas nusikalstamas veikas kartu, gali nustatyti, jog galutiniame rezultate juridinis asmuo patyrė tam tikrą žalą.

Kitas svarbus aspektas įrodinėjimo etape, tai fizinio asmens padarytos nusikalstamos veikos ir gautos turtinės naudos realizavimas. Teismas vertindamas įrodymus, turi išsiaiškinti, kaip buvo realizuojami gauta nauda iš nusikalstamos veikos. Pavyzdžiui, kai fizinis asmuo pasisavina juridinio asmens pinigus, turi būti ištirta, kur buvo realizuojami pasisavinti pinigai, ar pinigai buvo realizuojami asmeniniams poreikiams tenkinti, ar juridinio asmens naudai arba interesais. Šių aplinkybių teisingas įvertinimas, leidžia daryti prielaidą dėl juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės. Taip pat nustatymas, kokių tikslų buvo naudojami pinigai, padeda teisiškai įvertinti veiką bei nustatyti, ar fizinio asmens padaryta nusikalstama veika gali būti vertinama kaip juridinio asmens padaryta nusikalstama veika, kai iš nusikalstamos veikos juridinis asmuo turi konkrečios naudos ir tą naudą pripažįsta arba yra suinteresuotas tokia nusikalstama veika ir jos padariniais. Kaip pažymėjo Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, įrodinėjant juridinio asmens baudžiamąją atsakomybę, už fizinio asmens padarytas nusikalstamas veikas, turi būti nustatoma, jog nusikalstamos veikos buvo padarytos juridinio asmens naudai ar interesais bei fizinio asmens ir padarytos nusikalstamos veikos ryšys su juridiniu asmeniu. Todėl nustatant, jog fizinio asmens padaryta nusikalstama veika buvo siekiama gauti turtinę naudą ar patenkinti juridinio asmens interesus, taip pat turi būti išsiaiškinta, ar juridinio asmens savininkas žinojo apie tokią daromą fizinio asmens nusikalstamą veiką ir kaip jis į tai reagavo, skatino, sudarė sąlygas tokios nusikalstamos veikos padarymui, ar priešingai tokie fizinio asmens veiksmai buvo savarankiški ir savavališki, apie kuriuos juridinis asmuo nieko nežinojo. Todėl siekiant juridinį asmenį patraukti baudžiamajon atsakomybėn, turi būti nustatyta nusikalstama veika, kuri padaryta juridinio asmens naudai ir interesais, taip pat turi būti įrodytas ir juridinio asmens ryšys su nusikalstama veika bei šią veiką padariusiu fiziniu asmeniu.¹⁵⁹

¹⁵⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. sausio 10 d. nutartis, *supra* note 92.

¹⁵⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. sausio 10 d. nutartis, *supra* note 92

Nustačius, jog juridinio asmens naudai ir interesais buvo padaryta nusikalstama veika, kurią padarė fizinis asmuo eidamas vadovaujančias pareigas, kuris turėjo teisę atstovauti arba priimti sprendimus ar kontroliuoti juridinio asmens veiklą, būtina nustatyti juridinio asmens kaltę darant nusikalstamas veikas. Antai Lietuvos Aukščiausiojo Teismui¹⁶⁰ buvo pateiktas kasacinis skundas, kuriame buvo teigiama, jog juridinio asmens kaltė yra grindžiama tik fizinio asmens kalte, kuri buvo savaime perkelta juridiniam asmeniui, todėl juridinio asmens kaltės požymis darant nusikalstamas veikas nėra įrodytas. Teismas šioje situacijoje pasisakė, jog įrodinėjant juridinio asmens kaltę, reikia atsižvelgti į juridinio asmens specifiškumą, kadangi juridinio asmens kaltė siejasi su fizinio asmens, veikiančio juridinio asmens naudai ar jo interesais, kalte. Tačiau siekiant juridinį asmenį patraukti baudžiamojon atsakomybėn, jo kaltumas turi būti įrodytas BPK nustatyta tvarka, t. y. turi būti pagrįstas išsamiai bei nešališkai ištirtais ir teisingai įvertintais įrodymais. Teismas sprenddamas, ar juridinis asmuo kaltas BK 20 straipsnio 2 dalies atžvilgiu, turi atsižvelgti į kaltininko – tai yra fizinio asmens bei jo padarytos nusikalstamos veikos ryšį su juridiniu asmeniu. Tai gali padėti atskleisti juridinio asmens veiklą reglamentuojantys norminiai aktai, organizacinė struktūra, veiklos formavimas ypatumai ir pan. Iš bylos medžiagos matyti, jog E. D. inkriminuojamos veikos, kurios padarytos kaip UAB „S“ generalinio direktoriaus, kuris eidamas vadovaujamas pareigas ir turėdamas teisę šiam juridiniam asmeniui atstovauti, priimti sprendimus jo vardu, kontroliuoti veiklą bei veikti juridinio asmens vardu ar interesais. Taip pat E. D. nusikalstamas veikas darė būdamas ne tik UAB „S“ generaliniu direktoriumi, bet ir šios bendrovės akcininku bei valdybos nariu. Todėl E. D. kartu su kitais UAB „S“ valdymo organais turėjo galimybę daryti įtaką įmonės veiklos politikai. Iš bylos duomenų buvo nustatyta, jog juridinio asmens savininkai (akcininkai) ir bendrovės valdyba neužtikrino veiksmingos fizinio asmens E. D., kaip generalinio direktoriaus veiklos kontrolės, suvokė jo daromas nusikalstamas veikas, jas toleravo ir buvo suinteresuoti šios veikos sukeliama padariniais, todėl teismas nustatęs tokias bylos aplinkybes pagrįstai nuteisė juridinį asmenį.

Kitoje byloje teismas dėl juridinio asmens kaltės pasisakė, jog „*viename asmenyje susikoncentravo 100 procentų bendrovės akcijų turėtojas ir vadovas, turėjęs teisę atlikti visus BK 20 straipsnio 2 dalyje numatytus veiksmus. Tokiu atveju fizinio ir juridinio asmens kaltė negali skirtis*“¹⁶¹. Todėl įrodymų tyrimo etape svarbu nustatyti, kokie asmenys veikė nusikalstamai. Kai vadovai – akcininkai turintys sprendžiamojo balso teisę yra keli, būtina pagrįsti jų kaltę veikiant nusikalstamai, jei nusikalstamai veikė tik vienas, kiti to nežinojo, tai taip būtina pagrįsti. Kadangi tokie akcininkų veiksmai turi įtakos įrodinėjant juridinio asmens kaltę.

¹⁶⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. sausio 27 d. nutartis, *supra* note 83.

¹⁶¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. vasario 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-27/2014.

Apibendrinus, galima teigti, baudžiamosiose bylose, kuriose kaltinamasis yra juridinis asmuo, įrodymų tyrimo etape svarbiausią reikšmę įgyja Baudžiamojo kodekso 20 straipsnyje numatytų sąlygų tyrimas ir pagrindimas.

3.2. Nuosprendžio priėmimas byloje, kurioje teisiami juridinis asmuo ir fizinis asmuo

Teismas po įrodymų tyrimo etapo bei baigiamųjų kalbų nesant jokių kliūčių (pvz., teismas nuosprendžio priėmimo metu nustato, jog neišsamiai iširtos bylos aplinkybės, gali atnaujinti įrodymų tyrimą) baudžiamąjį procesą baigia priimant teismo nuosprendį. Remiantis Baudžiamojo proceso kodeksu teismo nuosprendis priimamas Lietuvos Respublikos vardu. Nuosprendis gali būti apkaltinamasis ar išteisinamasis, taip pat teismas nuosprendžiu gali nutraukti baudžiamąją bylą. Remiantis BPK 303 straipsnio 2 dalimi (kai kaltinamasis sunkiai susergera sunkia nepagydoma liga, dėl kurios bausmę atlikti būtų per sunku, teismas, priimdamas apkaltinamąjį nuosprendį, gali atleisti nuo bausmės atlikimo), kuris pritaikomas tik fiziniams asmenims, taip pat tik fiziniams asmenims taikoma atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą norma¹⁶².

Manytina, jog atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą gali būti pritaikomas juridiniams asmenims ir teismų praktikoje. Nors BK 40 straipsnyje tarp įtvirtintų sąlygų asmuo padaręs nusikalstamą veiką gailisi, juridiniams asmenims tai būtų galima preziumuoti atlyginus padarytą žalą. Tokia norma galėtų būti taikoma tik nefiktyvioms įmonėms, o laiduotojai galėtų būti kitų juridinių asmenų atstovai, įmonės akcininkai ar kiti darbuotojai, kurie nebuvo susiję su įmonės nusikalstama veika.

Baudžiamojo proceso kodekso 304 straipsnio 4 punktas reglamentuojantis nuosprendžio surašymą, pateikiant kaltinamojo asmens pagrindinius duomenis, lingvistiškai pritaikomas tik fiziniams asmenims, manytina, jog ši norma turėtų būti papildoma, jog įžanginėje nuosprendžio dalyje turi būti nurodoma kaltinamojo juridinio asmens pavadinimas, įregistravimo data, vieta, įmonės kodas, teisinė forma, duomenys apie juridinio asmens teistumą ir kiti duomenys apie šį subjektą turintys reikšmės bylai.

Baudžiamojo proceso kodekso 307 straipsnio 1 dalis taip pat turėtų būti papildoma, tai apkaltinamojo nuosprendžio rezoliucinėje dalyje nurodoma kaltinamojo juridinio asmens pavadinimas, įmonės kodas, teisinė forma ir kiti duomenys apie šio subjektą turintys reikšmės bylai.

Baudžiamojo proceso kodekso 307 straipsnio 4 dalis (išteisinamojo nuosprendžio rezoliucinė dalis), BPK 307 straipsnio 5 dalis (nuosprendžio, kuriuo nutraukiama baudžiamoji

¹⁶² Goda, G., et al., *supra* note 17, p. 416.

byla) teisinis reglamentavimas turėtų būti papildomas, nurodant, kad turi būti pateikiami pagrindiniai juridinio asmens duomenys.

Baudžiamojo proceso kodekso 308 straipsnio 3 dalis turėtų būti papildoma nauja norma, nuosprendis skelbiamas dalyvaujant juridinio asmens atstovui. Baudžiamojo proceso kodekso 310 straipsnio 1 dalis manytina, jog taip pat turėtų būti papildoma nauja norma, tai nuosprendžio nuorašai po paskelbimo įteikiami juridinio asmens atstovui.

Taip pat kyla problematika, kuri susijusi su juridinio asmens atstovo teisiniu reguliavimu ir jo padėties teisme, kadangi atstovas nėra kaltinamasis, jo pareiga atstovauti juridinio asmens interesus. BPK 389 straipsnio 4 dalyje yra teigiama, jog juridinio asmens atstovas naudojasi visomis BPK kaltinamajam suteikiamomis teisėmis. Pavyzdžiui, BPK 22 straipsnio 3 dalyje yra nurodyta kaltinamojo teisės, tačiau juridinio asmens atstovas nėra kaltinamasis, todėl toks teisinis reguliavimas šio asmens atžvilgiu nėra teisingas. Manytina, kad šią normą galima aiškinti taip: kaltinamojo juridinio asmens atstovas turi teisę žinoti, kuo yra kaltinamas juridinis asmuo ir jam suteikiamos visos BPK numatytos kaltinamojo teisės bei pareigos.

Kaip matyti Baudžiamojo proceso kodeksas reglamentuojantis nuosprendžio priėmimą (anksčiau paminėtos normos) lingvistiškai pritaikomas tik fiziniams asmenims. Tai suponuoja trauktino baudžiamajon atsakomybėn juridinio asmens teisinio reguliavimo lygiateisiškumo principo esmės neatitikimą.

Konstitucijos 31 straipsnyje teigiama, jog „*Asmuo laikomas nekaltu, kol jo kaltumas neįrodytas įstatymo nustatyta tvarka ir pripažintas įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu*“¹⁶³. Konstitucinis Teismas 2006 m. sausio 16 d. nutarime pasisakė, jog „*iš Konstitucijos kylantis reikalavimas teisingai išnagrinėti bylą suponuoja ir tai, kad kiekvienas teismo nuosprendis (kitas baigiamasis teismo aktas) turi būti grindžiamas teisiniais argumentais (motyvais). Argumentavimas turi būti racionalus – teismo nuosprendyje (kitame teismo akte) turi būti tiek argumentų, kad jų pakaktų šiam nuosprendžiui (kitam baigiamajam teismo aktui) pagrįsti. <...> Teismo nuosprendžiai (kiti baigiamieji teismo aktai) turi būti aiškūs, byloje dalyvaujantiems ir kitiems asmenims. Jeigu šio reikalavimo nepaisoma, tai nėra teisingumo vykdymas, kurį įtvirtina Konstitucija*“¹⁶⁴. Teismo priimtas nuosprendis turi būti motyvuotas, pagrįstas ir išsamus. Remiantis Baudžiamojo proceso kodekso 390 straipsniu baudžiamojoje byloje, kurioje patraukti baudžiamajon atsakomybėn ir teisiami juridinis asmuo ir fizinis asmuo, teismas priima vieną nuosprendį. Teismo nuosprendyje turi būti pagrįsta tiek fizinio asmens, tiek juridinio asmens kaltė. Kai kurie teismų praktikos pavyzdžiai patvirtina, kad ne visada išsamiai, motyvuotai yra pagrindžiama juridinio asmens kaltė. Pavyzdžiui, Vilniaus miesto apylinkės teismas priėmė

¹⁶³ Lietuvos Respublikos Konstitucija, *supra* note 122.

¹⁶⁴ Konstitucinio Teismo 2006 sausio 16 d. nutarimas, *supra* note 97.

nuosprendį dėl juridinio asmens neteisėtos veikos ir pripažino kaltu padarius Baudžiamojo kodekso 300 straipsnio 1 dalyje numatytą nusikaltimą, t. y. už netikro dokumento pagaminimą ir jo laikymą ir pagal Baudžiamojo kodekso 207 straipsnį 1 dalį už apgaule gautą kreditą. Teismo posėdžio metu kaltinamojo juridinio asmens UAB „E“ atstovas advokatas T. M. teismui paaiškino, jog UAB „E“ vardu neprisipažįsta, jog ši įmonė padarė jai inkriminuotus nusikaltimus. Juridinio asmens direktorius R. Š. kaltu padaręs jam inkriminuojamas nusikalstamas veikas taip pat neprisipažino. Teismas R. Š. kaltę nuosprendyje grindė nukentėjusiojo J. V. B. teisme duotais parodymais, specialisto išvada, juridinio asmens direktoriaus R. Š. paaiškinimais, liudytojų paaiškinimais, dokumentais (nekilnojamojo turto registro išrašu ir kt.)¹⁶⁵. Iš pirmos instancijos teismo nuosprendžio matyti, jog teismas juridinio asmens kaltę motyvavo analogiškais duomenimis, kuriais grindė fizinio asmens kaltę, tačiau jų nedetalizavo, todėl iš bylos nėra aišku, kokiais teismo posėdžio metu ištirtais duomenimis grindžiama juridinio asmens UAB „E“ kaltę padarius BK 300 straipsnio 1 dalyje numatytą nusikalstamą veiką. Apeliaciniam teismui buvo skundžiama, jog pirmos instancijos teismas motyvuodamas priimtą nuosprendį nenurodė konkrečių byloje esančių duomenų, kuriais grindžia pateiktas išvadas, taip pat teismas neaptarė, kokių pagrindų atmeta vienus duomenis pateiktus liudytojų, ir kodėl remiasi pateiktais nukentėjusiojo parodymais, tik formaliai nurodė, jog kaltinamieji UAB „E“ ir direktorius R. Š. yra neabejotinai kalti ir nuosprendis priimtas nešališko teismo. Apeliacinės instancijos teismas šiuos skundžiamus motyvus neišsprendė. Kasacinės instancijos teismas pasisakė, jog buvo pažeistos Baudžiamojo proceso kodekso 20 straipsnio 5 dalis ir 320 straipsnio 3 dalis, kadangi apeliacinės instancijos teismas nagrinėdamas juridinio asmens UAB „E“ atstovo apeliacinį skundą pažeidė baudžiamojo proceso normas, nes bylos nepatikrino tiek, kiek buvo prašyta apeliaciniame skunde, taip pat išvadas dėl baudžiamojo įstatymo taikymo priėmė neišnagrinėjęs ir neaptaręs visų teisiškai reikšmingų aplinkybių, išsamiai nepatikrino baudžiamojo įstatymo normų, pagal kurias kvalifikavo nuteistojo juridinio asmens veikas, įstatymo taikymo tinkamumo, taip pat neatsižvelgė į teismų praktiką baudžiamosiose bylose, susijusiose su dokumentų klastojimu, kreditiniu sukčiavimu bei juridinio asmens grindžiančią baudžiamąją atsakomybę. Taip pat tiek pirmosios, tiek apeliacinės instancijos teismai išvadą apie tai, jog kreditas buvo įgytas apgaule iš esmės pagrindė vien tuo, kad R. Š., kaip juridinio asmens „E“ direktorius pateikė UAB „Medicinos bankas“ dokumentus, kuriuose užfiksuoti tikrovės neatitinkantys duomenys apie, tai jog įvyko visuotinis UAB „E“ akcininkų susirinkimas ir jame visi akcininkai pritarė kredito gavimui iš UAB „Medicinos bankas“. Apeliacinės instancijos teismas patvirtindamas tokią išvadą paliko nuošalyje nuteistojo UAB „E“ atstovo skunde nurodomus iš kreditoriaus gautus duomenis apie bendrovės

¹⁶⁵ Vilniaus miesto apylinkės teismo 2013 m. gegužės 3 d. teismo nuosprendis Nr. 1-437-503/2013.

pateiktų bankui dokumentų svarbą. Todėl tinkamai nebuvo patikrintas nustatytas prieš banką panaudotas apgaulės esmingumas. Tai pat kasacinis teismas pažymėjo, jog tiek pirmosios, tiek apeliacinės instancijos teismai, neišdėstė konkrečių argumentų dėl juridinio asmens UAB „E“ baudžiamosios atsakomybės, todėl toks nuosprendis dėl juridinio asmens kaltės nėra pagrįstas ir motyvuotas¹⁶⁶. Vien formalus kaltinančių įrodymų perkėlimas juridiniam asmeniui, jų nekonkretizuojant ir neišdėstant, negali būti laikomas pagrįstu. Įrodžius fizinio asmens kaltę, negalima preziumuoti ir juridinio asmens kaltės.

Kitoje byloje Kauno apygardos teismas priėmė nuosprendį, kuriuo juridinį asmenį UAB „D“ pripažino kaltu pagal BK 20 straipsnio 2 dalį ir 182 straipsnio 2 dalį, pagal BK 20 straipsnį 2 dalį ir 300 straipsnio 2 dalį, pagal BK 20 straipsnio 2 dalį ir 222 straipsnį¹⁶⁷. Tačiau dėl teismo motyvų pagrįstumo kilo abejonių, kadangi byloje nebuvo pagrįstas naudos ir interesų sąlygos, numatytos BK 20 straipsnyje. Apeliacinės instancijos teismas priėmė nuosprendį, kuriame motyvavo, jog pirmosios instancijos teismas nenustatė visų BK 20 straipsnyje numatytų juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės sąlygų. UAB „D“ direktorius J. A. Ž. darydamas nusikalstamą veiką, veikė ne juridinio asmens naudai arba interesais, o siekdamas asmeninės naudos. Iš juridinio asmens „D“ jis pasisavino pinigus, o šio juridinio asmens nesumokėtas PVM mokestis ir pelno mokestis yra paskaičiuotas būtent nuo J. A. Ž. pasisavintos sumos ir ši suma yra mažesnė nei juridiniam asmeniui padaryta žala¹⁶⁸. Tačiau kasacinės instancijos teismas pažymėjo, jog apeliacinės instancijos teismas darydamas išvadą, jog baudžiamasis įstatymas buvo pritaikytas netinkamai ir juridinio asmens direktorius darydamas nusikalstamas veikas, siekė asmeninės naudos, UAB „D“ išteisinimas yra nepagrįstas išsamiau bylos aplinkybių išnagrinėjimu, o nuosprendis neatitinka BPK 305 straipsnio 1 dalyje ir 331 straipsnyje nustatytų reikalavimų. Padaryti BPK pažeidimai buvo pripažinti esminiais, nes sukliudė teismui išsamiai ir nešališkai išnagrinėti bylą ir priimti teisingą sprendimą. Dėl to byla buvo perduota iš naujo nagrinėti apeliacine tvarka¹⁶⁹. Šioje byloje direktoriaus įvykdytos nusikalstamos veikos turinys neapsiribojo vien svetimo turto pasisavinimu, todėl nusikalstamų veikų tikslai ir motyvai negali būti priskiriami juridiniam asmeniui, įvertinus vien turto pasisavinimo subjektyviuosius požymius, neanalizuojant kitų nusikalstamų veikų požymių.

Kitoje byloje teismas nustatė, jog UAB „A“ veikdamas per bendrovės direktorių J. J. ir pavaduotoją M. A., kurie veikė juridinio asmens naudai ir interesais, nesiėmė užkrečiamų ligų profilaktikos – organizacinių, teisinių, technologinių ir kitų veiksmų siekiant išvengti apsikrėtimo

¹⁶⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. birželio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-312/2014.

¹⁶⁷ Kauno apygardos teismo 2010 m. sausio 29 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-20-317/2010.

¹⁶⁸ Lietuvos apeliacinio teismo 2010 m. gegužės 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-233/2010.

¹⁶⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. gruodžio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-582/2010.

ir susirgimo užkrečiamomis ligomis, taip pat nesiėmė jokių priemonių, jog įmonė gautų leidimą daryti gaminius iš šernienos, siekiant, jog ji būtų patikrinta, pagamino iš jos produktus, kurie buvo užkrėsti, dėl to susirgo daug žmonių. Pirmosios instancijos teismas grįsdamas nuosprendį dėl juridinio asmens nusikalstamos veikos tik formaliai įvardijo BK 20 straipsnyje numatytas naudos ir interesų sąlygas. Bendrovės direktorius J. J. ir pavaduotojas M. A. veikė juridinio asmens naudai ir interesais, turintys teisę atstovauti šiam juridiniam asmeniui, priimti sprendimus šio juridinio asmens vardu ir kontroliuoti jo veiklą, jo vardu pasirašyti dokumentus. Apeliacinė instancijos teismas dėl BK 20 straipsnyje esančių sąlygų laikėsi tos pačios pozicijos, kaip ir pirmosios instancijos teismas. Tačiau kasacinės instancijos teismas pažymėjo, jog juridinių asmenų baudžiamajai atsakomybei būtinų sąlygų visuma yra nustatyta BK 20 straipsnyje, šios sąlygos turi būti įrodytos ir pagrįstos. Tačiau pirmosios instancijos teismas tik formaliai konstatavo, jog J. J. ir M. M. darydami BK 277 straipsnio 1 dalyje nusikalstamą veiką veikė UAB „A“ naudai ir interesais, nepaaiškindami tokios savo išvados. Gaminant mėsos produktus buvo naudojama UAB „A“ įranga. Mėsos produktai buvo gaminami teikiant asmeninę paslaugą pažįstamiems asmenims. Byloje nebuvo nustatyta duomenų apie tai, jog tai buvo daroma bendrovės naudai ar interesais, todėl teismas konstatavo, jog bendrovės direktorius ir pavaduotojas veikė bendrovės naudai ir interesais¹⁷⁰. Kaip matyti iš teismų praktikos, jog pasitaiko atvejų kai teismai tik formaliai nuosprendžiuose įvardina BK 20 straipsnyje numatytas teises sąlygas, jų nepagrįsdami.

Taip pat svarbu aptarti ir juridinio asmens atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagrindimą teismo nuosprendyje. Pavyzdžiui, baudžiamojoje byloje teismas priėmė nuosprendį, kuriuo juridinį asmenį atleido nuo baudžiamosios atsakomybės. Juridinis asmuo UAB „E“ buvo kaltinamas pagal BK 22 straipsnio 2 dalį ir 182 straipsnio 1 dalį, BK 22 straipsnio 2 dalį ir 300 straipsnio 1 dalį ir BK 22 straipsnio 2 dalį ir 222 straipsnio 1 dalį. Teismas išanalizavęs ir įvertinęs visus duomenis pripažino, jog kaltinamasis juridinio asmens vadovas A. D., veikdamas UAB „E“ vardu ir interesais, organizavo apgaulingą UAB „E“ buhalterinės apskaitos tvarkymą, pažeisdamas Buhalterinės apskaitos įstatymą. Tačiau teismas atsižvelgė į tai, jog juridinis asmuo UAB „E“ veiklą vykdo ilgą laiką tarpą, per šį laikotarpį nei karto nebuvo teistas, nusikalto pirmą kartą, šiai įmonei nebuvo taikytos ekonominės sankcijos. Nuo nusikalstamos veikos padarymo praėjo daugiau nei metai. Taip pat juridinio asmens atstovas V. D. juridinio asmens kaltę pripažino, davė parodymus, atitinkančius esmines faktines nusikalstamos veikos aplinkybes. Juridinis asmuo UAB „E“ dar ikiteisminio tyrimo metu visiškai atlygino nusikalstama veika padarytą turtinę žalą. Todėl teismas atsižvelgdamas į šias aplinkybes priėmė nuosprendį, kuriuo kaltinamąjį juridinį UAB „E“ atleido nuo baudžiamosios atsakomybės, kadangi buvo nustatytos visos BK 38 straipsnyje

¹⁷⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. birželio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-277/2014.

numatytos sąlygos (UAB „E“ susitaikė su nukentėjusįjį asmenį atstovaujančios institucijos Klaipėdos apskrities valstybinės mokesčių inspekcijos įgaliotu atstovu). O dėl kitų inkriminuojamų veikų priėmė nuosprendį, kuriuo nutraukė baudžiamąjį procesą suėjus senaties terminams¹⁷¹. Kaip matyti iš šio teismo nuosprendžio juridinis asmuo gali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės nustačius sąlygas, numatytas BK 38 straipsnyje. Teismas tokį sprendimą turi priimti abiejų subjektų, traukiamų baudžiamojon atsakomybėn, tiek fizinio, tiek juridinio asmens atžvilgiu.

Kitoje byloje teismas priėmė nuosprendį, kuriuo juridinį asmenį UAB „duomenys neskelbtini“ pripažino kaltu pagal BK 182 straipsnio 2 dalį ir paskyrė bausmę juridinio asmens likvidavimą. Tačiau apeliacinės instancijos teismas nustatė, jog pirmos instancijos teismo priimtas nuosprendis dėl juridinio asmens nusikalstamos veikos buvo grindžiamas liudytojų M. B ir L. J parodymais, kurie tarpusavyje buvo priešaringi, šie prieštaravimai ir kitos abejonės byloje nebuvo pašalintos, taip pat apeliacinės instancijos teismas teigė, jog byloje nebuvo surinkta patikimų ir pakankamų įrodymų, kurių pagrindu būtų galima pagrįstai teigti, kad juridinis asmuo UAB „duomenys neskelbtini“ padarė jam inkriminuojamą nusikalstamą veiką. Todėl UAB „duomenys neskelbtini“ turėjo būti išteisintas, nepadarius veikos, turinčios nusikalstamos veikos požymių. Apeliacinės instancijos teismas, remiantis BPK 303 straipsnio 5 dalies 1 punktu, priėmė išteisinamąjį nuosprendį, kadangi nebuvo padaryta veika, turinti nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo požymių¹⁷². Tiek Europos Žmogaus Teisių Teismo, tiek Lietuvos teismų praktikoje¹⁷³ yra aiškinama, jog visos abejonės aiškinamos kaltinamojo naudai, o apkaltinamas nuosprendis negali būti grindžiamas prielaidomis, teismo išvados turi būti pagrįstos įrodymais, neginčijamai patvirtinančiais kaltinamojo kaltę padarius nusikalstamą veiką.

Kitoje byloje pirmos instancijos teismas juridinio asmens atžvilgiu AB „B. G. I.“ (ankstesnis pavadinimas AB „V“) priėmė nuosprendį, kuriuo buvo nuteistas pagal BK 20 straipsnio 2 dalį ir 182 straipsnio 2 dalį dėl turtinės teisės į valstybės biudžetui priklausančias lėšas įgijimo ir turtinės prievolės šiuos pinigus sumokėti į valstybės biudžetą panaikinimo, pagal BK 20 straipsnio 2 dalį ir 300 straipsnio 2 dalį (dėl PVM deklaracijos suklastojimo ir panaudojimo, Lietuvos Respublikos biudžetui padarant didelės materialinės žalos), pagal BK 20 straipsnio 2 dalį ir 182 straipsnio 2 dalį (dėl turtinės teisės į valstybės biudžetui priklausančias lėšas įgijimo ir turtinės prievolės šiuos pinigus, t. y. pelno mokesčių sumokėti į valstybės biudžetą panaikinimo), pagal BK 20 straipsnio 2 dalį ir 300 straipsnio 2 dalį (dėl pelno mokesčių deklaracijų suklastojimo

¹⁷¹ Klaipėdos miesto apylinkės teismo 2013 kovo 15 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-78-795/2013.

¹⁷² Vilniaus apygardos teismo 2014 m. gruodžio 5 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-342-190/2014.

¹⁷³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. gruodžio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-466/2013; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. lapkričio 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-476/2013; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. rugsėjo 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-363/2013.

ir panaudojimo, Lietuvos Respublikos biudžetui padarant didelės materialinės žalos) ir pagal BK 20 straipsnio 2 dalį 222 straipsnio 1 dalį. Kasacinės instancijos teismas dėl juridinio asmens nusikalstamos veikos pasisakė, jog „pagal BK 36 straipsnį nuo baudžiamosios atsakomybės gali būti atleidžiamas ne tik fizinis, bet ir juridinis asmuo. Sprendžiant šį klausimą, kai pasikeičia juridinio asmens savininkas (savininkai), jo vadovybė, reikia įvertinti, ar nauji juridinio asmens savininkai, įsigydami juridinį asmenį, žinojo ar bent turėjo ir galėjo žinoti apie fizinio asmens padarytas (daromas) juridinio asmens naudai (interesams) nusikalstamas veikas, juridiniam asmeniui gresiančią baudžiamąją atsakomybę, ar įsigiję juridinį asmenį toleravo juridinio asmens interesais padarytas (daromas) nusikalstamas veikas, pripažino šių veikų nusikalstamus rezultatus ir pan., ar priešingai – apie tai nesuvokė ir negalėjo suvokti, nebuvo suinteresuoti tokia nusikalstama veika ir jos rezultatais arba perėmę juridinio asmens valdymą, šio asmens veiklos politiką, organizacinę struktūrą pakeitė taip, kad nebūtų sudarytos prielaidos juridiniam asmeniui veikti nusikalstamai“¹⁷⁴. Kasacinės instancijos teismas taip pat pažymėjo, jog nauji AB „V“ savininkai „B. G. AS“ šią bendrovę pagal akcijų pirkimo – pardavimo įsigijo ir jos valdymą perėmė po nusikalstamų veikų padarymo, taip pat byloje nustatyta, jog buvo kokių nors aplinkybių, pavyzdžiui, asmeninių ar verslo ryšių tarp naujų bendrovės savininkų ir ankstesnių jos savininkų, vadovybės, kurios patvirtintų, kad nauji savininkai žinojo ar galėjo numatyti apie bendrovės naudai daromas nusikalstamas veikas, taip pat byloje nėra jokių duomenų, jog nauji AB „V“ savininkai būtų žinoję ar bent numanę apie bendrovei gresiančią baudžiamąją atsakomybę. Iš bylos matyti, jog nauji AB „V“ savininkai atleido P. G. iš bendrovės generalinio direktoriaus pareigų ir suformavo naują bendrovės valdybą, po bendrovės įsigijimo ir jos valdymo perėmimo nebuvo nustatyta, kad pasinaudojant šia bendrove būtų daromos nusikalstamos veikos ir kiti teisės pažeidimai, įsigyjant AB „V“ buvo atliktas bendrovės veiklos auditas, kurio metu pažeidimų nebuvo nustatyta. Šios bylos aplinkybės nesudaro pakankamo pagrindo teigti, jog nauji AB „V“ savininkai įsigydami bendrovę žinojo ar bent numatė apie fizinio asmens padarytas įmonės naudai ar interesais nusikalstamas veikas, būtų pripažinę nusikalstamų veikų rezultatus ar buvo jais suinteresuoti. Kasacinės instancijos teismas įvertinęs šias bylos aplinkybes konstatavo, jog AB „V“ įgijo nauji savininkai ir pertvarkė šią įmonę, tai pakeitė bendrovės vadovybę, jos veiklos pobūdį ir pan., tai sąlygoja, jog juridinis asmuo prarado pavojingumą, todėl pagal BK 36 straipsnį turi būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės už nusikalstamas veikas¹⁷⁵. Šioje byloje fizinio asmens atžvilgiu nuosprendis nebuvo pakeistas ir paliktas galioti apkaltinamasis nuosprendis.

¹⁷⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. balandžio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-84/2012.

¹⁷⁵ *Ibid.*

Teismų praktikoje dar nebuvo tokios situacijos, kai fizinis asmuo atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės, o juridinis asmuo ne. Jeigu teismas fizinį asmenį (įmonės direktorių) atleistų nuo baudžiamosios atsakomybės pagal BK 36 straipsnį, kai asmuo praranda pavojingumą, tada koks būtų juridinio asmens atžvilgiu priimtas sprendimas (ar būtų paliktas apkaltinamasis nuosprendis, ar taip pat atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės)? Manytina, jog tokią situaciją būtų galima aiškinti per juridinio asmens kaltę. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje bei Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje¹⁷⁶ yra pripažįstama, jog juridinio asmens baudžiamoji atsakomybė yra išvestinė iš fizinio asmens atsakomybės. Atsižvelgiant į juridinio asmens specifiką, jog jis yra specifinis teisinių santykių subjektas *inter alia* tuo aspektu, kad teisnių santykių dalyvis jis yra per fizinius asmenis, todėl juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės kilimas yra neatsiejamas nuo fizinio asmens. Todėl juridinio asmens veikos vertinimas bei šio asmens pavojingumas priklauso nuo fizinio asmens, tokiu atveju tikėtina, jog juridinio asmens atžvilgiu turi būti priimtas toks pat sprendimas, kaip ir fizinio asmens atžvilgiu.

Taip pat gali susiklostyti tokia situacija, kai yra kaltinamas fizinis asmuo (pvz., įmonės UAB „A“ direktorius), kurio atžvilgiu teismas nustato nusikalstamos veikos požymius, kurie taip pat (pagal BK 20 str.) atitinka ir juridinio asmens (UAB „A“) traukiamo baudžiamojon atsakomybėn atžvilgiu, tačiau bylos nagrinėjimo metu teisme paaiškėja, jog fiziniam asmeniui (įmonės UAB „A“ direktoriui) yra nustatomas medicininis (biologinis) kriterijus, dėl kurio jis negali atlikti bausmės ir jam turi būti taikomos priverčiamosios medicininės priemonės. O koks būtų priimtas sprendimas dėl juridinio asmens (UAB „A“) remiantis BPK nėra aišku. Manytina, jog šią situaciją būtų galima spręsti, kaip ir prieš tai buvusią situaciją atskleidžiant juridinio asmens kaltę. Tiek Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje, tiek Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje¹⁷⁷ yra teigiama, jog juridinio asmens baudžiamoji atsakomybė yra išvestinė iš fizinio asmens atsakomybės. Todėl norint juridinį asmenį patraukti baudžiamojon atsakomybėn būtina nustatyti, ar fizinis asmuo padarė nusikalstamą veiką. Todėl juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės kilimas yra neatsiejamas nuo fizinio asmens padarytos nusikalstamos veikos nustatymo. Taigi, galima teigti, jog fiziniam asmeniui (įmonės vadovui) būtų taikomos priverčiamosios medicinos priemonės, o juridinio asmens atžvilgiu baudžiamasis procesas negalėtų būti tęsiamas, kadangi esant tokiam teisiniam reguliavimui, kai nėra nustatyta fizinio asmens kaltė, negalimas ir juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės kilimas.

¹⁷⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. gruodžio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-582/2010; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. sausio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-95/2012; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 8 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20 straipsnio 1, 2, 3 dalių (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija), 20 straipsnio 5 dalies (2004 m. liepos 5 d. redakcija) 43 straipsnio 4 dalies (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios. 2009, Nr. 69-2798.

¹⁷⁷ *Ibid.*

Apibendrinus, galima teigti, jog teismų praktikoje pasitaiko abejotinų teismo nuosprendžių dėl jų pagrįstumo, kai baudžiamojon atsakomybėn yra traukiami juridiniai ir fiziniai asmenys. Dažniausiai tokie teismo nuosprendžiai būna neišsamiai motyvuoti dėl BK 20 straipsnyje įtvirtintų sąlygų bei neatskleidžiant juridinio asmens kaltės, o tik formaliai ją preziumuojant.

IŠVADOS

1. Bylų dėl juridinių asmenų padarytų nusikalstamų veikų procesas – tai vienas iš specifinių baudžiamojame proceso institutų, kurio pagrindu yra tiriamos ir nagrinėjamos galimai juridinių asmenų padarytos, baudžiamajame įstatyme apibrėžtos nusikalstamos veikos, o visą eigą reguliuoja bendrosios Baudžiamojame proceso kodekso normos su jame numatytomis išimtimis.
2. Ištyrus Baudžiamojame kodekso 20 straipsnį galima išskirti tris juridinio asmens patraukimo baudžiamojon atsakomybėn sąlygų grupes:
 - 1) norint paraukti baudžiamojon atsakomybėn juridinį asmenį, turi būti nustatyti fizinio asmens specifiniai požymiai (vadovaujančios pareigos, teisė atstovauti, priimti sprendimus, ar kontroliuoti juridinio asmens veiklą);
 - 2) nusikalstama veika padaryta individualiai ar juridinio asmens vardu, siekiant naudos ar interesų patenkinimo šiam asmeniui.
 - 3) juridinis asmuo gali, bet neprivalo atsakyti už nusikalstamą veiką ir tuo atveju, kai ją padaro juridinio asmens darbuotojas ar įgaliotas atstovas dėl vadovaujančias pareigas einančio asmens nepakankamos priežiūros ar kontrolės.
3. Baudžiamojame proceso kodekse 389 straipsnio 1 dalyje įtvirtintos juridiniam asmeniui skiriamos laikinos procesinės prievartos priemonės: laikinas juridinio asmens veiklos sustabdymas ir laikinas juridinio asmens veiklos apribojimas, praktikoje taikomas itin retais atvejais, dažniau yra taikomos kitos procesinės prievartos priemonės, pavyzdžiui, laikinas juridinio asmens nuosavybės teisių apribojimas.
4. Bylų dėl juridinių asmenų padarytų nusikalstamų veikų procesas įrodymų tyrimo etape bei priimant teismo nuosprendį svarbiausiu aspektu tampa Baudžiamojame kodekso 20 straipsnyje įtvirtintų sąlygų bei juridinio asmens kaltės pagrįstumas.
5. Baudžiamajame procese, kai baudžiamojon atsakomybėn yra patrauktas juridinis asmuo ir fizinis asmuo, o pastarasis miršta arba jam nustatomas medicininis (biologinis) kriterijus, dėl kurio procesas negali būti tęsiamas, tokiu atveju juridinio asmens atžvilgiu procesas taip pat turi būti nutraukiamas.
6. Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje konstatuojama, jog tą patį procesinį teisinį statusą turintys asmenys būtų traktuojami vienodai, tačiau tiek Baudžiamojame proceso kodekso nuostatos, tiek Generalinio prokuroro rekomendacijos turi būti papildomos naujomis nuostatomis, norint lygiateisiškumo principą įgyvendinti įstatyminiu lygmeniu.

PASIŪLYMAI

1. Siūloma papildyti Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 3 straipsnio 1 dalies 10 punktu ir išdėstyti taip:

„10) juridiniam asmeniui, kai miršta fizinis asmuo dėl kurio kartu buvo pradėtas baudžiamasis procesas.“

2. Siūloma Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 21 straipsnį papildyti 5 dalimi ir išdėstyti taip:

„5. Juridinis asmuo laikomas įtariamuoju, nuo pranešimo apie įtarimą momento.“

3. Siūloma Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 308 straipsnio 3 dalį papildyti ir išdėstyti naujai:

„3. Nuosprendis skelbiamas dalyvaujant kaltinamajam, jo gynėjui ar atstovui ir prokurorui, jeigu teismas nenusprendžia kitaip.“

4. Siūloma Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 310 straipsnio 1 dalį pakeisti ir išdėstyti naujai:

„1. Nuosprendžio nuorašai tuojau po paskelbimo įteikiami išteisintajam, nuteistajam, asmeniui, kuriam byla nutraukta arba jo atstovui.“

5. Siūloma Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 304 straipsnį papildyti nauju 6 punktu ir išdėstyti taip:

„6) kaltinamojo juridinio asmens pavadinimas, įregistravimo data, vieta, įmonės kodas, teisinė forma, duomenys apie juridinio asmens teistumą ir kiti duomenys apie šį subjektą turintys reikšmės bylai.“

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Įstatymai ir poįstatyminiai teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*. 1992, Nr. 33- 1014.
2. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 89-2741.
3. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 7¹, 32, 35, 282, 284, 290 straipsnių pakeitimo, kodekso papildymo 11¹, 22¹, 32¹, 32², 302² straipsniais ir 319, 320 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 15-555.
4. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. IX-743.
5. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 37-1341.
6. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 15-555.
7. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo pakeitimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 123-5574.
8. Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo pakeitimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2013 m. Nr. XII-270.
9. Lietuvos Respublikos asociacijų įstatymas. *Valstybės žinios*. 2004 m. Nr. 25-745.
10. Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldybės įmonių įstatymo pakeitimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 4-24.
11. 2004 m. spalio 25 d. Tarybos pamatinis sprendimas 2004/757/TVR, nustatantis būtinausias nuostatas dėl nusikalstamų veikų sudėties požymių ir bausmių neteisėtos prekybos narkotikais srityje. *Valstybės žinios*. 2004 m. Nr. 335-8.
12. Baudžiamosios teisės konvencija dėl korupcijos. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 23- 853.
13. Europos žmogaus teisių konvencija. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 40-987.
14. Jungtinių Tautų konvencija prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 51- 1933.
15. Rekomendacijos dėl ataskaitos, pateikiamos baigus ikiteisminį tyrimą (baudžiamojo proceso kodekso 218 straipsnis), surašymo, patvirtintos Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2003 m. balandžio 11 d. įsakymu Nr. I-47.
16. Rekomendacijos dėl baudžiamosios atsakomybės juridiniams asmenims taikymo, patvirtintos Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2004 m. lapkričio 24 d. įsakymu Nr. I-188.

17. Rekomendacijos dėl ikiteisminio tyrimo pradžios ir jos registravimo tvarkos, patvirtintos 2008 m. rugpjūčio 11 d. įsakymu Nr. I-110. Pakeista 2014 m. birželio 30 d. įsakymu Nr. I-133.
18. Rekomendacijos dėl kaltinamojo akto surašymo ir perdavimo teismui, patvirtintos Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2003 m. balandžio 11 d. įsakymu Nr. I-47. Pakeista 2007 m. gruodžio 13 d. įsakymu Nr. I-179.
19. Rekomendacijos dėl nusikalstamų veikų tyrimų sujungimo ir atskyrimo, patvirtintos Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2004 m. sausio 29 d. įsakymu Nr. I-20.
20. Rekomendacijos dėl proceso baigimo baudžiamuoju įsakymu, patvirtintos Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2003 m. balandžio 11 d. įsakymu Nr. I-47. Pakeista 2004 m. lapkričio 24 d. įsakymu Nr. I-187.
21. Rekomendacijos dėl proceso užbaigimo baudžiamuoju įsakymu, patvirtintos Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2003 m. balandžio 11 d. įsakymu Nr. I-47. Pakeista 2004 m. lapkričio 24 d. įsakymu Nr. I-187.
22. Rekomendacijos dėl prokuroro veiklos organizuojant ikiteisminį tyrimą ir jam vadovaujant, patvirtintos 2004 m. vasario 25 d. įsakymu Nr. I-40. Pakeista 2008 m. birželio 19 d. įsakymu Nr. 86.
23. Tarybos pamatinis sprendimas 2002 m. liepos 19 d. dėl kovos su prekyba žmonėmis (2002/629/ TVR). *Valstybės žinios*. 2004 m. Nr. 2002/629.
24. Tarybos pamatinis sprendimas 2003 m. gruodžio 22 d. dėl kovos su seksualiniu vaikų išnaudojimu ir vaikų pornografija (2004/68TVR). *Valstybės žinios*. 2004 m. Nr. 2004/68.
25. Tarybos pamatinis sprendimas 2003/568/TVR 2003 m. liepos 22 d. dėl kovos su korupcija privačiame sektoriuje. *Valstybės žinios*. 2004 m. Nr. 2003/568.
26. Tarybos sprendimas 2005/222/TVR 2005 m. vasario 24 d. dėl atakų prieš informacines sistemas. *Valstybės žinios*. 2005 m. Nr. 69-67.
27. Tarptautinės konvencijos dėl kovos su terorizmo finansavimu. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 8-268.
28. Council of Europe Committee of Ministers. *Recommendation No. R (88) 18 Concerning liability of enterprises having legal personality for offences committed in the exercise of activities*. [interaktyvus], [žiūrėta: 2015-02-08]. <<https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=233230&SecMode=1&DocId=698704&Usage=2>>.
29. International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism. [intereaktyvus], [žiūrėta 2015-02-08]. <<http://www.un.org/law/cod/finterr.htm>>.

30. Criminal Code of the Republic of Estonia. *Liability of legal persons*. [interaktyvus], [žiūrėta 2015-03-14].
<http://www.legislationline.org/download/action/download/id/4707/file/Estonia_Penal%20Code_am2013_en.pdf>.
31. Criminal Code of the French Republic. [interaktyvus], [žiūrėta 2015-02-17].
<http://www.legislationline.org/download/action/download/id/3316/file/France_Criminal%20Code%20updated%20on%2012-10-2005.pdf>.
32. Criminal Code of the Russian Federation. [interaktyvus], [žiūrėta 2015-02-17].
<http://www.legislationline.org/download/action/download/id/4247/file/RF_CC_1996_am03.2012_en.pdf>.
33. Criminal Code of the Republic of Finland. [interaktyvus], [žiūrėta 2015-02-17].
<http://www.legislationline.org/download/action/download/id/4723/file/Finland_CC_1889am2012_en.pdf>.
34. Criminal Code of the Swiss Confederation. *Title seven: Corporate Criminal Liability*. [interaktyvus], [žiūrėta 2015-03-14].
<http://www.legislationline.org/download/action/download/id/5686/file/Swiss_CC_1937_am2014_en.pdf>.
35. Criminal Code of the Federal Republic of Germany. Seventh title, Confiscation and deprivation orders, section 73. [interaktyvus], [žiūrėta 2015-03-14].
<http://www.legislationline.org/download/action/download/id/3235/file/Germany_CC_1971_amended_2009_en.pdf>.

Specialioji literatūra

36. Abramavičius A., Mikelėnas V. *Įmonių vadovų teisinė atsakomybė*. Vilnius 1998.
37. Abramavičius, A., et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis (1- 98 straipsniai)*. Vilnius: VĮ Registrų centro Teisinės informacijos centras, 2004.
38. Ažubalytė, R. *Baudžiamojo proceso paskirties interpretavimo kaita Lietuvai atgavus nepriklausomybę. Regnum est 1990 m. Kovo 11-osios Nepriklausomybės Aktui- 20 Liber Amicorum Vytautui Landsbergiui*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010
39. Ažubalytė, R. et al. *Baudžiamojo proceso teisė*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014.
40. Ažubalytė, R., Jurgaitis, R., Zajančauskienė, J. *Specifinės baudžiamojo proceso rūšys*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011.

41. Ažubalytė, R., Losis, E. Už procesinį pažeidimą taikytinos prievartos priemonės. *Socialinių mokslų studijos mokslo darbai*. 2009 m. Nr. 2(2): 207-225.
42. Bikelis, S. *Tyčinė kaltė baudžiamosios teisės teorijoje ir teismų praktikoje*. Daktaro disertacija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007.
43. Clifford Chance. *Corporate Liability in Europe*. London: Clifford Chance 2012.
44. Drakšas, R. *Baudžiamoji atsakomybė ir jos realizavimo formos*. Vilnius: Justitia, 2008.
45. Goda, G., et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. V- XI dalys*. Vilnius, 2003.
46. Goda, G., Kazlauskas, M., Kuconis, P. *Baudžiamojo proceso teisė*. Vilnius: Registrų centras, 2011.
47. Jurka, R., et al. *Baudžiamojo proceso tarptautiškumas: patirtis ir iššūkiai*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013.
48. Ligeikaitė, I. Juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės sąlygos. *Jurisprudencija*. 2003, 45(37): 48-59.
49. Losis, E., et al. Įrodinėjimo dalykas taikant prievartos priemones. *Baudžiamasis procesas: nuo teorijos iki įrodinėjimo (prof. Dr. Eugenijaus Palskio atminimui)*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011.
50. Losis, E., et al. Įrodinėjimo dalykas taikant prievartos priemones. *Baudžiamasis procesas: nuo teorijos iki įrodinėjimo (prof. Dr. Eugenijaus Palskio atminimui)*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011, p. 271-325.
51. Merkevičius, R. *Baudžiamasis procesas: įtariamojo samprata*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2008.
52. Meškys, L. Juridinių asmenų administracinės atsakomybės: kaltės nustatymo problemos ir sprendimo būdai. *Jurisprudencija*. 2006, 4(82): 61-68.
53. Mikelėnas V. *Civilinė teisė*. Kaunas: Vija, 1998.
54. Mikelėnas, V. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys. Pirmasis leidimas*. Vilnius: Justitia, 2002.
55. Pettet B. *Company Law. Second edition. Great Britain*. 2005: by Henry Ling Ltd., at the dorset Press, Dorchester, Dorset.
56. Piesliakas, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė. Baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai*. Vilnius: Justitia, 2009.
57. Sinkevičius, E. Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė pagal 2000 m. Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą ir jos sąlygos. *Teisė*. 2003, 48: 130-143.
58. Sinkevičius, E. Juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės problemos. *Teisė*. 2000, Nr. 36: 96-107.

59. Soloveičikas, D. Juridinis asmuo kaip nusikaltimo subjektas: teisinė plėtotė nuo įmonių teisės iki baudžiamosios teisės. *Teisė*. 2003, Nr. 48: 144-155.
60. Soloveičikas, D. *Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė. Lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 2006.
61. Soloveičikas, D. Šiuolaikinės juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės realizavimo doktrinos. *Teisė*. 2003, 46: 139-157.
62. Šulija, V., Šulija, G. Juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės samprata ir taikymo problemos Lietuvoje. *Jurisprudencija*. 2003, 41(33): 91-105.
63. Švedas, G., *et al.* Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui- 10 metų. *Kai kurie probleminiai juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės aspektai Lietuvos konstitucinėje jurisprudencijoje ir baudžiamosios justicijos doktrinoje*. Vilnius: Registrų centras, 2011.
64. Zajančkauskienė, J. Teismų praktikos aktualijos baudžiamosiose bylose dėl juridinių asmenų padarytų nusikalstamų veikų. *Jurisprudencija*. 2013, 20(4): 1524-1534.

Konstitucinio Teismo nutarimai

65. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 8 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20 straipsnio 1, 2, 3 dalių (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija), 20 straipsnio 5 dalies (2004 m. liepos 5 d. redakcija) 43 straipsnio 4 dalies (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 2009, Nr. 69-2798.
66. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 d. sausio 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 425 straipsnio 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. *Valstybės žinios*. 2008, Nr. 10-350.
67. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 131 straipsnio 4 dalies (2001 m. rugsėjo 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso 234 straipsnio 5 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 244 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 407 straipsnio (2003 m. birželio 19 d. redakcija), 408 straipsnio 1 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 412 straipsnio 2 ir 3 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 413 straipsnio 5 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 414 straipsnio 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos

Konstitucijai ir dėl pareiškėjo – Šiaulių rajono apylinkės teismo prašymų ištirti, ar Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 410 straipsnis (2002 m. kovo 14 d. redakcija) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 7-254.

68. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. birželio 10 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 45 straipsnio (1998 m. liepos 2 d. redakcija) ir 312 straipsnio 3 dalies (1998 m. vasario 3 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 57-2552.

Teismų praktika

69. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. balandžio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-269/2010.
70. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. liepos 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-355/2010.
71. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. lapkričio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-489/2010.
72. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. lapkričio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-479/2010.
73. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. gruodžio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-575/2010.
74. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. gruodžio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-582/2010.
75. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. gruodžio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-581/2010.
76. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 balandžio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-175/2011.
77. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. birželio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-345/2011.
78. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. balandžio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-35/2011.
79. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. sausio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-95/2012.
80. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. gruodžio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-654/2012.

81. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. sausio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-92/2012.
82. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. balandžio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-84/2012.
83. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. vasario 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-58/2013.
84. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. gruodžio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-466/2013.
85. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. lapkričio 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-476/2013.
86. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. rugsėjo 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-363/2013.
87. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. birželio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-312/2014.
88. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. birželio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-277/2014.
89. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. vasario 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-27/2014.
90. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. spalio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-407/2014.
91. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. sausio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-9-303/2015.
92. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. sausio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-93-489/2015.
93. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. vasario 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-149-699/2015.
94. Lietuvos apeliacinio teismo 2008 m. gegužės 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1N-24/2008.
95. Lietuvos apeliacinio teismo 2010 m. gegužės 17 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-193/2010.
96. Lietuvos apeliacinio teismo 2010 m. gegužės 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-233/2010.
97. Lietuvos apeliacinio teismo 2010 m. balandžio 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-116/2010.

98. Lietuvos apeliacinio teismo 2012 m. kovo 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-24/2012.
99. Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. rugsėjo 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1N-138/2013.
100. Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. kovo 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1N-47/2013.
101. Lietuvos apeliacinio teismo 2013 rugsėjo 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-530/2013.
102. Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. spalio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1N-146/2014.
103. Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. sausio 19 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-8-307/2015.
104. Vilniaus miesto 1 apylinkės teismo 2011 m. vasario 4 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-175-865/2011.
105. Vilniaus miesto apylinkės teismo 2013 m. balandžio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. E1-1415-655/2013.
106. Vilniaus apygardos teismas 2007 m. rugsėjo 6 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-80/2007.
107. Vilniaus miesto apylinkės teismas 2013 m. balandžio 24 d. baudžiamasis įsakymas Nr. 1-1610-891/2013.
108. Vilniaus miesto apylinkės teismo 2013 m. gegužės 3 d. teismo nuosprendis Nr. 1-437-503/2013.
109. Vilniaus miesto 1 apylinkės teismo 20011 m. birželio 6 d. įsakymas baudžiamojoje byloje Nr. 1-913-873/2011.
110. Vilniaus apygardos teismo 2014 m. gegužės 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-135-256/2014.
111. Vilniaus apygardos teismo 2014 m. gruodžio 5 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-342-190/2014.
112. Panevėžio apygardos teismo 2012 m. kovo 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-282-134/2012.
113. Panevėžio apygardos teismo 2012 m. rugpjūčio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-771-366/2012.
114. Panevėžio apygardos teismo 2012 m. birželio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-623-72/2012.

115. Panevėžio apygardos teismo 2013 m. birželio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-486-350/2013.
116. Panevėžio apygardos teismo 2009 m. sausio 22 d. nuosprendis baudžiamojo byloje Nr. 1NS-16-349-2009.
117. Panevėžio apygardos teismo 2007 m. balandžio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-29-337/2007.
118. Kauno apylinkės teismo 2013 m. gruodžio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-3216-240/2013.
119. Kauno apygardos teismo 2010 m. sausio 29 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-20-317/2010.
120. Kauno apylinkės teismo 2014 m. gegužės 16 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-107-923/2014.
121. Kauno apylinkės teismo 2013 m. birželio 7 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-680-530/2013.
122. Kauno apygardos teismo 2014 m. vasario 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-261-237/2014.
123. Klaipėdos apygardos teismo 2008 m. gruodžio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-270-361/2008.
124. Klaipėdos miesto apylinkės teismo 2013 m. kovo 15 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-78-795/2013.
125. Klaipėdos apygardos teismo 2013 m. kovo 8 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-34-557/2013.
126. Klaipėdos apygardos teismo 2012 m. vasario 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-35-426/2012.
127. Klaipėdos apygardos teismo 2009 m. lapkričio 9 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-14-107/2009.
128. Kauno apygardos teismo 2013 m. liepos 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-1044-81/2013.
129. Šiaulių apygardos teismo 2013 m. liepos 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-51-332/2012.
130. Širvintų rajono apylinkės teismo 2012 m. gruodžio 3 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-5-880/2012.

Kita

131. Bartoševičienė, V. *et. al. Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius: Alma littera, 2013.

132. Lietuvos Respublikos Generalinės Prokuratūros 2006 m. gruodžio 22 d. kaltinamasis aktas baudžiamojoje byloje Nr. 06-1-10030-06.
133. *Nusikalstamumas ir teisėsaugos institucijų veikla 2007*. Vilnius: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 2008.
134. *Nusikalstamumas ir teisėsaugos institucijų veikla 2007*. Vilnius: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 2009.
135. *Nusikalstamumas ir teisėsaugos institucijų veikla 2009*. Vilnius: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 2010.
136. *Nusikalstamumas ir teisėsaugos institucijų veikla 2010*. Vilnius: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 2011
137. *Nusikalstamumas ir teisėsaugos institucijų veikla 2012*. Vilnius: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 2013.
138. *Nusikalstamumas ir teisėsaugos institucijų veikla 2013*. Vilnius: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 2014.
139. Thesaurus Latino-Lituanicus [interaktyvus], [žiūrėta 2015-05-08] <<http://www.thesaurus.flf.vu.lt/?antraste=fictio&searchWhere=header&submit=Ie%C5%A1koti>>.
140. Vilniaus apygardos prokuratūros 2012 m. vasario 21 d. kaltinamasis aktas baudžiamojoje byloje Nr. 38-1-26-08.

ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe nagrinėjamas bylų dėl juridinių asmenų padarytų nusikalstamų veikų procesas, teoriniu ir praktiniu aspektu. Darbe pateikiamas bylų dėl juridinių asmenų padarytų nusikalstamų veikų proceso samprata. Atskleidžiamos juridinio asmens patraukimo baudžiamojon atsakomybėn sąlygos bei jų pritaikymas praktikoje. Taip pat nuodugnai analizuojami juridinio asmens ikiteisminio tyrimo aspektai. Teoriniu ir praktiniu požiūriu tiriama juridinio asmens atstovavimo problematika. Darbe pateikiamas procesinių prievartos priemonės taikymo ypatumai bei jų taikymas ikiteisminio tyrimo metu. Atlikus Lietuvos teismų praktikos analizę pagrįstai galima teigti, jog teismo nagrinėjimo metu, įrodymų tyrimo etape, tiek priimant nuosprendį, kai baudžiamojon atsakomybėn yra traukiamas juridinis asmuo, svarbiausią reikšmę įgyja Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20 straipsnyje įtvirtintų sąlygų pagrįstumas bei šio subjekto kaltės nustatymas. Siekiant bylų dėl juridinių asmenų padarytų nusikalstamų veikų proceso suderinamumo, pateikiami pasiūlymai dėl Baudžiamojo proceso įstatymo papildymo naujomis nuostatomis.

Reikšminiai žodžiai: juridinis asmuo, baudžiamasis procesas, atstovavimas, procesinės prievartos priemonės, kaltė.

ANNOTATION

This Master's thesis researches the theoretical and practical aspects of offenses committed by legal entities – the conception of offenses committed by legal entities as well as problems arising in the procedure of their trial. It reveals the prosecution conditions of legal entity and its application in practice. Author provides in-depth analysis of the legal aspects of the person's pre-trial investigation. Theoretical and practical points of view are thoroughly examined and the problems of representation of the legal person are discussed. The paper suggests applying coercive measures in the pre-trial investigation and analyses the peculiarities of their application. After analyzing Lithuanian case law author reasonably concludes that in the evidence stage of the investigation and adjudication of the trial the criminal liability of the legal entity acquires paramount importance because of the conditions laid down in article 20 of Criminal Code of the Republic of Lithuania. In order to improve the current situation of offenses committed by legal

person and the procedure of the trial author formulates new provisions that could be submitted as changes to the current Criminal Procedure Law of Lithuania.

Keywords: legal entity, criminal procedure, representation, procedural coercive measures, fault.

SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA

BYLŲ DĖL JURIDINIŲ ASMENŲ PADARYTŲ NUSIKALSTAMŲ VEIKŲ PROCESAS: TEORINIAI IR PRAKTINIAI ASPEKTAI

Magistro baigiamajame darbe analizuojamas bylų dėl juridinių asmenų padarytų nusikalstamų veikų proceso institutas. Siekiant nustatyti šio instituto požymius bei juridinio asmens patraukimo baudžiamojon atsakomybėn galimybę, nagrinėjama Lietuvos teismų praktika, teisinė doktrina, tarptautinės sutartys, Europos Sąjungos teisė, užsienio šalių teisinis reglamentavimas. Pagrindinis darbo tikslas – išnagrinėti juridinių asmenų patraukimo baudžiamojon atsakomybėn sąlygas bei jų pagrįstumą teismų praktikoje, šio subjekto proceso ypatumus, ikiteisminio tyrimo problematiką, atstovavimo institutą, taikomų procesinių prievartos priemonių bei bylų dėl juridinių asmenų padarytų nusikalstamų veikų nagrinėjimo teisme aspektus. Darbe pateikiamas istorinės juridinio asmens teisinės atsakomybės kilimo teorijos ir jų pagrindimas bei pagrindinės priežastys, lėmusios juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės instituto įtvirtinimą Lietuvos baudžiamojoje teisinėje sistemoje. Išnagrinėjus teismų praktiką, darytina išvada, jog juridinio asmens baudžiamoji atsakomybė yra išvestinė iš fizinio asmens baudžiamosios atsakomybės. Esant tokiam teisiniam reguliavimu, nenustačius fizinio asmens, negalima ir juridinio asmens baudžiamoji atsakomybė. Darbe pateikiamas Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje bylų dėl juridinių asmenų padarytų nusikalstamų veikų instituto pagrindimas, taip pat pateikiamas šio instituto samprata. Ištyrus juridiniams asmenims taikomų laikinųjų procesinių prievartos priemonių taikymą praktikoje, darytina išvada, jog jų skyrimas galimas tik išimtiniais atvejais, laikantis proporcingumo principo. Baudžiamosiose bylose, kai kaltinamasis yra juridinis asmuo, įrodymų tyrimo etape bei priimant nuosprendį svarbiausią reikšmę įgyja BK 20 straipsnyje numatytų sąlygų tyrimas ir pagrindimas. Išanalizavus teisinę sistemą, pagrįstai galima teigti, jog nėra aiškus procesinis reguliavimas, kai fiziniam asmeniui (įmonės vadovui) traukiamam baudžiamojon atsakomybėn, kartu su juridiniu asmeniu, yra nustatomas medicininis kriterijus arba jis miršta dėl kurio procesas nebegali būti tęsiamas. Siekiant bylų dėl juridinių asmenų padarytų nusikalstamų veikų proceso suderinamumo, pateikiami pasiūlymai dėl Baudžiamojo proceso įstatymo papildymo naujomis nuostatomis.

**THE CRIMINAL PROCEDURE OF CASES IN WHICH CRIMINAL ACTS
COMMITTED BY LEGAL ENTITIES: THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECTS**

Master's thesis analyses problematic aspects of the procedure of offenses committed by the legal entities. In order to establish all the necessary criteria for the application this legal institute the legal entity attributes, prosecution possibilities, Lithuanian case law, legal doctrine, international treaties, the European Union law, foreign legal regulation and similar aspects are analyzed. The main goal of the thesis is to examine the aspects of prosecution of individuals for their validity as liable subjects, the problems of entity representation and the application of coercive measures. The paper provides a historical legal view on the theory of personal liability and the rationale behind them. The main reasons behind the criminal liability of legal entities and its consolidation in Lithuanian legal doctrine are taken into account. After examining case law it must be concluded that the legal person's criminal responsibility is derived from an individual criminal responsibility and that in the absence of a natural person, legal person and cannot be held criminally responsible. This conclusion is made according to the jurisprudence of Lithuanian Constitutional Court as well as criminal cases concerning corporate offenses committed by said subjects. After examining the problem of legal persons and temporary coercive measures used in court practice, it must be concluded that the application of said measures is possible only in exceptional cases and only in accordance with the principle of proportionality. In criminal cases where the accused is a legal person, the stage of examination of evidence plays a key role in the verdict – it is vastly important to make a decision in accordance to the article 20 of Lithuanian Criminal Code and conditions provided in it. After performing an analysis of the current legal system, it can be reasonably argued that there is no clear procedural regulation when a person (e. g. company manager) becomes the subject of interest for its liability – after establishing the legal entity a person can be diagnosed with various medical conditions or even die so the process can no longer be continued. In order to improve the current situation of offenses committed by legal person and the procedure of the trial author formulates new provisions that could be submitted as changes to the current Criminal Procedure Law of Lithuania.

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

2015-05-04

Vilnius

Aš, Mykolo Romerio universiteto (toliau – Universitetas), Teisės fakulteto, Baudžiamosios teisės ir proceso instituto, Baudžiamosios teisės ir kriminologijos programos studentas Martynas Grabauskas patvirtinu, kad šis magistro baigiamasis darbas tema „Bylų dėl juridinių asmenų padarytų nusikalstamų veikų procesas: teoriniai ir praktiniai aspektai“:

1. Yra atliktas savarankiškai ir sąžiningai;
2. Nebuvo pristatytas ir gintas kitoje mokslo įstaigoje Lietuvoje ar užsienyje;
3. Yra parašytas remiantis akademinio rašymo principais ir susipažinus su rašto darbų metodiniais nurodymais.

Man žinoma, kad už sąžiningos konkurencijos principo pažeidimą – plagijavimą studentas gali būti šalinamas iš Universiteto kaip už akademinės etikos pažeidimą.

(parašas)

(vardas, pavardė)